

Львівський державний університет внутрішніх справ

Наталія Шевченко
Степан Мельник

Фінансовий МЕНЕДЖМЕНТ

*Навчальний посібник
у схемах і таблицях*

Львів
2022

УДК 336.012.23 (075.8)

Ш 37

Рекомендовано до друку та розміщення
в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 30 листопада 2022 року № 5)

Рецензенти:

Є. М. РУДНІЧЕНКО, доктор економічних наук, професор, декан факультету управління, адміністрування та туризму Хмельницького національного університету;

Я. Я. ПУШАК, доктор економічних наук, професор, професор кафедри соціально-поведінкових, гуманітарних наук та економічної безпеки Інституту управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ;

Н. Б. ДЕМЧИШАК, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка

Шевченко Н. В., Мельник С. І.

Ш 37 Фінансовий менеджмент : навчальний посібник у схемах і таблицях. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 224 с.

Підготовлено відповідно до навчальної програми з обов'язкової дисципліни «Фінансовий менеджмент». Охоплено теми лекційних занять, питання для самоперевірки, тестові та практичні завдання, методичні рекомендації та приклади для розв'язування ситуаційних завдань. За допомогою схем і таблиць подано ґрунтовні знання у сфері управління фінансами вітчизняних підприємств.

Для здобувачів освіти економічних спеціальностей, аспірантів, викладачів, практичних працівників у сфері фінансів, співробітників фінансових установ.

The study guide is written in accordance with the curriculum for the compulsory discipline «Financial Management». The manual contains lecture topics, questions for self-testing, test and practical tasks, methodical recommendations and examples for solving situational tasks. The study guide in diagrams and tables provides an opportunity to gain thorough knowledge in the field of financial management of domestic enterprises.

For students of economic specialties, graduate students, teachers, practical workers in the field of finance, employees of financial institutions.

УДК 336.012.23 (075.8)

© Шевченко Н. В., Мельник С. І., 2022

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2022

Зміст

ПЕРЕДМОВА.....	7
Тема 1. ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	9
1.1. Сутність фінансового менеджменту.....	9
1.2. Мета, завдання та функції фінансового менеджменту...13	
1.3. Стратегія і тактика фінансового менеджменту.....	16
1.4. Інформаційне та організаційне забезпечення фінансового менеджменту.....	19
Питання для самоконтролю.....	22
Тестові завдання.....	22
Тема 2. УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	26
2.1. Сутність грошового потоку підприємства.....	26
2.2. Методи управління грошовими потоками підприємства.....	30
2.3. Прогнозування та планування грошового потоку.....	34
2.4. Методи і напрями оптимізації грошового потоку.....	37
Питання для самоконтролю.....	40
Тестові завдання.....	40
Практичні завдання.....	43
Тема 3. ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ГРОШЕЙ У ЧАСІ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ФІНАНСОВИХ РОЗРАХУНКАХ.....	45
3.1. Сутність та необхідність визначення вартості грошей у часі.....	45
3.2. Визначення майбутньої вартості грошей.....	48
3.3. Визначення теперішньої вартості грошей.....	51
Питання для самоконтролю.....	52
Тестові завдання.....	52
Практичні завдання.....	55

Тема 4. УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВА	56
4.1. Прибуток як об'єкт фінансового менеджменту: сутність і види.....	56
4.2. Стратегія, модель та напрями управління прибутком...	60
4.3. Організація управління доходами підприємства.....	64
4.4. Управління витратами. Ефект операційного левериджу.....	67
Питання для самоконтролю.....	69
Тестові завдання.....	69
Практичні завдання.....	72
 Тема 5. УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА	 74
5.1. Економічна сутність активів підприємства.....	74
5.2. Управління оборотними активами.....	78
5.3. Управління необоротними активами.....	86
5.4. Оцінка вартості активів підприємства.....	90
Питання для самоконтролю.....	93
Тестові завдання.....	93
Практичні завдання.....	96
 Тема 6. УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ВАРТІСТЮ	 97
6.1. Сутність капіталу підприємства і його види.....	97
6.2. Вартість капіталу та порядок її визначення.....	102
6.3. Управління власним і позичковим капіталом.....	106
6.4. Структура капіталу та напрями її оптимізації.....	111
Питання для самоконтролю.....	114
Тестові завдання.....	114
Практичні завдання.....	117
 Тема 7. УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВА	 118
7.1. Економічна сутність інвестицій та їх класифікація.....	118
7.2. Управління реальними інвестиціями.....	122
7.3. Управління фінансовими інвестиціями.....	126
7.4. Управління формуванням портфеля інвестицій підприємства.....	130

Питання для самоконтролю.....	135
Тестові завдання.....	135
Практичні завдання.....	138
Тема 8. ФІНАНСОВІ ЗВІТИ, ЇХ АНАЛІЗ ТА ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ.....	139
8.1. Сутність і завдання фінансової звітності.....	139
8.2. Аналіз окремих форм фінансової звітності.....	143
8.3. Аналіз показників фінансового стану підприємства.....	147
Питання для самоконтролю.....	150
Тестові завдання.....	150
Практичні завдання.....	152
Тема 9. УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	154
9.1. Економічна сутність та класифікація фінансових ризиків.....	154
9.2. Принципи управління фінансовими ризиками.....	158
9.3. Методи оцінки фінансових ризиків підприємства.....	161
9.4. Механізми нейтралізації фінансових ризиків.....	163
Питання для самоконтролю.....	166
Тестові завдання.....	166
Тема 10. ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	169
10.1. Сутність і завдання фінансового планування.....	169
10.2. Система фінансового прогнозування підприємства.....	174
10.3. Оперативне фінансове планування.....	179
10.4. Поточне фінансове планування.....	183
Питання для самоконтролю.....	186
Тестові завдання.....	186
Практичні завдання.....	188

Тема 11. АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ	
НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	190
11.1. Сутність та завдання антикризового управління.....	190
11.2. Методи визнання підприємства банкрутом.....	193
11.3. Особливості фінансової санації підприємства.....	198
11.4. Реструктуризація в процесі антикризового	
управління.....	201
Питання для самоконтролю.....	203
Тестові завдання.....	203
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	206
ДОДАТКИ.....	209

ПЕРЕДМОВА

У сучасних ринкових умовах неможливо досягти продуктивної діяльності підприємства без ефективного управління, розподілу та використання сукупних фінансових ресурсів, що становлять основу фінансового менеджменту. Формування системи фінансового менеджменту дає змогу підприємству забезпечувати раціональний розподіл фінансових ресурсів, оптимізувати грошові потоки, збільшити розмір доходів і зменшити нераціональні витрати, оцінити перспективні напрями підвищення конкурентоспроможності в сучасних реаліях.

З огляду на значний вплив чималої кількості факторів на управління фінансовими процесами на підприємстві, актуалізується потреба в окресленні основних складових, які забезпечують стратегічний менеджмент на підприємстві, – це управління грошовими потоками, управління прибутком підприємства, управління активами, оцінка вартості грошей, управління капіталом та його вартістю, управління інвестиціями, оцінка показників фінансового стану, управління ризиками на підприємстві, фінансове прогнозування та планування, антикризове фінансове управління на підприємстві.

Навчальний посібник «Фінансовий менеджмент у схемах і таблицях» складений відповідно до вимог програми обов'язкової навчальної дисципліни «Фінансовий менеджмент» для здобувачів вищої освіти ступеня «магістр» освітньо-професійної програми «Фінансова розвідка».

Метою викладання навчальної дисципліни «Фінансовий менеджмент» є формування у здобувачів вищої освіти теоретичної і практичної системи знань у галузі управління фінансами підприємств, опанування навиків управління прибутком, вхідними та вихідними грошовими потоками, вартістю капіталу підприємства, інвестиційною діяльністю, а також розробка напрямів запобігання загрозам і ризикам, пов'язаним із фінансовою діяльністю.

У підсумку роботи з матеріалом, поданим у навчальному посібнику, користувачі зможуть:

– ознайомитися з основними поняттями та визначеннями, що застосовуються в управлінні фінансами підприємств;

- вивчити функції, тактики і стратегії фінансового менеджменту на сучасних підприємствах;
- оволодіти методами аналізу й оцінки фінансової діяльності підприємства, планування та використання фінансових ресурсів підприємства;
- визначати обсяги грошового потоку підприємства, майбутню і теперішню вартість грошей, систему дисконтування грошових потоків;
- оволодіти методами управління прибутком, капіталом та активами підприємства;
- виявляти ефективні методи реалізації інвестицій на підприємстві;
- ідентифікувати загрози, пов'язані з банкрутством та поглинанням підприємства;
- приймати ефективні управлінські рішення, пов'язані з плануванням, прогнозуванням та антикризовим фінансовим управлінням на підприємстві.

Важливою перевагою видання є представлення доступного для здобувачів вищої освіти матеріалу в рисунках і таблицях у логічній послідовності, що забезпечує його легке сприйняття, і подача після кожного розділу питань для самоконтролю, тестових та практичних завдань, які здатні забезпечити швидке закріплення знань.

Навчальний посібник буде корисним для здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей, керівників підприємств, фахівців у сфері управління фінансами.

ТЕМА 1

ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

- 1.1. Сутність фінансового менеджменту.
- 1.2. Мета, завдання та функції фінансового менеджменту.
- 1.3. Стратегія і тактика фінансового менеджменту.
- 1.4. Інформаційне та організаційне забезпечення фінансового менеджменту.

Основні поняття і терміни: *фінансовий менеджмент, фінансові ресурси, підприємство, управління, фінансові ресурси, інвестиції, дохід, прибуток, резерви, фінансово-господарська діяльність, фінансова звітність, ліквідність.*

1.1. Сутність фінансового менеджменту

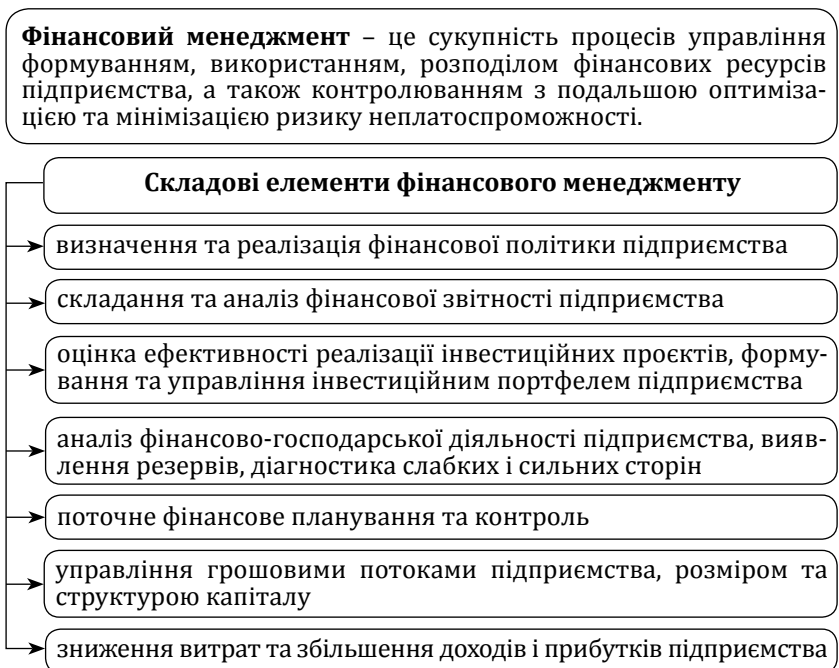

Рис. 1.1. Структурні складові фінансового менеджменту

Принципи організації фінансового менеджменту – це сукупність завдань у системі планування, прогнозування, регулювання, координації, стимулювання, контролю та аналізу управління фінансами підприємства.

Таблиця 1.1

Принципи фінансового менеджменту

Принцип	Характеристика
фінансової стратегії	визначає можливості підприємства збалансувати надходження та реалізацію матеріальних і грошових ресурсів
стратегії управління	полягає у виявленні можливостей розширення виробництва підприємства, прогнозування інноваційного розвитку та оптимізації діяльності, вибору нових шляхів фінансування, збільшення капіталізації
системності	налагодження взаємодії окремих структурно-функціональних підрозділів підприємства з метою досягнення ефективних управлінських рішень
системного контролю	означає забезпечення контролю за виконанням ключових фінансових та управлінських рішень у короткостроковому та довгостроковому періодах
цільової спрямованості	криється в чіткій орієнтації на досягнення стратегічних цілей підприємства, пов'язаних зі всіма елементами фінансового менеджменту
порівняння	враховує використання вітчизняного та міжнародного досвіду управління на основі попередніх періодів
факторної оцінки	передбачає оцінку впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на управління фінансово-економічною діяльністю підприємства, виявлення непередбачуваних наслідків
стратегічної орієнтованості	означає впровадження вартісно-орієнтованої та інноваційної стратегії подальшого розвитку підприємства

Об'єктом управління фінансового менеджменту є сукупність фінансових ресурсів підприємства, а також фінансові відносини щодо формування, використання та розподілу фінансових ресурсів.

Суб'єктами управління в системі фінансового менеджменту є власники підприємства, акціонери, керівники (директори) підприємства, фінансові відділи підприємства, інвестори, кредитори, фінансові менеджери, аудиторські компанії, фінансові агенти-партнери.

Система фінансового менеджменту передбачає формування, використання фінансових ресурсів підприємства та управління ними.

Таблиця 1.2

Класифікація фінансових ресурсів суб'єктів господарювання

Ознака фінансових ресурсів підприємства	Складові ознаки
За етапами формування	Пайовий капітал, статутний капітал, початкові ресурси (з яких починається діяльність), набуті (прирощені) ресурси.
За напрямками використання	Інвестиції, покриття витрат, накопичення.
За напрямками розподілу прибутку	Резервний капітал, фонд розвитку виробництва, фонд споживання, інші фонди, передбачені статутом підприємства.
За джерелами формування	<ul style="list-style-type: none"> – Власні внутрішні (нерозподілені амортизаційні відрахування); – власні зовнішні (внески акціонерів, емісія акцій, дивіденди, дотації, субсидії, субвенції, відшкодування); – залучені (кредити банків, кошти від емісії боргових цінних паперів: облігації, векселі, боргові зобов'язання, кредиторська заборгованість)
За формами реалізації	Матеріальні активи, нематеріальні активи, фінансові активи

Таблиця 1.3

Структура фінансового механізму

Фінансовий механізм				
Фінансові методи	Фінансові важелі	Правове забезпечення	Нормативне забезпечення	Інформаційне забезпечення
<p>Планування, прогнозування, інвестування, кредитування, оподаткування, система розрахунків, матеріальне стимулювання, технічне оснащення, страхування, оренда, лізинг, факторинг, франчайзинг, фондоутворення.</p>	<p>Прибуток, дохід, грошовий потік (вхідний і вихідний), амортизація, податки, фінансові санкції, цінова політика, орендна плата, дивіденди, процентні ставки, дисконт, інвестиції, пайові внески, кредити, франшиза, преференції, котирування валют, курси валют.</p>	<p>Закони України, постанови Верховної Ради України, укази Президента, листи міністерств.</p>	<p>Інструкції, положення, нормативи, методичні вказівки, листи державних установ, статuti суб'єктів господарювання.</p>	<p>Фінансова звітність, підприємств, статистична інформація (державна, регіональна, галузева), планово-прогнозна інформація, довідково-аналітична та прогнозна інформація.</p>

1.2. Мета, завдання та функції фінансового менеджменту

Основною метою фінансового менеджменту є забезпечення максимізації добробуту власників підприємства в поточному та перспективному періоді, раціональне використання фінансових ресурсів.

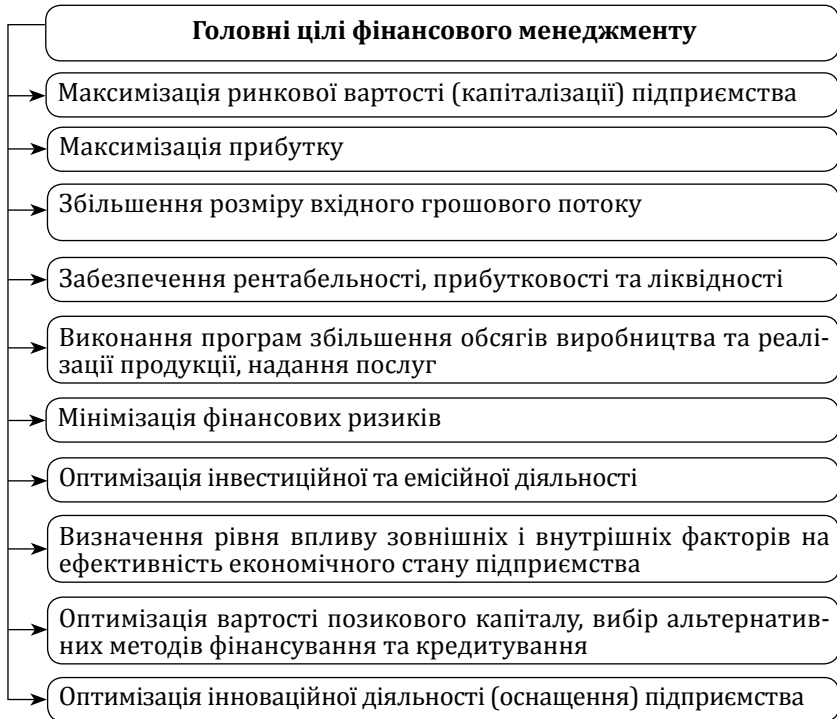

Рис. 1.2. Цілі фінансового менеджменту

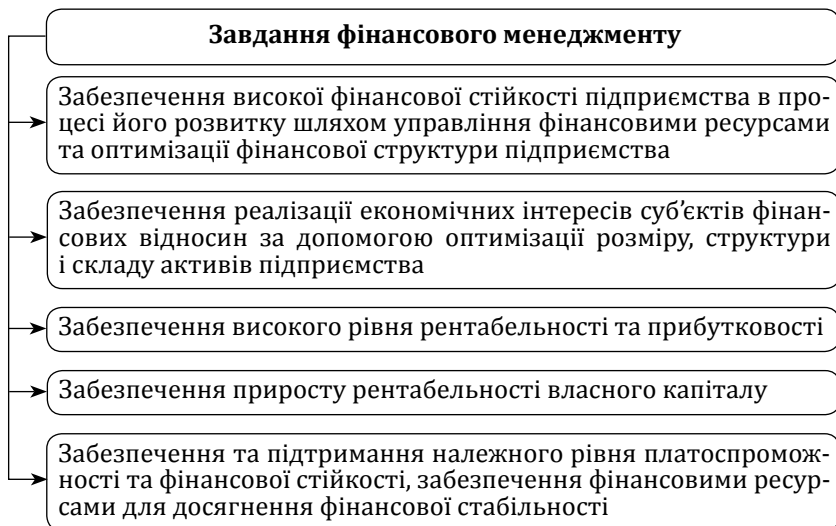

Рис. 1.3. Перелік основних завдань фінансового менеджменту

Таблиця 1.4

Елементи фінансового менеджменту

Складові частини фінансового менеджменту		
Операційний менеджмент – управління витратами, планування прибутку, бюджетне планування, оцінка фінансового стану, податкове планування, управління структурою активів.	Інвестиційний менеджмент – розробка інвестиційних проєктів, управління власною інвестиційною та емісійною програмою, оцінка ефективності реалізованих інвестицій, управління дивідендами.	Фінансовий менеджмент – управління вартістю та структурою капіталу, формування портфеля цінних паперів, управління кредитною стратегією, оцінка фінансових показників та їх оптимізація.
Напрями фінансового менеджменту		
Управління поточною фінансовою діяльністю (аналіз показників, оцінка доходів і витрат, податкова політика, оцінка політики реалізації проєкції).	Забезпечення фінансової діяльності (розробка стратегії запобігання банкрутству, управління кредитоспроможністю, ліквідністю, оптимізація фінансових ресурсів).	Розробка фінансового прогнозування та планування, оптимізація антикризової програми відповідно до економічної ситуації в країні та на фінансовому ринку.

Функції фінансового менеджменту полягають у забезпеченні ефективної та налагодженої взаємодії основних складових, які пов'язані з фінансовою, інвестиційною, операційною, маркетинговою та кадровою політикою суб'єкта господарювання в короткостроковому і довгостроковому періодах.

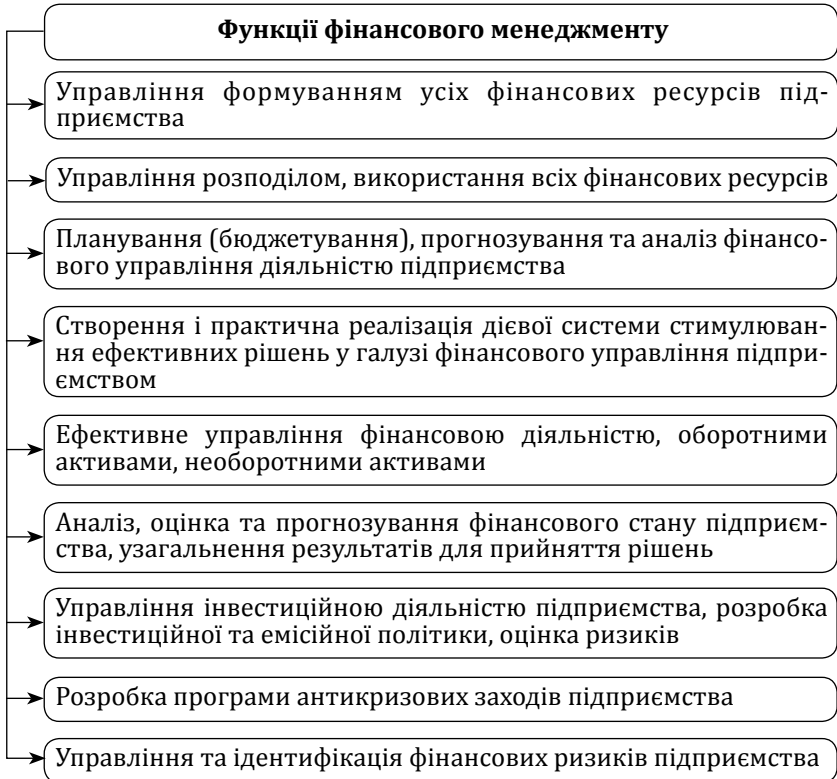

Рис. 1.4. Основні функції фінансового менеджменту

1.3. Стратегія і тактика фінансового менеджменту

Фінансова стратегія підприємства – це формування системи довгострокових цілей фінансово-економічної діяльності підприємства й вибір найефективніших шляхів їх досягнення.

Метою фінансової стратегії підприємства є забезпечення високих темпів фінансово-економічного розвитку і підвищення конкурентоспроможності та рентабельності підприємства.

Рис. 1.5. Особливості фінансової стратегії підприємства

Таблиця 1.5

Етапи формування фінансової стратегії підприємства

Етап фінансової стратегії	Складові фінансової стратегії
1-й етап – визначення загального періоду формування фінансової стратегії	Період залежить від плану розроблення фінансової стратегії підприємством, факторів розвитку економічного сектору та фінансово-економічного стану. Оптимальний період – понад три роки.
2-й етап – дослідження зовнішнього фінансового середовища та кон'юнктури фінансового ринку	Основна мета – дослідження економіко-правових умов фінансової діяльності підприємства на фінансовому ринку, аналіз факторів ринку, правових аспектів діяльності.
3-й етап – формування стратегічних цілей фінансової діяльності	Забезпечення формування достатніх обсягів власних фінансових ресурсів, високої рентабельності власного капіталу, оптимізація структури активів і капіталу, визначення прийняттого рівня ризиків.
4-й етап – конкретизація цільових показників фінансової стратегії за періодами її реалізації	Передбачає узгодженість у часі реалізації розроблених показників фінансової стратегії з показниками загальної стратегії розвитку підприємства.
5-й етап – розроблення фінансової політики за окремими аспектами фінансової діяльності	Розробка фінансової політики включає такі складові: політику управління активами, політику управління капіталом, політику управління інвестиціями, політику управління грошовими коштами, політику управління ризиками, політику антикризового фінансового управління.
6-й етап – розроблення системи організаційно-економічних заходів що до забезпечення реалізації фінансової стратегії	Розробка системи центрів відповідальності за ефективне формування фінансового розвитку підприємства в довгостроковому і короткостроковому періодах.
7-й етап – оцінювання ефективності розробленої фінансової стратегії	Проводиться за такими параметрами: узгодження фінансової стратегії підприємства зі загальною стратегією її розвитку та змінами зовнішнього фінансового середовища, внутрішня збалансованість фінансової стратегії, можливість реалізації фінансової стратегії, оптимізація ризиків, пов'язаних з фінансовою стратегією, ефективність розробленої стратегії.

Тактика фінансового менеджменту являє собою чіткий та ціле-спрямований процес розроблення, планування і прогнозування основних показників діяльності підприємства.

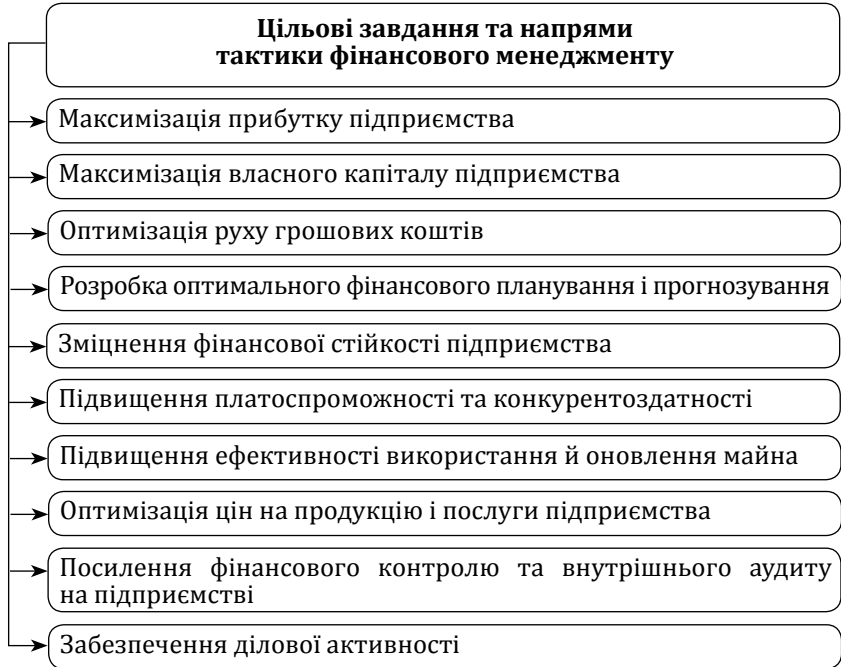

Рис. 1.6. Перелік цільових завдань і напрямів тактики фінансового менеджменту

Тактика фінансового менеджменту реалізується через: прийняття фінансових рішень; оцінку фінансових показників; аналіз факторів фінансового ринку та його кон'юнктури; маркетингові дослідження; підвищення ліквідності; організацію роботи фінансової служби підприємства; оцінювання варіантів для інвестування.

1.4. Інформаційне та організаційне забезпечення фінансового менеджменту

Система інформаційного забезпечення фінансового менеджменту на підприємстві охоплює сукупність фінансової, статистичної, поточної інформації про діяльність і фінансовий стан підприємства, складові виробничого процесу, які впливають на фінансове управління підприємством у довгостроковому та короткостроковому періодах.

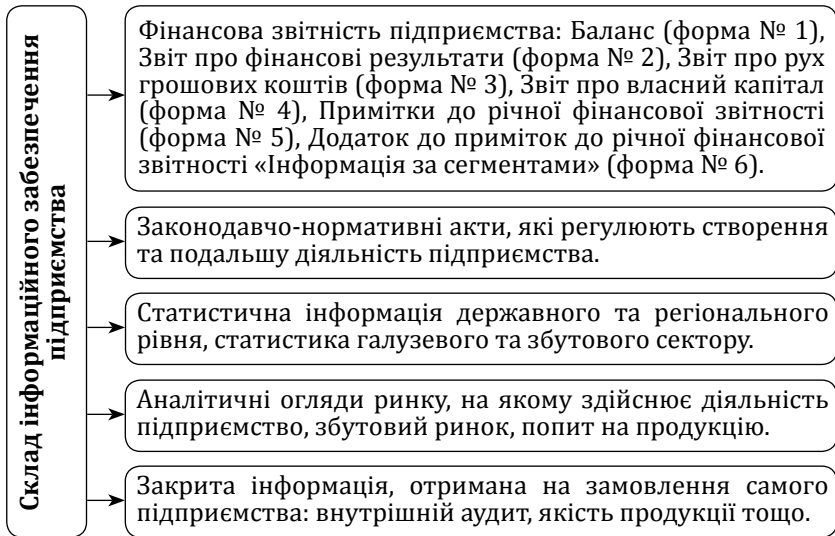

Рис. 1.7. Структура інформаційного забезпечення фінансового менеджменту підприємства

Ефективне управління інформаційним забезпеченням фінансового менеджменту – виважена та цілеспрямована політика підприємства, яка має на меті забезпечити інформацією підприємство для забезпечення його конкурентоспроможності та фінансової стійкості на фінансовому ринку.

Система організаційного забезпечення фінансового менеджменту являє собою взаємопов'язану сукупність внутрішніх структурних служб і підрозділів підприємства, які забезпечують розроблення і прийняття управлінських рішень з окремих напрямів його фінансової діяльності і несуть відповідальність за результати цих рішень.

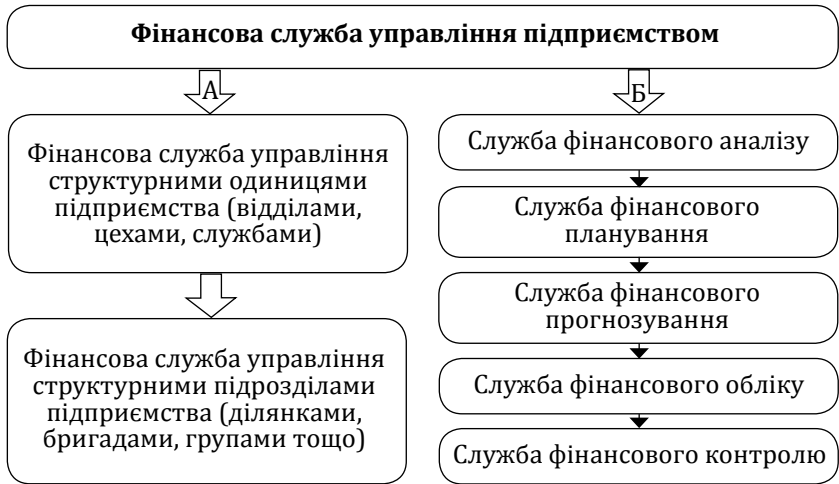

Рис. 1.8. Функціональний (А) та ієрархічний (Б) принцип побудови фінансової служби управління підприємством

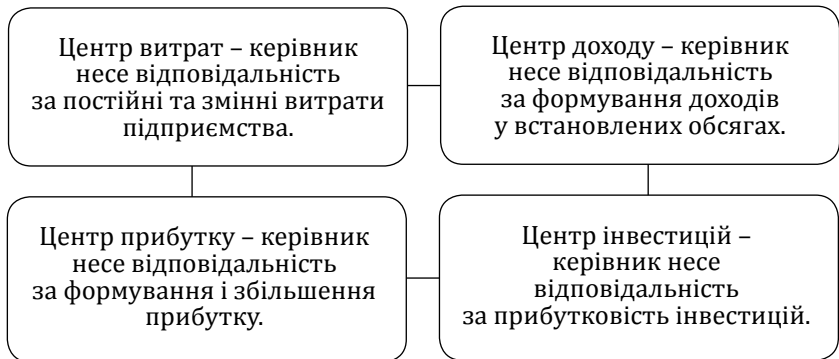

Рис. 1.9. Центри відповідальності на підприємстві

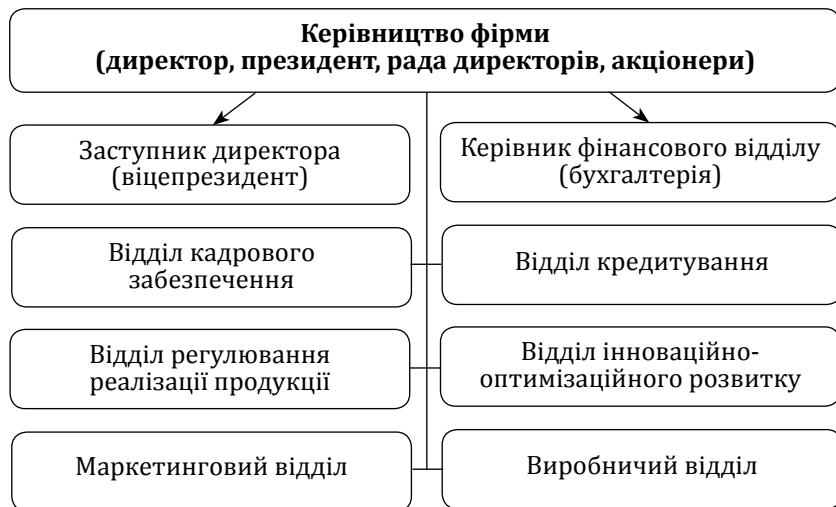

Рис. 1.10. Організаційна структура фінансового менеджменту на великому підприємстві (корпорації)

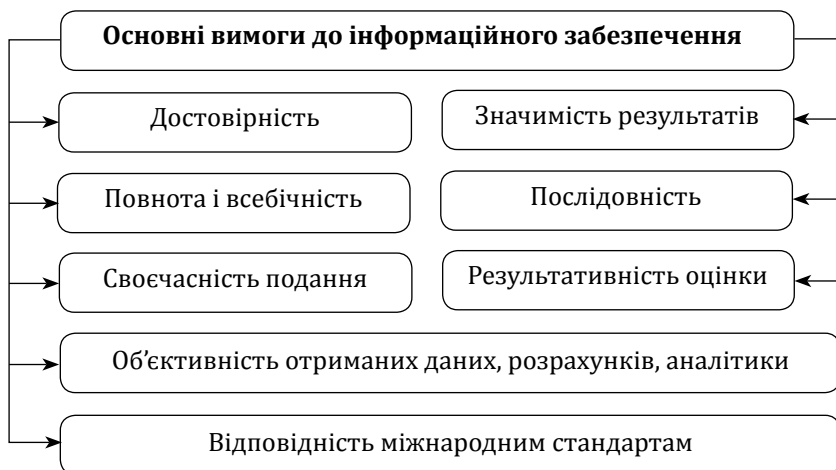

Рис. 1.11. Перелік вимог до інформаційного забезпечення фінансового менеджменту підприємства

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «фінансовий менеджмент».
2. У чому полягають сутність і завдання тактики фінансового менеджменту?
3. Назвіть принципи фінансового менеджменту.
4. Якими є головні цілі фінансового менеджменту?
5. Перелічіть основні етапи формування стратегії фінансового менеджменту.
6. Що входить до складу інформаційного забезпечення підприємства?
7. Назвіть вимоги до організаційної структури фінансового менеджменту.

Тестові завдання

1. Поняття «фінансового менеджменту» в сучасній економічній літературі трактується як:
 - а) система економічного управління;
 - б) орган або апарат управління;
 - в) форма підприємницької діяльності;
 - г) сукупність методів, принципів і прийомів управління;
 - г) всі відповіді правильні.
2. Фінансовий менеджмент з економічної точки зору – це:
 - а) процес управління формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів суб'єкта господарювання;
 - б) система принципів і засобів організації грошових відносин підприємства;
 - в) процес управління фінансово-господарською діяльністю підприємства;
 - г) система забезпечення фінансової стабільності суб'єкта господарювання;
 - г) всі відповіді правильні.
3. До основних принципів управління фінансовим менеджментом слід віднести такі:
 - а) фінансової стратегії, стратегії управління, контроль, орієнтацію, ризики;
 - б) забезпеченості, керованості, просторовості;
 - в) обізнаності, конкурентності, стратегії, часового впливу;
 - г) строковості, стратегії фінансової забезпеченості, ризики;
 - г) фінансової рівноваги, грошової забезпеченості, керованості.

4. Об'єктом управління у фінансовому менеджменті є:
 - а) трудові ресурси підприємства;
 - б) організація грошового обігу і постачання фінансових ресурсів на підприємстві;
 - в) підприємницькі відносини;
 - г) баланси, фінансові документи;
 - г) вхідні грошові потоки підприємства.
5. Фінансовий механізм у структурі фінансового менеджменту – це:
 - а) система обчислення грошових потоків;
 - б) фінансові методи, важелі;
 - в) правове, нормативне та інформаційне забезпечення;
 - г) правильні відповіді б) і в);
 - г) система розрахунків.
6. До фінансових методів належать:
 - а) інструкції, нормативи, документація;
 - б) контроль, регулювання, облік;
 - в) прогнозування, планування, інвестування, оподаткування, кредитування;
 - г) валюта, гроші, золоті резерви;
 - г) прибуток, амортизація, відсотки, дисконт, інвестиції, податки.
7. Фінансові важелі в системі фінансового менеджменту – це:
 - а) інструкції, нормативи, документація;
 - б) контроль, регулювання, облік;
 - в) прогнозування, планування, інвестування, оподаткування, кредитування;
 - г) валюта, гроші, золоті резерви;
 - г) прибуток, амортизація, відсотки, дисконт, інвестиції, податки.
8. Фінансовий механізм підприємства – це:
 - а) система управління фінансами підприємства для організації взаємодії фінансових відносин і грошових коштів;
 - б) форма підприємницької діяльності;
 - в) напрямки забезпечення приватного підприємства ліквідними коштами;
 - г) механізм розподілу коштів між акціонерами підприємства;
 - г) правильної відповіді немає.
9. До основних елементів фінансового механізму належать:
 - а) вхідний, вихідний, чистий грошовий потік;
 - б) різні форми суб'єктів господарювання;

- в) фінансові методи і важелі, нормативне, правове, інформаційне забезпечення;
 - г) прибуток, дохід, чистий прибуток;
 - г) стратегія, прогноз, планування.
10. Фінансовий менеджмент охоплює такі складові:
- а) інвестування, кредитування та оподаткування;
 - б) операційний, інвестиційний і фінансовий менеджмент;
 - в) об'єкт і суб'єкт;
 - г) матеріальні і нематеріальні активи;
 - г) баланс, прибуток і податок.
11. У структурі операційного менеджменту важливими складовими є:
- а) управління витратами;
 - б) цільове планування прибутку;
 - в) бюджетне планування;
 - г) оцінка фінансового стану підприємства;
 - г) всі відповіді правильні.
12. Структура інвестиційного менеджменту включає:
- а) затрати і вигоди, критерії оцінки;
 - б) вибір альтернатив, цінність підприємств, ризики;
 - в) дивідендну й емісійну політику;
 - г) бюджетну складову політики управління;
 - г) правильні відповіді а) і б).
13. Основною метою фінансового менеджменту є:
- а) забезпечення конкурентоспроможності на споживчому ринку;
 - б) максимізація добробуту власників і забезпечення фінансового розвитку підприємства;
 - в) зменшення ризиків, що впливають на діяльність підприємства;
 - г) збільшення власного капіталу та курсових різниць публічних товариств;
 - г) організація антикризового управління на підприємстві.
14. Основні завдання забезпечення головної мети фінансового менеджменту – це:
- а) забезпечення формування достатнього обсягу фінансових ресурсів;
 - б) забезпечення якнайефективнішого використання сформованого капіталу;
 - в) оптимізація грошового обігу та максимізація прибутку підприємства;

г) забезпечення мінімізації рівня фінансового ризику при очікуваному рівні прибутку;

г) всі відповіді правильні.

15. Основними методами фінансового менеджменту з точки зору функцій є:

а) керування системою та керування процесом;

б) узгодженість, оперативність, строковість;

в) фінансові, економічні, нормативні, правові;

г) управління зовнішніми фінансами, внутрішньовиробничий облік і контроль;

г) графічний і матричний.

ТЕМА 2

УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

- 2.1. Сутність грошового потоку підприємства.
- 2.2. Методи управління грошовими потоками підприємства.
- 2.3. Прогнозування та планування грошового потоку.
- 2.4. Методи і напрями оптимізації грошового потоку.

Основні поняття і терміни: *підприємство, грошовий потік, операційна діяльність, фінансова діяльність, фінансові ресурси, гроші, дохід, прибуток, чистий грошовий потік, інвестування, господарська діяльність, капітал, витрати.*

2.1. Сутність грошового потоку підприємства

Грошовий потік підприємства – це стійкий, безперервний процес надходження та видатків грошових коштів, які пов'язані з операційною, фінансовою, інвестиційною діяльністю підприємства і забезпечують формування його прибутку в майбутньому.

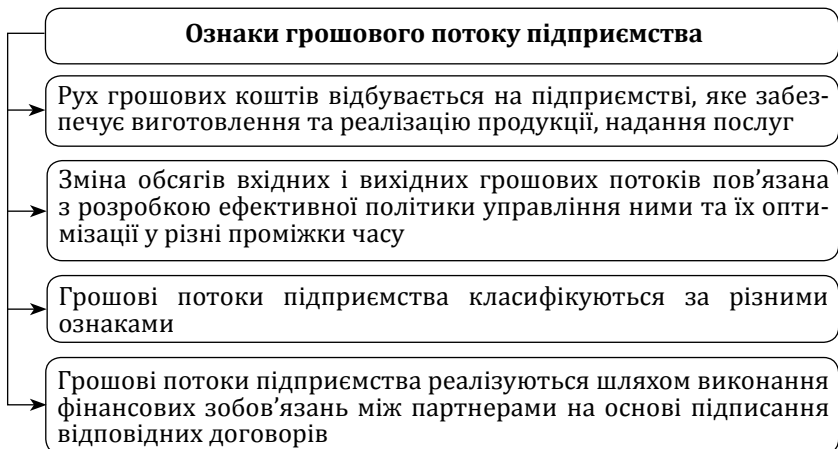

Рис. 2.1. Характеристики грошового потоку підприємства

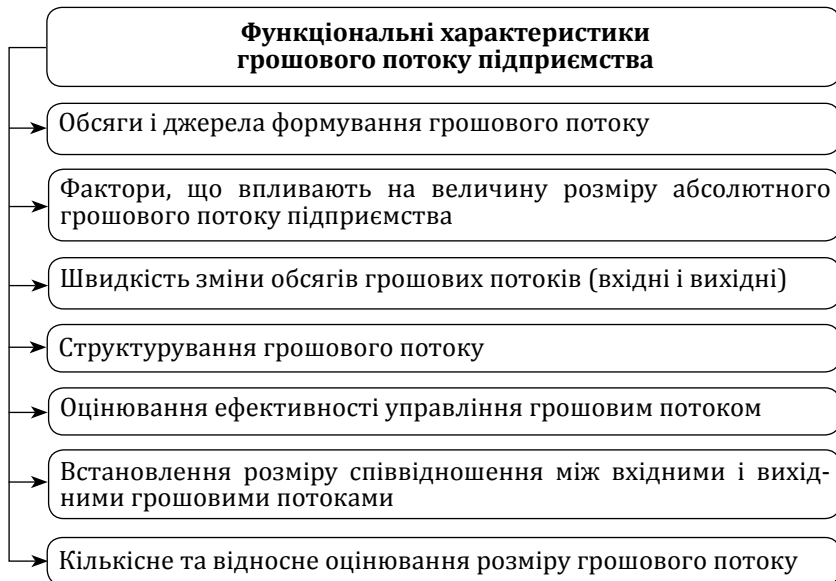

Рис. 2.2. Функціональні особливості грошового потоку підприємства

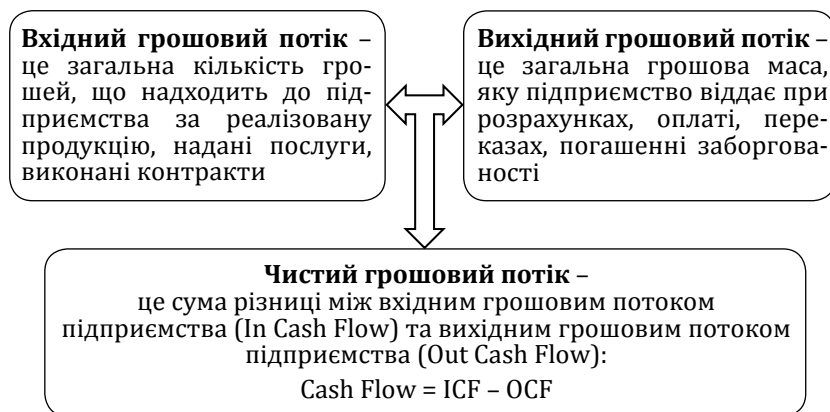

Рис. 2.3. Визначення вхідного, вихідного і чистого грошового потоку

Класифікація грошового потоку підприємства

Ознака класифікації	Склад класифікації
За розмірами обслуговування господарської діяльності (процесу)	<ul style="list-style-type: none"> - Грошовий потік підприємства (загального структурного елемента); - грошовий потік за окремими структурними підрозділами підприємства).
За фінансовою звітністю (господарською діяльністю) підприємства	<ul style="list-style-type: none"> - Грошовий потік від операційної діяльності; - грошовий потік від фінансової діяльності; - грошовий потік від інвестиційної діяльності.
За ціленаправленістю руху грошових потоків підприємства	<ul style="list-style-type: none"> - Позитивний грошовий потік, який визначає сукупність усіх доходів підприємства; - негативний грошовий потік, який включає всі сукупні витрати підприємства.
За стратегічним методом обчислення грошового потоку	<ul style="list-style-type: none"> - Валовий грошовий потік; - чистий грошовий потік.
За рівнем достатності на підприємстві	<ul style="list-style-type: none"> - Надлишковий грошовий потік - надходження коштів перевищують видатки; - дефіцитний грошовий потік - видатки перевищують надходження грошових коштів.
За методом оцінки в часі	<ul style="list-style-type: none"> - Теперешній грошовий потік (поточний); - майбутній грошовий потік (очікуваний).
За процесом формування грошових потоків на підприємстві (регулярністю)	<ul style="list-style-type: none"> - Регулярний грошовий потік - постійний незалежно від обсягів реалізованої продукції та здійснених витрат; - дискретний грошовий потік - відбувається декілька разів за звітний період (нерегулярний).
За періодичністю та інтервальністю формування на підприємстві	<ul style="list-style-type: none"> - Регулярний грошовий потік; - нерегулярний грошовий потік.
За валютним розподілом надходження і видатків	<ul style="list-style-type: none"> - Грошовий потік у національній валюті; - грошовий потік в іноземній валюті (групування за видами валют).
За значимістю у фінансовій діяльності підприємства	<ul style="list-style-type: none"> - Пріоритетні грошові потоки; - другорядні грошові потоки; - обслуговуючі (періодичні) грошові потоки.

Рис. 2.4. Типовий комплекс вхідних і вихідних грошових потоків підприємства

Розрахунок величини грошового потоку підприємства здійснюється за допомогою застосування двох методів:

- а) прямого методу – це оцінка різниці між вхідним і вихідним грошовими потоками підприємства на певну дату;
- б) непрямого методу – це метод, обернений до порядку розрахування прямого методу.

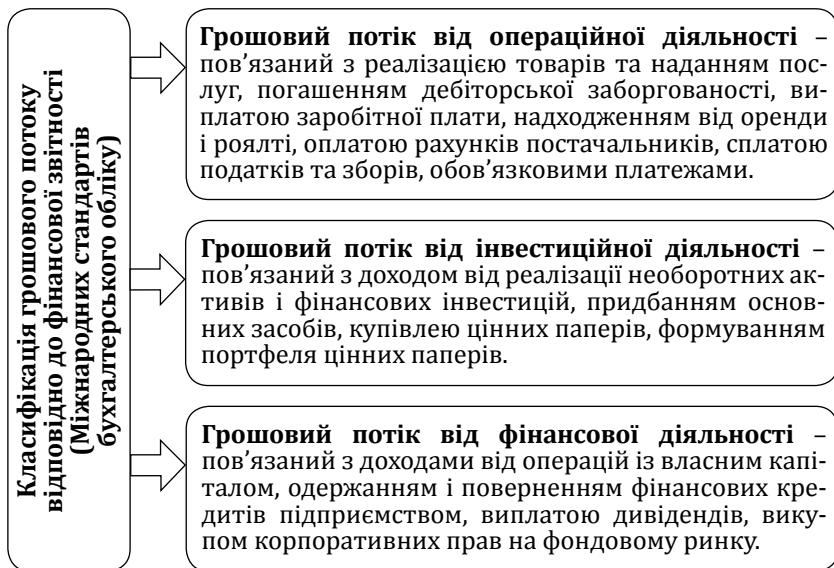

Рис. 2.5. Класифікація грошового потоку згідно з фінансовою звітністю

2.2. Методи управління грошовими потоками підприємства

Головною метою управління грошовими потоками підприємства є забезпечення збалансованого вхідного і вихідного грошового потоку, при якому підприємство покриває власні витрати знижуючи ризик неплатоспроможності та збільшує власну фінансову незалежність.

При цьому варто дотримуватися **базових положень**, а саме: грошові потоки не утворюються від пасивної діяльності підприємства, грошові потоки – головна складова виробничого та збутового циклів, управління грошовими потоками неможливе без інформаційного забезпечення, до управління повинні бути задіяні всі фінансові механізми.

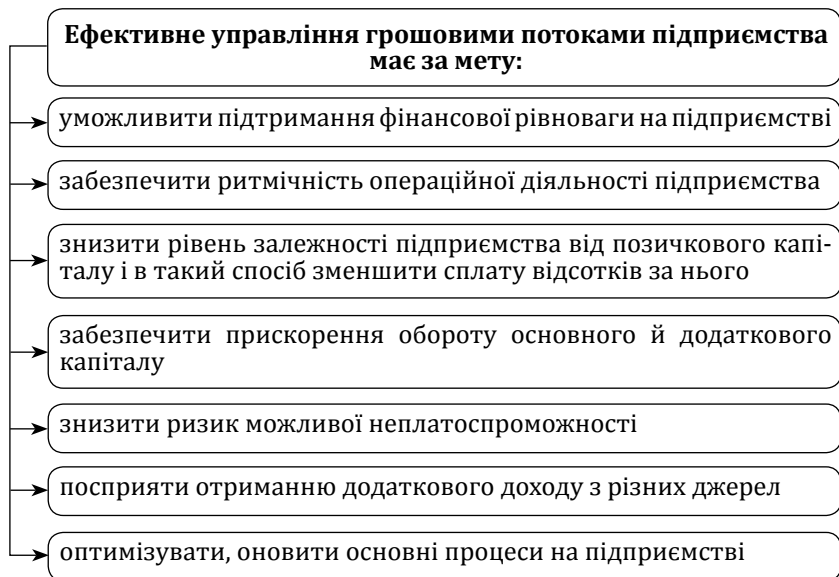

Рис. 2.6. Цілі ефективного управління грошовими потоками

Таблиця 2.2

Принципи управління грошовими потоками

Інформаційність – забезпечення інформаційної достовірності, своєчасного подання інформації, заповнення фінансової та статистичної звітності, складання планів	Збалансованість – обґрунтоване використання грошових коштів, раціоналізація видатків, розробка плану збільшення доходів, щоби видатки не перевищували доходи
Ефективність – визначення і коригування оптимального рівня щодо розподілу грошових коштів враховуючи операційну, інвестиційну та фінансову діяльність підприємства	Ціленаправленість і специфіка діяльності підприємства – залежно від галузі, розміру підприємства, його цілей і завдань

Рис. 2.7. Функціональні елементи управління грошовими потоками

Таблиця 2.3

Складові елементи (детермінанти основної політики) управління грошовими потоками підприємства

<p>Формування цілей та завдань з управління грошовими потоками підприємства (вхідними і вихідними)</p>	<p>Визначення напрямів управління грошовими потоками підприємства з урахуванням прийнятих управлінських фінансових рішень на довгострокову перспективу</p>
<p>Методи та показники кількісного оцінювання обсягів вхідних і вихідних грошових потоків підприємства, статистичні дані та динаміка зміни показників</p>	<p>Форми управління грошовими потоками підприємства: регулювання, планування, прогнозування, аналітичне дослідження тощо</p>

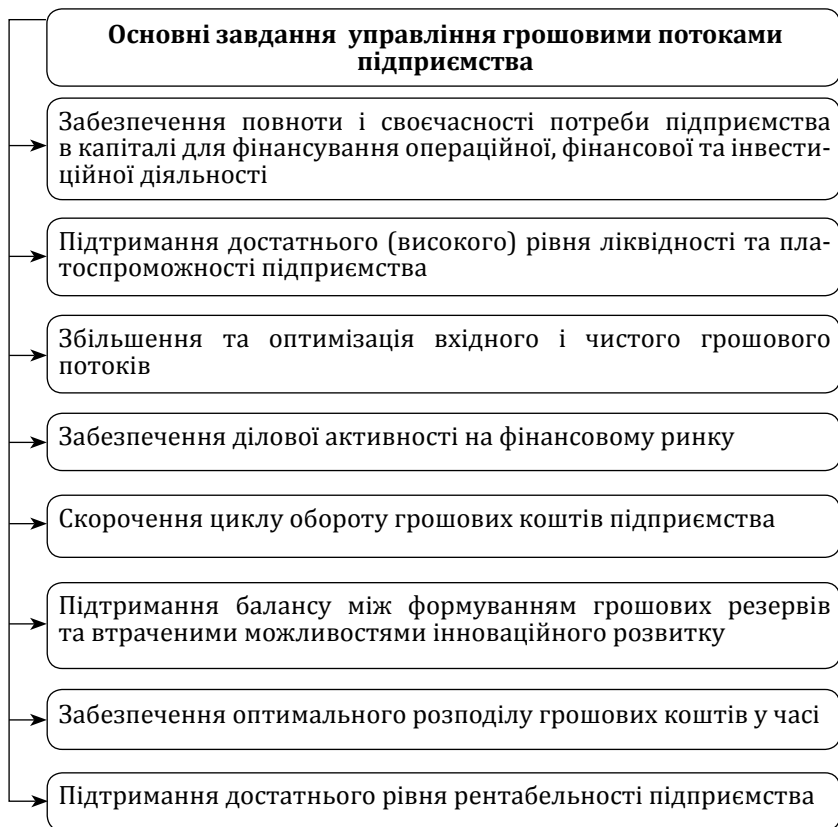
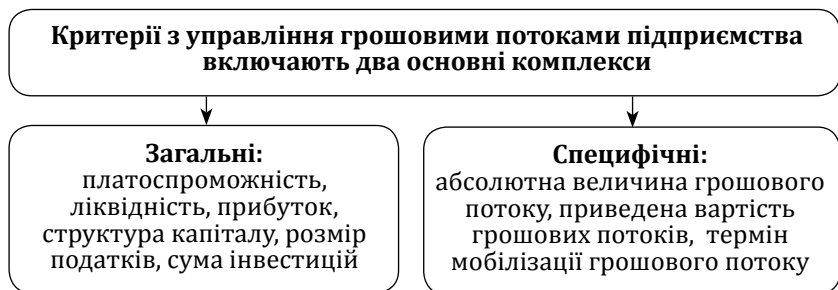

Рис. 2.8. Завдання з управління грошовими потоками

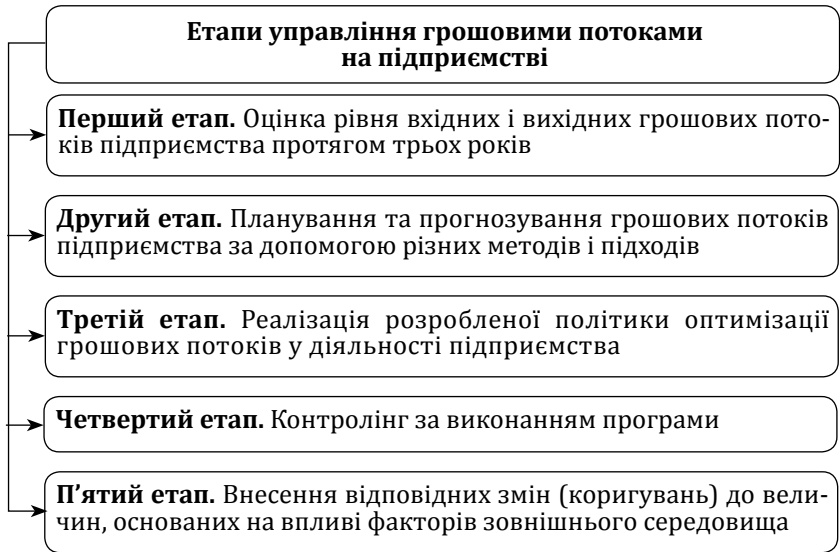

Рис. 2.9. Черговість етапів управління грошовими потоками підприємства

2.3. Прогнозування та планування грошового потоку

Під **прогнозуванням і плануванням грошового потоку** підприємства розуміють важливу складову фінансового управління, яка передбачає встановлення (досягнення) раціональних пропорцій між вхідною величиною грошового потоку та забезпечення достатнім обсягом видатків для оптимізації операційної фінансової та інвестиційної діяльності.

До **інструментів** прогнозування і планування грошових потоків підприємства відносять:

- оцінку та планування ліквідності;
- складання платіжного графіка;
- формування прогнозного звіту;
- оцінку показників ефективності управління.

Показники оцінки грошового потоку підприємства

Назва коефіцієнта	Розрахунок
Коефіцієнт руху грошових коштів в результаті операційної діяльності (КОД)	КОД = Чистий грошовий потік від ОД / Поточні зобов'язання
Коефіцієнт грошового покриття виплат по відсотках (КПВ)	КПВ = Чистий грошовий потік від ОД + сплачені відсотки та податки / Сума відсотків по довгострокових і короткострокових зобов'язаннях
Коефіцієнт грошового покриття короткострокових боргів (ККБ)	ККБ = Чистий грошовий потік від ОД – сума дивідендів / Короткострокові зобов'язання
Коефіцієнт відношення грошового потоку від операційної діяльності до капітальних витрат (ККВ)	ККВ = Чистий грошовий потік від ОД / Капітальні витрати
Коефіцієнт відношення грошового потоку від операційної діяльності до загальної суми боргу (КСБ)	КСБ = Чистий грошовий потік від операційної діяльності / Загальна сума зобов'язань
Коефіцієнт достатності грошового потоку (КДГП)	КДГП = Дохід – податки – капітальні витрати / Зобов'язання

Ліквідний грошовий потік підприємства – характеризує фінансовий стан підприємства та показує дефіцит або надлишок його грошових коштів. Розраховується за допомогою формули:

$$ЛГП = ((ДКк + ККк - ГКк) - (ДКп + ККп - ГКп)),$$

де ЛГП – ліквідний грошовий потік; ДКк – довгострокові зобов'язання (кредити) на кінець року (періоду); ККк – короткострокові зобов'язання (кредити) на кінець року (періоду); ГКк – грошові кошти на кінець року (періоду); ДКп – довгострокові зобов'язання (кредити) на початок року (періоду); ККп – короткострокові зобов'язання (кредити) на початок року (періоду); ГКп – грошовий потік на початок року (періоду).

Одним із методів планування грошового потоку підприємства є складання **касового бюджету** – це детальний кошторис майбутніх надходжень за певний період, включаючи детальний розгляд та аналіз статей.

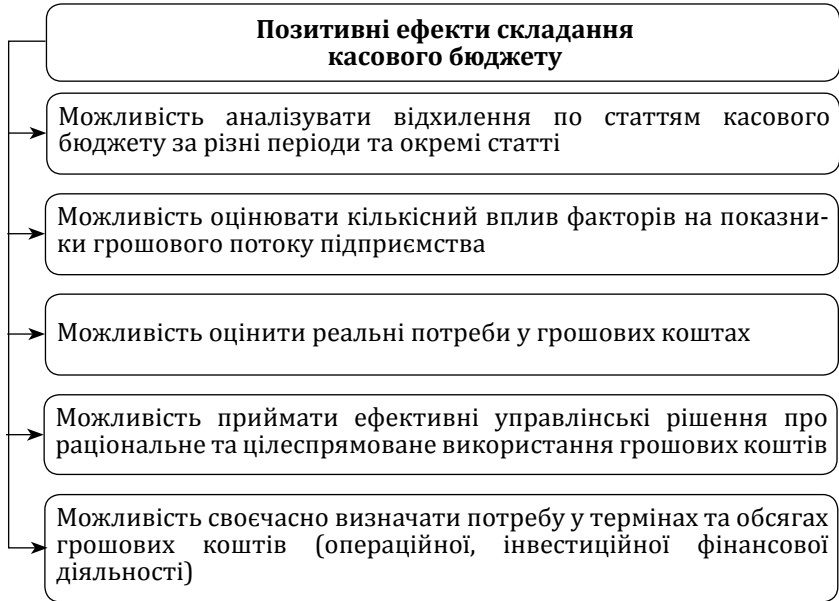

Рис. 2.10. Можливості, які надає складання касового бюджету

Рис. 2.11. Види методів прогнозування та планування грошових потоків

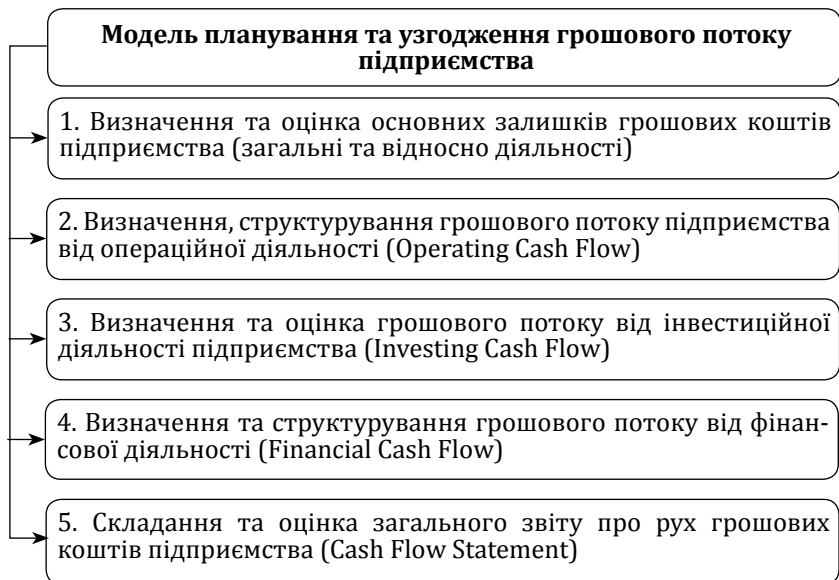

Рис. 2.12. Етапи планування й узгодження грошового потоку підприємства

2.4. Методи і напрями оптимізації грошового потоку

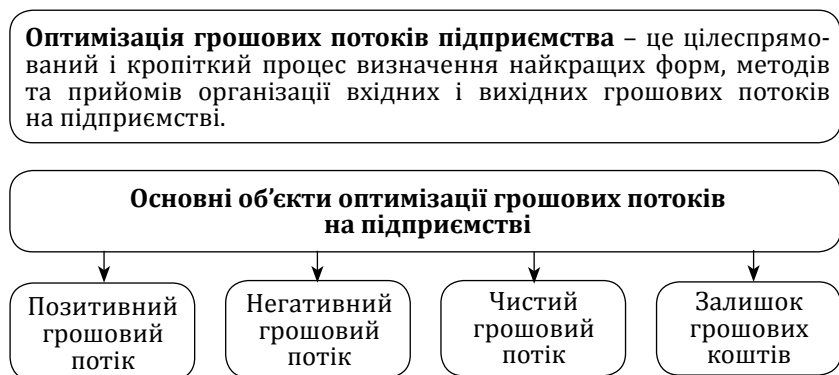

Рис. 2.13. Типи об'єктів оптимізації грошових потоків

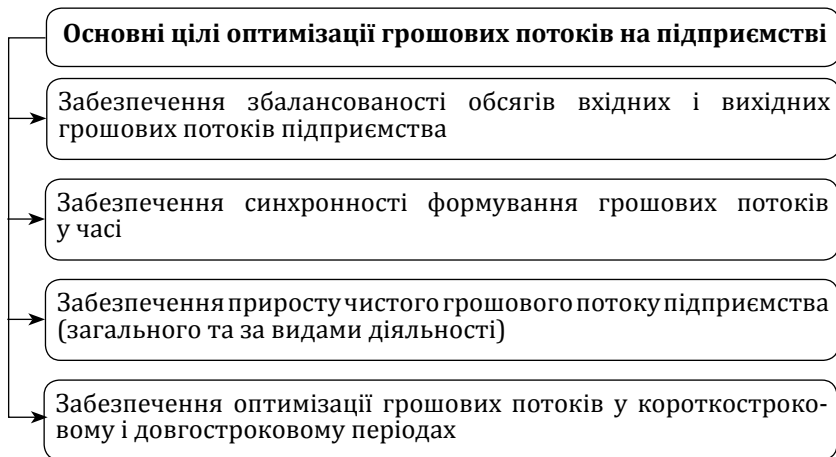

Рис. 2.14. Мета оптимізації грошових потоків на підприємстві

Оптимізація грошового потоку підприємства **у короткостроковому періоді** передбачає використання «Системи прискорення – уповільнення платіжного обороту» («Система лідс енд легс»), в основі якої лежить прискорення доходів та уповільнення витрат підприємства.

Таблиця 2.5

**Методи оптимізації грошового потоку
у довготерміновому періоді**

Збільшення обсягу вхідного грошового потоку	Зменшення обсягу вихідного грошового потоку
<ul style="list-style-type: none"> – Залучення стратегічних інвесторів з метою збільшення обсягу власного капіталу. – Додаткова емісія акцій. – Залучення довготермінових фінансових кредитів. – Продаж частини фінансових інструментів інвестування. – Продаж (або надання в оренду) основних засобів, які не використовуються. 	<ul style="list-style-type: none"> – Скорочення обсягу та складу реальних інвестиційних програм. – Відмова від фінансового інвестування. – Зниження суми постійних витрат підприємства.

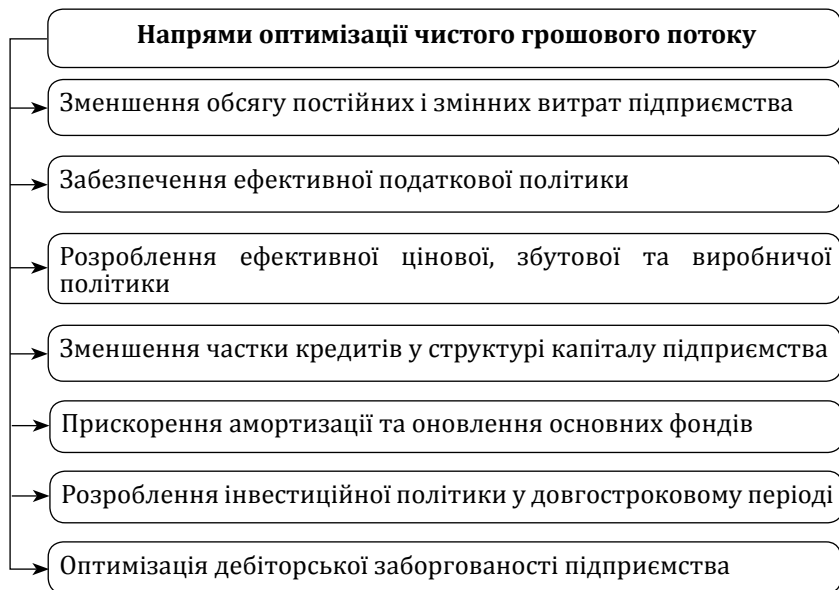

Рис. 2.15. Перелік напрямів оптимізації чистого грошового потоку

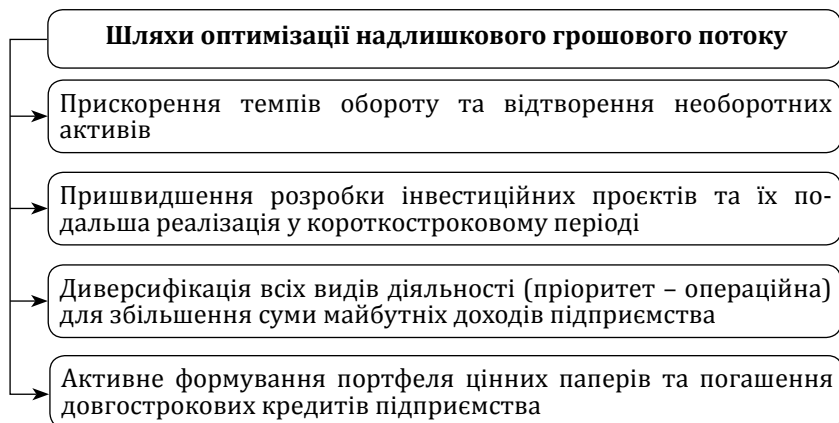

Рис. 2.16. Способи оптимізації надлишкового грошового потоку

Питання для самоконтролю

1. Визначте сутність чистого грошового потоку підприємства.
2. Наведіть приклади вхідних і вихідних грошових потоків від операційної діяльності підприємства.
3. Які бувають види грошових потоків?
4. Аргументуйте важливість складання касового бюджету для підприємства.
5. Назвіть основні цілі оптимізації грошового потоку підприємства.
6. Що являє собою модель планування грошового потоку?
7. Якими є основні завдання управління грошовими потоками?

Тестові завдання

1. Грошовий потік – це:
 - а) сукупність розподілених у часі надходжень і витрат грошових коштів, які пов'язані з господарською діяльністю підприємства;
 - б) напрями формування валютних цінностей на підприємстві;
 - в) сукупність витрат підприємства;
 - г) потік, пов'язаний з операційною діяльністю підприємства, спрямований на зменшення витрат;
 - г) всі відповіді правильні.
2. Ефективне управління грошовими потоками:
 - а) забезпечує фінансову рівновагу підприємства;
 - б) зменшує потребу підприємства в позичковому капіталі;
 - в) дає змогу отримати додатковий прибуток;
 - г) забезпечує зниження ризику неплатоспроможності;
 - г) всі відповіді правильні.
3. Для грошових потоків характерні такі ознаки:
 - а) здійснення їх пов'язане з виконанням договорів та зобов'язань; їх класифікують за різними ознаками;
 - б) вони є загальноекономічними та довготерміновими;
 - в) інтенсивність, безперервність, прибутковість;
 - г) вони пов'язані з внутрішніми характеристиками фінансового стану підприємства;
 - г) ліквідність, стійкість та рентабельність.

4. Грошовим потокам притаманні такі основні функціональні характеристики:
 - а) причина і джерело формування грошового потоку;
 - б) фактори формування абсолютної величини грошового потоку;
 - в) вплив грошового потоку на майно підприємства (зміну розміру грошових коштів та їх еквівалентів);
 - г) форма узгодження грошового потоку (структурування), кількісне оцінювання грошового потоку;
 - г) всі відповіді правильні.
5. Чистий грошовий потік – це:
 - а) грошовий потік за мінусом податкових відрахувань;
 - б) потік від операцій на фондовому ринку;
 - в) різниця між вхідними і вихідними грошовими потоками;
 - г) грошовий потік від реалізованої продукції;
 - г) сукупність отриманих грошей від продажу необоротних активів.
6. За видами господарської діяльності грошовий потік поділяється на:
 - а) вхідний і вихідний;
 - б) валовий та чистий;
 - в) надлишковий і дефіцитний;
 - г) від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності;
 - г) позитивний і негативний.
7. За методом обчислення обсягу виділяють такі види грошових потоків:
 - а) грошовий, кредитний, валютний;
 - б) валовий та чистий;
 - в) надлишковий та дефіцитний;
 - г) від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності;
 - г) вхідний і вихідний.
8. За спрямованістю руху грошові потоки поділяють на:
 - а) кредитний, процентний, депозитний;
 - б) валовий та чистий;
 - в) надлишковий і дефіцитний;
 - г) вхідний, вихідний, надлишковий;
 - г) позитивний і негативний.
9. Метою управління грошовими потоками підприємства є:
 - а) забезпечення збалансованості діяльності підприємства;
 - б) оптимізація структури позичкового капіталу підприємства;

- в) класифікація їх на вхідні та вихідні грошові потоки;
 - г) підтримання належного рівня платоспроможності та ліквідності;
 - г) купівля достатньої кількості сировини.
10. До принципів управління грошовими потоками підприємства відносять:
- а) принциповість та економічність;
 - б) безперервність і надійність;
 - в) інформаційна достовірність, збалансованість, ефективність;
 - г) широта доступу відповідно до користувача;
 - г) можливість входу і виходу.
11. Елементами управління грошовими потоками підприємства є:
- а) оптимізація тимчасового надлишку резерву;
 - б) контроль за формуванням вхідних грошових потоків;
 - в) прогнозування і планування резерву ліквідності;
 - г) контроль, моніторинг і регулювання грошових потоків;
 - г) всі відповіді правильні.
12. Завданнями управління грошовими потоками підприємства є:
- а) підтримання прийнятого рівня платоспроможності і ліквідності;
 - б) збільшення вхідних грошових потоків та їх оптимізація;
 - в) скорочення циклу обороту грошових коштів;
 - г) скорочення накладних витрат підприємства;
 - г) всі відповіді правильні.
13. Існують такі критерії ефективності управління грошовими потоками:
- а) прості і складні;
 - б) загальні і специфічні;
 - в) основні та додаткові;
 - г) зовнішні і внутрішні;
 - г) нормативні та документарні.
14. Процес управління грошовими потоками підприємства включає стільки етапів:
- а) 10;
 - б) 4;
 - в) 8;
 - г) 2;
 - г) 6.

15. До основних цілей планування та прогнозування руху грошових коштів відносять:
- а) своєчасність і достовірність інформаційного забезпечення;
 - б) забезпечення ефективності використання грошових коштів;
 - в) підтримання прийняттого рівня ліквідності та платоспроможності;
 - г) підтримання адекватного балансу;
 - г) всі відповіді правильні.

Практичні завдання

Завдання 2.1. Визначте Cash-Flow від операційної діяльності підприємства «Укр-прапор», якщо відомі такі показники:

- дохід від реалізованої продукції – 670 000 грн;
- продаж нематеріальних активів підприємства – 180 000 грн;
- реалізація облігацій власної емісії – 80 000 грн;
- кошти, отримані у вигляді дивідендів, – 20 000 грн;
- отримані довгострокові кредити (понад 5 років) – 240 000 грн;
- погашення короткострокової заборгованості – 34 000 грн;
- сплачено податків за звітний період – 67 000 грн.

За результатами проведених розрахунків зробіть відповідні висновки.

Завдання 2.2. Публічне акціонерне товариство «Жовто-сині» має такі вихідні дані: сума довгострокового капіталу звітного періоду складає (ДК1) 250 000 грн; сума довгострокового капіталу попереднього періоду складає (ДК0) 325 000 грн; сума короткострокового капіталу звітного періоду складає (КК1) 830 000 грн; сума короткострокового капіталу за попередній період складає (КК0) 740 000 грн; сума грошових коштів звітного періоду складає (ГК1) 76 000 грн; сума грошових коштів попереднього періоду складає (ГК0) 69 000 грн.

Визначте ліквідний грошовий потік підприємства (ЛГП). За результатами проведеного дослідження зробіть відповідні висновки.

Завдання 2.3. Визначте сукупні грошові потоки підприємства за минулі три роки, а також чистий прибуток на основі даних, представлених у таблиці (дані подані в млн грн). Також визначте відхилення за 2021–2019 роки.

Показники	2019	2020	2021	Відхилення 2021/2019
Загальна сума реалізованої продукції	678	781	950	
Отриманий інвестиційний дохід	67	78	99	
Оплата кредиту та відсотків за ним	112	113	98	
Операційні витрати	190	240	380	
Валовий прибуток				
Сплачений податок на прибуток (18 %)				
Чистий вхідний грошовий потік				

За результатами проведеного дослідження зробіть відповідні висновки.

ТЕМА 3

ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ ГРОШЕЙ У ЧАСІ ТА ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ У ФІНАНСОВИХ РОЗРАХУНКАХ

- 3.1. Сутність та необхідність визначення вартості грошей у часі.
- 3.2. Визначення майбутньої вартості грошей.
- 3.3. Визначення теперішньої вартості грошей.

Основні поняття і терміни: підприємство, гроші, вартість грошей, дисконтування, простий відсоток, складний відсоток, майбутня вартість, теперішня вартість, компаундування, рента, анuitет, просте дисконтування, ціни, інфляція, ризики, грошова компенсація.

3.1. Сутність та необхідність визначення вартості грошей у часі

Вартість грошей визначається як загальна кількість товарів та послуг, які можна обміняти за певну суму грошей, а також купівельна спроможність певної одиниці грошей.

Рис. 3.1. Перелік причин зміни вартості грошей у часі (щодо підприємства)

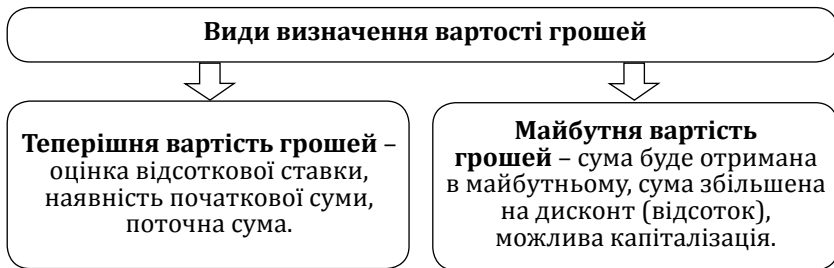

Рис. 3.2. Способи визначення вартості грошей у часі

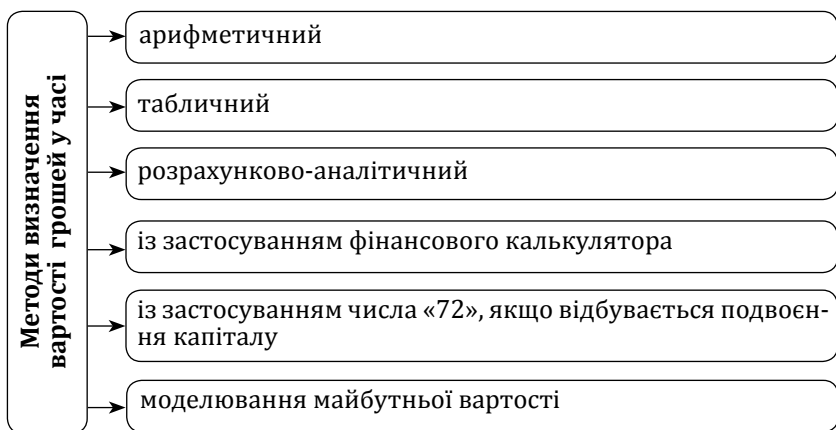

Рис. 3.3. Визначення вартості грошей у часі (методи)

Проблема оцінювання вартості грошей, як теперішньої, так і майбутньої, сучасних підприємств полягає у відсутності чіткої та продуманої політики розроблення поетапної стратегії визначення вартості кредитних коштів (які зменшують прибуток) та інвестиційних (які збільшують прибуток).

Принципи, яких повинно дотримуватися підприємство при визначенні та оцінюванні грошей у часі (теперішня і майбутня вартість грошей)

- Чітко визначити суму оцінювання грошей
- Визначити всі варіанти нарахування відсотків за користування (та/ або інвестування) грошей
- Структурувати суму вільних грошей або тих, яких не вистачає для мінімізації додаткових витрат чи максимізації прибутку
- Розробити фінансовий план грошових потоків (доходів, виплат) на місяць, квартал, рік
- Визначити процедуру обліку списання або зарахування грошей – основної суми та відсотків
- Сформулювати й визначити фактори, які впливають на рівень вартості грошей конкретного підприємства
- Обґрунтувати доцільність оцінки визначення вартості грошей у часі залежно від конкретних потреб, побажань, стратегій розвитку, цілей та принципів управління грошима підприємства
- При збільшенні грошей шляхом визначення майбутньої вартості необхідно прорахувати інфляційні коефіцієнти зменшення майбутньої вартості грошей

Рис. 3.4. Принципи визначення вартості грошей у часі

3.2. Визначення майбутньої вартості грошей

Компаундування – це процес визначення майбутньої вартості грошей за допомогою фінансово-економічної моделі грошей, які є в наявності у підприємства, що здійснює розрахунок.

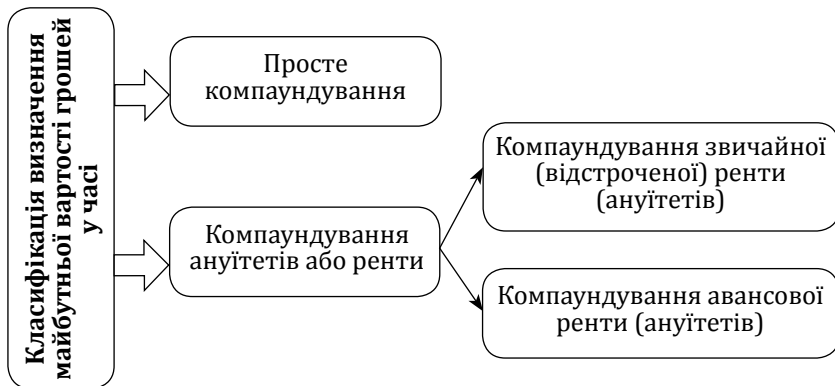

Рис. 3.5. Класифікація компаундування

Просте компаундування з нарощенням (single compounding) – фінансово-математична модель, при якій розраховуються наявні грошові кошти підприємств або суми теперішніх грошей, використання яких у майбутньому (чітко визначений період) дасть можливість отримати надприбуток (проте має використовуватися процентне нарахування)

Формула розрахунку простого компаундування (простого відсотка):

$$FV = PV \times (1 + n \times i),$$

де PV – сума наявних грошових коштів;

n – кількість періодів (інтервалів нарахування);

i – відсоткова ставка (виражена десятковим дробом).

Формула розрахунку простого компаундування (складного відсотка):

$$FV = PV \times (1 + i)^n,$$

де PV – сума наявних грошових коштів;
 n – кількість періодів (інтервалів нарахування);
 i – відсоткова ставка (виражена десятковим дробом).

Формула розрахунку простого компаундування (складного відсотка) при нарахуванні декілька разів у межах одного періоду:

$$FV = PV \times (1 + i)^{n \times m},$$

де m – кількість нарахувань відсотків.

Ануїтет (annuity), рента – це послідовність рівних за розміром грошових платежів (внесків, поповнень) протягом визначеного періоду через однакові проміжки часу. Є характерним як для кредитних операцій підприємства, так і для інвестиційних, коли передбачено постійне поповнення.

Звичайний ануїтет – платежі здійснюються наприкінці кожного платіжного періоду (постнумерандо); характерний для погашення кредитів різних термінів.

Авансовий ануїтет – платежі (внески) здійснюються на початку кожного періоду (пренумерандо); характерний для інвестицій та депозитних внесків.

Рис. 3.6. Класифікація ануїтетів (рентних платежів)

Формула розрахунку майбутньої вартості ануїтету:

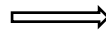
$$FVA_n = PMT \times \frac{(1+i)^n - 1}{i},$$

де FVA_n – майбутня вартість ануїтету;
 PMT – абсолютна величина періодичних виплат рівного розміру;
 n – кількість інтервалів у досліджуваному періоді;
 i – процентна ставка (виражена десятковим дробом).

Використання **фактора процента майбутньої вартості** (розрахунок):

$$FVIFA_{i,n} = PMT \times \frac{(1+i)^n - 1}{i}$$

$$FVA_n = PMT \times (FVIFA_{i,n})$$

Формула розрахунку **майбутньої вартості авансового ануїтету**:

$$FVA_{n(av)} = PMT \times \frac{(1+i)^n}{i} \times (1+i) = PMT \times \left(\frac{(1+i)^{n+1}}{i} - 1 \right),$$

де PMT – абсолютна величина періодичних однакового розміру виплат;

i – відсоткові ставки;

n – нарахування.

Важливою складовою ануїтету є визначення мазутної вартості внесених коштів, періодичність виплат яких пов'язана з вкладенням грошових коштів на депозитний рахунок чи інвестуванням у фінансові ресурси. При цьому виплати за кожен період сумуються (капіталізуються), що збільшує майбутню вартість доходів. Якщо фінансові інструменти є однаковими щодо оцінки майбутньої вартості, то система розрахунку залишається сталою для інвестора.

Ще один із **методів обчислення ануїтету**:

$$FVA = A (1+i)^{n-1} + A (1+i)^{n-2} + \dots + A (1+i)^0 = A [(1+i)^{n-1} + (1+i)^{n-2} + \dots + (1+i)^0] = A * \left[\frac{(1+i)^n - 1}{i} \right] = A * T3(i, n),$$

де A – ануїтет;

$T3(i, n)$ – майбутня вартість серії однакових періодичних платежів 1 грн протягом n років при відсотковій ставці i .

3.3. Визначення теперішньої вартості грошей

Дисконтування – це процес математично-розрахункового методу визначення теперішньої (поточної) вартості грошових потоків підприємства, збільшення (майбутнє надходження) яких планується протягом визначеного планового періоду (терміну).

Класифікація дисконтування грошових потоків

Просте дисконтування – зростання майбутньої вартості грошового потоку очікується одноразово та у чітко визначений період часу (звітний період підприємства).

Дисконтування анuitетів (відстрочена рента) – зростання грошового потоку підприємства однаковими частинами у чітко визначені періоди часу в майбутньому.

Рис. 3.7. Види дисконтування грошових потоків

Дисконтування майбутніх грошових потоків підприємства з використанням простого відсотка розраховується за допомогою формули:

$$PV = \frac{FV}{(1 + n \times i)}$$

Розрахунок дисконтування майбутніх грошових потоків є оберненим до розрахунку майбутньої вартості при командированні.

Використання **фактора процента майбутньої поточної вартості** розраховується за формулою:

$$PVIFA_n = \frac{1}{i} - \frac{1}{i \times (1+i)^n}$$

Тоді рівняння матиме такий вигляд:

$$FVA_n = PMT \times (FVIFA_{i,n}).$$

Для обчислення теперішньої вартості із врахуванням темпів інфляції використовують модель Фішера, яка має такий вигляд:

$$Ir = (i-t) / (1+t),$$

де i – номінальна відсоткова ставка у звітному періоді;
 t – темп інфляції.

Приведена теперішня вартість майбутніх грошових потоків підприємства при використанні **складного відсотка** розраховується за формулою:

$$PV = \frac{FV}{(1 + i)^n} = FV \left(\frac{1}{1 + i}\right)^n.$$

Питання для самоконтролю

1. Що являє собою теперішня вартість грошей?
2. Які основні цілі здійснення оцінки вартості грошей у часі?
3. Розкрийте сутність ануїтету.
4. Які види відсотків нараховуються при визначенні теперішньої і майбутньої вартості грошей?
5. Що являє собою дисконтування грошових потоків?
6. Назвіть основні причини зміни вартості грошей у часі.
7. Які проблеми пов'язані з оцінюванням вартості грошей у часі?

Тестові завдання

1. Структурними елементами вартості грошей у часі є:
 - а) норма прибутку;
 - б) позичковий відсоток;
 - в) майбутній період;
 - г) фактори, що впливають;
 - г) всі відповіді правильні.
2. На вартість грошей у часі впливають такі фактори:
 - а) інфляція, наявні грошові кошти;
 - б) фінансовий стан;
 - в) дивіденди;
 - г) кредити;
 - г) грошовий потік.
3. Компаундування –це:
 - а) визначення поточної вартості грошей;
 - б) визначення ринкової вартості грошей;
 - в) визначення майбутньої вартості грошей;
 - г) визначення структури капіталу;
 - г) правильної відповіді немає.

4. Дисконтування – це:
 - а) визначення поточної вартості грошей;
 - б) оцінка річного доходу;
 - в) встановлення розміру видатків;
 - г) визначення розміру власного капіталу;
 - г) правильної відповіді немає.
5. Вкладення, оплата рівними частками – це:
 - а) кредит;
 - б) депозит;
 - в) дивіденд;
 - г) анuitет;
 - г) дисконтування.
6. Компаундування вексельної ренти проводиться:
 - а) на початок кожного періоду;
 - б) в кінці кожного періоду;
 - в) в кінці всього періоду;
 - г) в безготівковій формі;
 - г) за умови низького інфляційного ризику.
7. У процесі переходу від теперішньої до майбутньої вартості використовують:
 - а) прості і складні відсотки;
 - б) доходи і видатки;
 - в) різні часові обмеження;
 - г) власний і позичковий капітал;
 - г) початкову і кінцеву суму.
8. При використанні простих відсотків у системі вартості грошей складовими є:
 - а) сума, відсотки, коефіцієнт збільшення, термін;
 - б) сума, період, відсоткова ставка;
 - в) сума та відсоткова ставка;
 - г) дисконт і сума вкладу;
 - г) купонний дохід, сума і термін.
9. Коефіцієнт нарощення суми простих відсотків повинен бути:
 - а) більше 2;
 - б) дорівнювати нулю;
 - в) більше 1;
 - г) менше одиниці;
 - г) не має значення.
10. Особливістю складного відсотка є те, що він:
 - а) є інструментом лише банківських установ;

- б) завжди менший облікової ставки НБУ;
 - в) нараховується декілька разів за період;
 - г) визначає рівень прибутку кредитора;
 - г) є меншим за простий відсоток.
11. Рента (ануїтет) – це:
- а) серія вкладів або виплат рівних сум, що здійснюються через певні інтервали або певну кількість періодів;
 - б) система обчислення грошових потоків;
 - в) взяття в оренду певного приміщення чи земельної ділянки;
 - г) фінансовий важіль;
 - г) система виплати грошових коштів банківській установі за короткий період.
12. Звичайна рента (ануїтет) – це:
- а) сума всіх коштів за кредит;
 - б) платіж в кінці періоду;
 - в) відсоток за лізинговий кредит;
 - г) рента без встановленого терміну виплати;
 - г) сукупність усіх кредитів підприємства.
13. Ефективний відсоток – це:
- а) відсоток за результатами року;
 - б) той, що зменшується протягом року;
 - в) є більшим за простий відсоток;
 - г) нараховується щоденно;
 - г) правильної відповіді немає.
14. При використанні ефективної ставки можна включати показники:
- а) рентабельності;
 - б) доходності;
 - в) інфляції;
 - г) днів;
 - г) факторів відсотка.
15. Яка вартість грошей (теперішня чи майбутня) є більшою за розміром:
- а) теперішня вартість грошей;
 - б) майбутня вартість грошей;
 - в) вони рівні за розміром;
 - г) теперішня вартість грошей вища за майбутню на розмір інфляційної премії;
 - г) правильної відповіді немає.

Практичні завдання

Завдання 3.1. Приватний підприємець Горонко В. С. планує покласти на банківський рахунок суму в розмірі 200 000 гривень під 9% річних. Термін банківської угоди становить 3 роки. Визначте, який дохід отримає приватний підприємець, якщо буде використано систему розрахунку простого компаундування?

Зробіть відповідні висновки.

Завдання 3.2. Підприємству «Атлант», яке має намір інвестувати кошти у фінансові ресурси, запропонували для варіанти:

- перший варіант – 870 000 грн, дохід буде отриманий через 5 років одноразово, річна відсоткова ставка 9%;

- другий варіант – 670 000 грн, дохід буде отримуватися щороку протягом 5 років з капіталізацією суми, річна відсоткова ставка 9% річних.

Який з варіантів буде найприбутковішим для підприємства? Зробіть відповідні висновки.

Завдання 3.3. У спеціальний фонд, заснований інвестиційною компанією з управління активами, внески здійснюються протягом 10 років один раз на рік в сумі 200 000 гривень. На нагромаджену суму нараховують відсотки за ставкою 10% річних. Обчисліть величину фонду та суму нарахованих відсотків після закінчення терміну.

ТЕМА 4

УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

- 4.1. Прибуток як об'єкт фінансового менеджменту: сутність і види.
- 4.2. Стратегія, модель та напрями управління прибутком.
- 4.3. Організація управління доходами підприємства.
- 4.4. Управління витратами. Ефект операційного левериджу.

Основні поняття і терміни: підприємство, прибуток, дохід, чистий прибуток, операційна діяльність, податок на прибуток, грошові потоки, витрати, поточні витрати, реалізація продукції, ефект операційного левериджу, фінансовий важіль, прибутковість підприємства.

4.1. Прибуток як об'єкт фінансового менеджменту: сутність і види

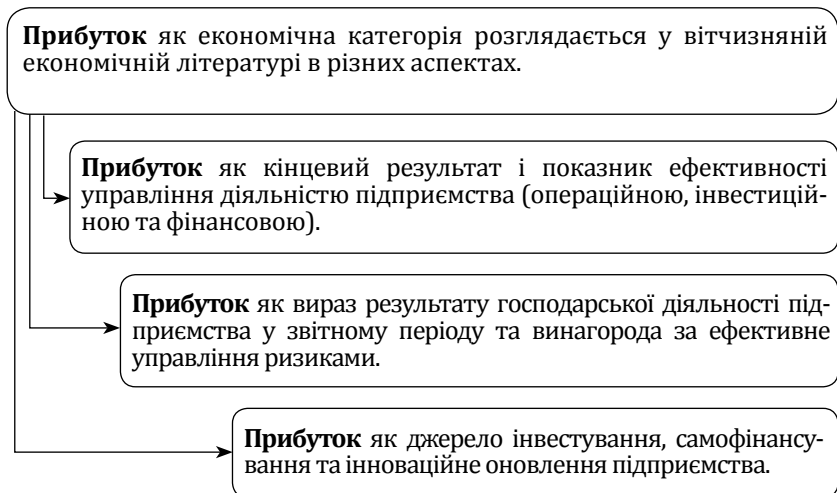

Рис. 4.1. Аспекти визначення поняття «прибуток підприємства»

Управління прибутком підприємства – це комплексна система ефективного управління грошовими потоками підприємства, розподіл, використання на стратегічні цілі, оптимізація шляхом інвестування або самофінансування.

Головною метою управління прибутком підприємства є забезпечення збільшення (максимізації) чистого прибутку підприємства, постійності його формування у майбутньому зберігаючи ліквідність підприємства та підвищуючи достаток його акціонерів.

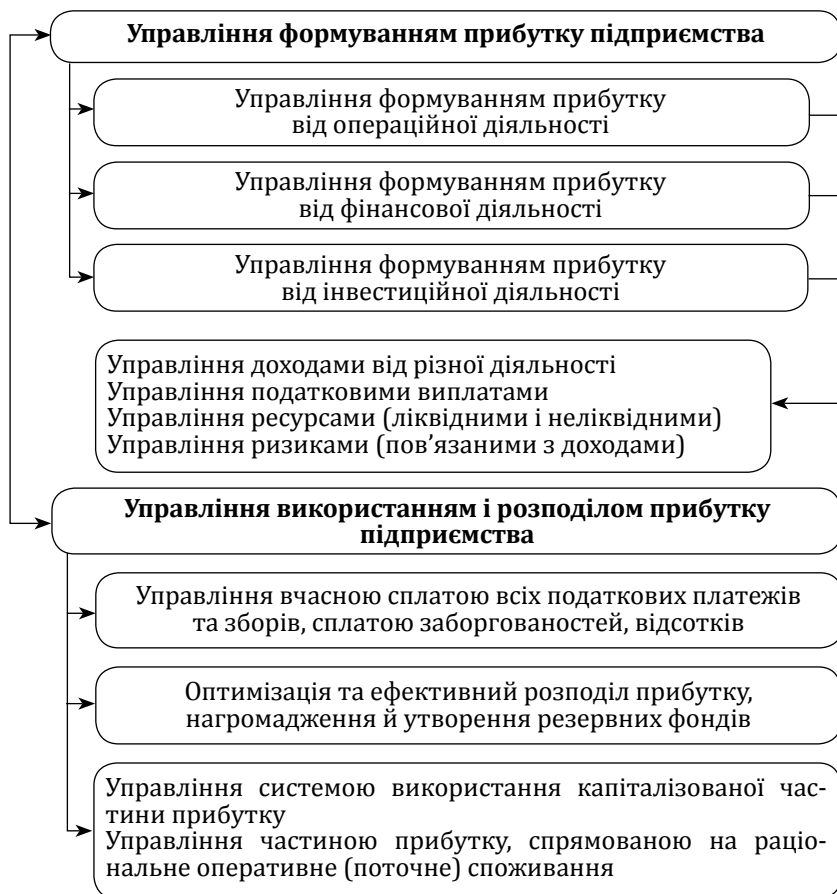

Рис. 4.2. Система управління формуванням та використанням прибутку

**Види прибутку підприємства
залежно від методу розрахунку**

Визначення прибутку	Розрахунок показника
Податковий прибуток – це загальна сума прибутку (об'єкт оподаткування податку на прибуток), яка є об'єктом оподаткування згідно зі законом України.	$ПП = ДВ - (Вв + А)$, де ДВ – валові доходи за звітний період; Вв – валові витрати підприємства за звітний період; А – амортизаційні відрахування від основних засобів
Обліковий прибуток – це прибуток до оподаткування згідно зі звітом про фінансові результати (фінансова звітність).	Розраховується на основі фінансової звітності підприємства за звітний період (Звіт про фінансові результати – Форма № 2)
Валовий прибуток (збиток) – це різниця між чистим доходом від реалізації продукції підприємства та собівартістю реалізованої продукції (послуг чи товарів).	$ВП = \text{Чистий дохід} - \text{собівартість реалізованої продукції}$
Прибуток від операційної діяльності – це сума валового та іншого операційного доходу за мінусом адміністративних (та інших операційних) витрат підприємства.	$ПОД = \text{Валовий прибуток} + \text{Інші операційні доходи} - \text{Адміністративні витрати}$
Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування – це загальна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності, фінансових та інших доходів за мінусом фінансових витрат підприємства.	$ПЗД = ПОД + \text{Фінансові та інші доходи} - \text{Фінансові витрати}$, де ПОД – прибуток (збиток) від операційної діяльності
Чистий прибуток (збиток) підприємства – це загальна сума прибутку, яка залишається в розпорядженні підприємства після вхід виплат, сплати податків і зборів.	$ЧП = \text{Прибуток від звичайної і надзвичайної діяльності} - \text{Збиток від надзвичайної діяльності} - \text{Сума податків і зборів}$

Управління формуванням прибутку підприємства – це частина фінансового менеджменту, спрямована на планування його оптимального розміру у плановому періоді.

Основні завдання та зміст управління прибутком підприємства

Рис. 4.3. Сутність управління прибутком підприємства

До структури прибутку підприємства відносять дохід від реалізації продукції, валові доходи, валові витрати, амортизаційні відрахування, надзвичайні доходи і витрати, чистий дохід, фінансові доходи і витрати, податкові витрати, збори, капітальні витрати.

4.2. Стратегія, модель та напрями управління прибутком

Стратегія – це загальна сукупність пов’язаних між собою дій, чітка реалізація яких потрібна для досягнення визначених цілей суб’єкта господарювання в межах ресурсів, що їй належать, їх майбутня координація та розподіл.

Стратегія управління прибутком підприємства – чітко встановлена підприємством сукупність критеріїв прийняття управлінських рішень щодо цільового управління прибутку та раціонального розподілу витатків, визначених корпоративною стратегією.

Таблиця 4.2

Види стратегії управління прибутком підприємства

Назва стратегії	Зміст стратегії
Агресивна (наступальна) стратегія	Передбачає постійне збільшення обсягів прибутку підприємства на основі максимізації доходів та стабілізації рівня витрат на визначеному (прийнятному) для підприємства рівні.
Захисна стратегія	Передбачає збільшення сукупних доходів підприємства завдяки скороченню витрат у поточному періоді.
Диверсифікована стратегія	Передбачає застосування проміжної стратегії між агресивною та захисною.

Складові аспекти управління прибутком підприємства

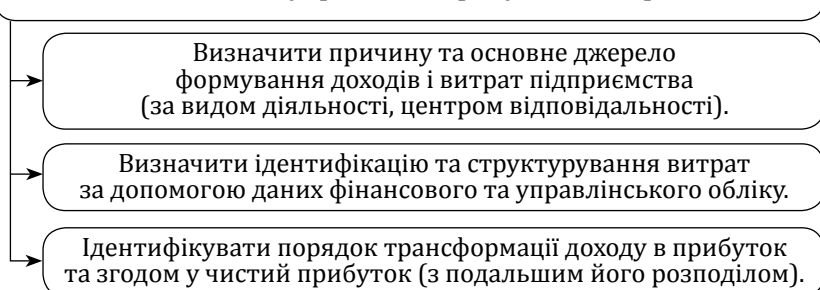

Рис. 4.4. Особливості управління прибутком підприємства

Модель управління прибутком підприємства – це загальна сукупність економіко-правових, фінансових, організаційних і технічних прийомів прогнозування, планування та контролювання системи формування доходів і витрат підприємства в довгостроковому періоді, а також підтримання високого рівня прибутковості підприємства.

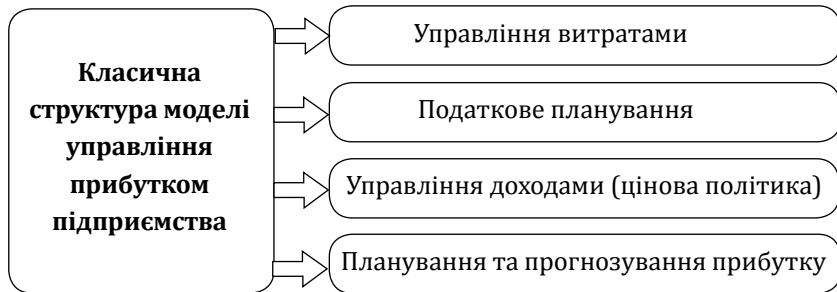

Рис. 4.5. Типова структура моделі управління прибутком підприємства

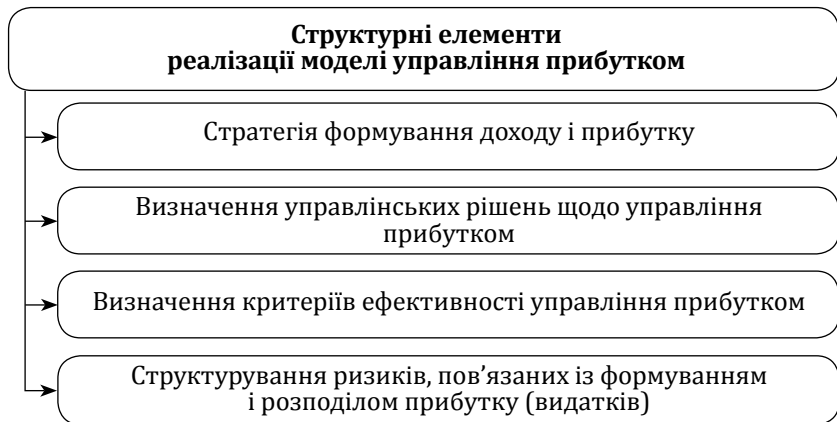

Рис. 4.6. Складові реалізації моделі управління прибутком

**Методи фінансового контролю управління
прибутком підприємства**

Назва фінансового контролю	Характеристика
CVP-аналіз (маржинальний аналіз)	CVP-аналіз (<i>cost-volume-profit</i>) – маржинальний аналіз, який надає змогу визначити оптимальні пропорції між витратами, ціною продукції та обсягами реалізації, що дає можливість підприємству забезпечити беззбиткову діяльність у звітному періоді. Головними показниками маржинального аналізу є: змінні та постійні витрати, маржинальний дохід підприємства, поріг рентабельності, точка беззбитковості, запас фінансової міцності, ефект операційного важеля.
ABC-аналіз	ABC-аналіз – це аналітичний звіт підприємства, призначений для класифікації за різними класифікаційними ознаками товарів, послуг, запасів, покупців чи продавців, які приносять найбільше прибутку підприємству. При цьому групується за такими даними: А – 80% продажів, 20% асортименту – найдорожча і найкраща категорія; В – 15% продажів, 30% асортименту – менш прибуткова категорія; С – 5% продажів, 50% асортименту – найнижчі продажі в категорії.
XYZ-аналіз	XYZ-аналіз – це метод оцінки стабільності підприємницьких об'єктів чи процесів (стабільність продажів, поведінки і витрат покупців, ефективність працівників підприємства тощо), а також групування товарів і цінової політики залежно від попиту на товар. Розподіл здійснюється таким чином: група Х – товари зі стабільним попитом, висока ймовірність прогнозування продажів; група Y – товари, які коливаються у продажі, середній рівень прогнозування (змінні чи сезонні); група Z – товари з нерегулярним і нестабільним попитом, без точного прогнозування в майбутньому.
Вартісний аналіз	Вартісний аналіз – це метод контролінгу й дослідження функціональних характеристик продукції, послуг, товарів, у співвідношенні до їхньої вартості і корисності. В процесі аналізу продукція ділиться за ознаками функціональних характеристик: головні, додаткові і непотрібні. Використовується для встановлення цінової політики реалізації товарів, послуг, продукції, таким чином визначаючи розмір прибутку підприємства.

Рис. 4.7. Визначення ефективності управління прибутком підприємства

Процес **управління прибутком** підприємства передбачає його розподіл на ключові напрями, які в майбутньому повинні забезпечити безперервну та рентабельну діяльність, а саме: формування резервного капіталу підприємства, формування нерозподіленого прибутку, покриття збитків за попередні періоди, збільшення статутного капіталу, виплата дивідендів.

4.3. Організація управління доходами підприємства

Управління доходами підприємства відображає діяльність підприємства, спрямовану на максимізацію прибутку від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності, оптимізацію витрат, пов'язаних з цією діяльністю.

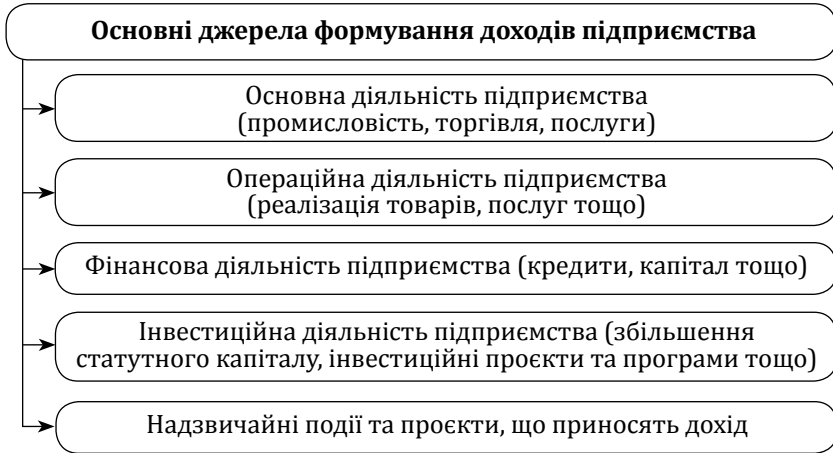

Рис. 4.8. Джерела формування доходів підприємства

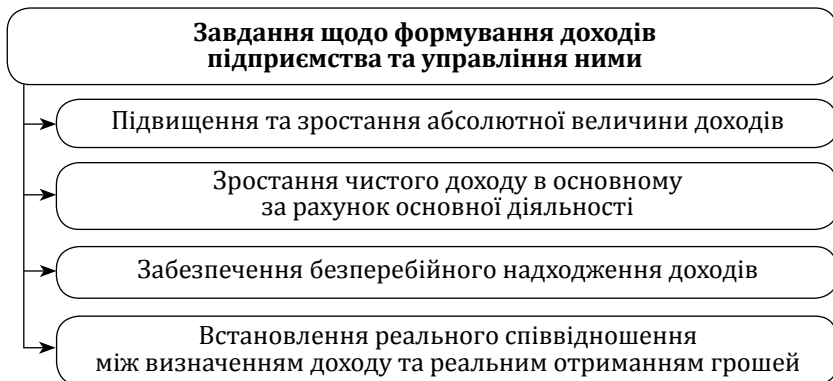

Рис. 4.9. Мета формування та управління доходами підприємства

Рис. 4.10. Направленість в управлінні доходами підприємства

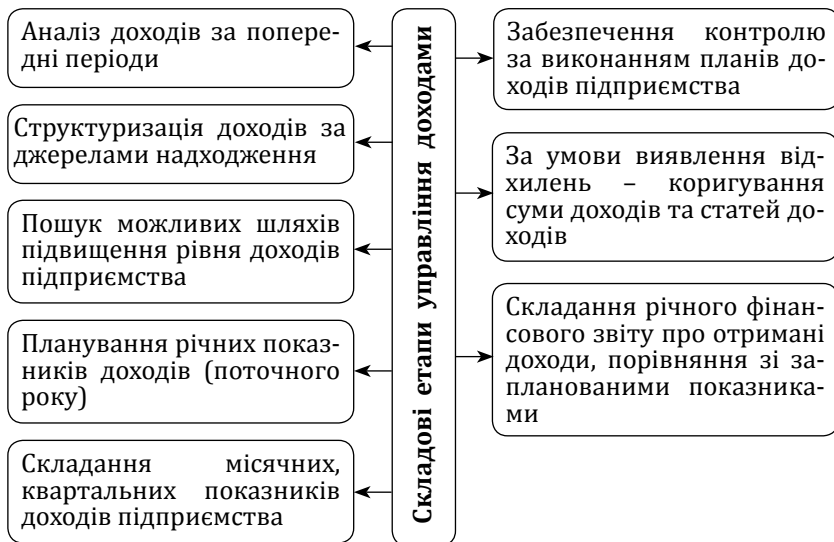

Рис. 4.11. Складники управління доходами підприємства

Таблиця 4.4

Методи підвищення рівня доходів підприємства

Ціновий метод – встановлення цін, нижчих за ціни конкурентів, при аналізі споживчого ринку	Метод високих цін – встановлення високої ціни при максимізації попиту на представлений товар, сезонність продукції чи її ексклюзивність на ринку
Метод тарифних планів – розгляд пропозицій щодо встановлення різної ціни на той самий товар, групу товарів	Метод групового квотування – визначення обсягу продукції, послуг, товарів, які можна продати (реалізувати) за ціною, що встановлена на певний період
Метод групової оптимізації – оцінка та визначення обсягів доходів, які потрібні підприємству для беззбиткового, а ліпше прибуткового функціонування	

4.4. Управління витратами. Ефект операційного левериджу

Управління витратами підприємства – це безперервний контроль за процесом розподілу, формування та системного використання витрат, платежів унаслідок здійснення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Головною метою управління витратами підприємства є розробка оптимізації витрачання коштів на виробничо-господарську та фінансову діяльність підприємства, проте зі збереженням якості та кількості продукції, і забезпечення безперервності процесу.

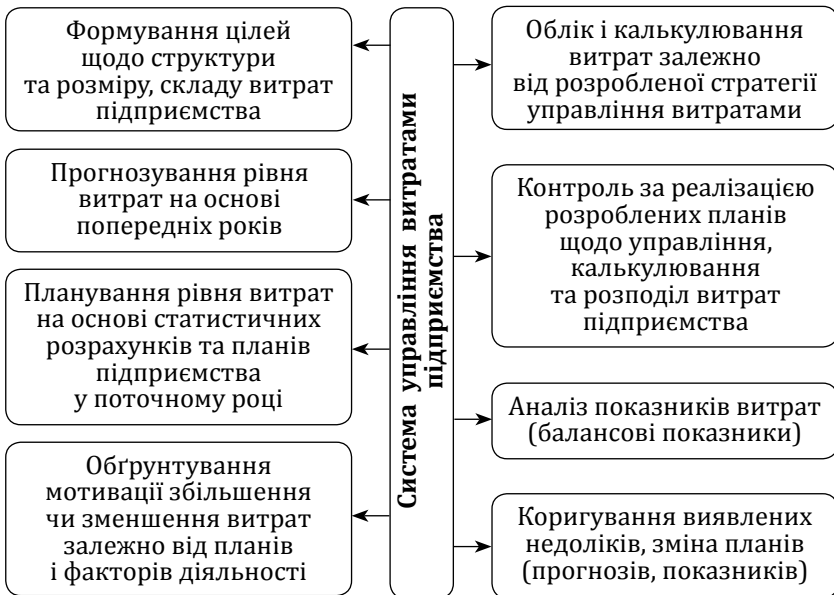

Рис. 4.12. Особливості системи управління витратами підприємства

Класифікація витрат підприємства

Ознака класифікації	Види витрат
За видом діяльності	– Основної діяльності; – операційної діяльності; – інвестиційної діяльності; – фінансової діяльності.
За способом перенесення на продукцію	– Прямі; – непрямі.
За періодичністю виникнення	– Регулярні (постійні); – разові.
Залежно від впливу обсягів виробництва	– Умовно-постійні; – умовно-змінні.
За характером зв'язку з виробничим процесом	– Виробничі; – невиробничі.
За центрами витрат	– Першого центру; – другого центру.

Підсумкові цілі управління витратами підприємства

Групування витрат підприємства залежно від класифікації, виду діяльності, періоду оцінки, відповідно до постійних чи змінних витрат	Контроль за утворенням (формуванням) витрат підприємства та оптимізація їх величини залежно від потреб чи факторів впливу
Виявлення відхилень від показників, встановлення причин і наслідків відхилень, коригування показників та планових даних за потреби	Оцінювання та виявлення резервів зниження витрат (за можливості раціонального дослідження), обґрунтування механізмів реалізації

Оптимізація витрат підприємства – це комплексна стратегія підприємства, спрямована на чітке групування, класифікацію, оцінку, прогнозування та планування витрат за різні періоди часу, враховуючи зовнішні та внутрішні фактори.

Поріг рентабельності – це показник операційного доходу підприємства, який визначає беззбитковість операційної діяльності підприємства та розраховується за формулою:

$$\text{Поріг рентабельності} = \frac{\text{Постійні витрати}}{((\text{Виручка від реалізації} - \text{Змінні витрати}) / \text{Виручка від реалізації})}$$

До показників оцінки ефективності управління доходами, витратами підприємства відносять розрахунок коефіцієнта операційного левериджу та ефекту операційного левериджу.

Коефіцієнт операційного левериджу – це показник співвідношення між сумою постійних операційних (Вп) і сумою загальних витрат підприємства (Вз):

$$\text{Кол} = \text{Вп} / \text{Вз}$$

Ефект операційного левериджу – це визначення співвідношення між темпами приросту операційного прибутку ($\Delta\text{ВОП}$) у відсотках і темпами приросту обсягу реалізованої продукції ($\Delta\text{ОР}$) у відсотках:

$$\text{ЕОЛ} = \Delta\text{ВОП} / \Delta\text{ОР}$$

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення прибутку як економічній категорії.
2. Що являє собою чистий прибуток підприємства?
3. Які методи розрахунку прибутку існують?
4. Назвіть основні завдання управління прибутком підприємства.
5. Визначте напрями управління доходами підприємства.
6. Які види витрат існують на підприємстві?
7. Охарактеризуйте систему управління витратами на підприємстві.

Тестові завдання

1. Прибуток підприємства – це:
 - а) вираження результату фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання та винагорода за ризик підприємницької діяльності;
 - б) мінімізація величини грошового потоку підприємства;
 - в) сукупність зміни величини балансу підприємства;
 - г) визначення напрямів розвитку суб'єкта господарювання;
 - г) правильної відповіді немає.
2. Прибуток як джерело це:
 - а) результат активів балансу;
 - б) самофінансування діяльності підприємства;
 - в) збагачення власників підприємства;
 - г) фінансова одиниця;
 - г) одиниця виміру процесу господарювання.
3. Управління прибутком – це:
 - а) виокремлений процес формування ресурсної бази діяльності підприємства;
 - б) механізм досягнення ефективного фінансового стану підприємства;
 - в) одне з основних завдань фінансового планування та прогнозування;
 - г) окремий функціонально-організаційний блок, який тісно пов'язаний з грошовими потоками, інвестиціями, фінансовими результатами;
 - г) короткострокова ціль підприємства.
4. Управління прибутком впливає на:
 - а) грошові потоки;
 - б) інвестиції;
 - в) фінансове планування;
 - г) фінансовий стан;
 - г) всі відповіді правильні.
5. Управління прибутком охоплює такі складники:
 - а) збільшення і зменшення прибутку;
 - б) формування та використання прибутку;
 - в) узгодження та обґрунтування;
 - г) споживання;
 - г) мінімізація та максимізація прибутку.
6. Об'єктом управління прибутком є:
 - а) фінансовий стан підприємства;
 - б) вхідний грошовий потік;

- в) операційна, інвестиційна, фінансова діяльність;
 - г) поточні видатки;
 - г) управління ризиками.
7. Управління використанням прибутку включає такі складові:
- а) політика тезаврації прибутку та дивідендна політика;
 - б) обґрунтування, узгодження та використання;
 - в) політика ліквідності та політика платоспроможності;
 - г) надходження, обіг та використання;
 - г) управління чистим прибутком і доходом.
8. Основними завданнями управління прибутком є забезпечення:
- а) підтримування конкурентоспроможності підприємства в короткостроковому і довгостроковому періодах;
 - б) зростання абсолютної величини прибутку;
 - в) стабільності формування чистого прибутку, збільшення частки прибутку від основної діяльності;
 - г) прийняттого рівня рентабельності діяльності;
 - г) всі відповіді правильні.
9. Управління формуванням прибутку включає:
- а) політику прискорення отримання чистого доходу;
 - б) прогнозування та планування;
 - в) управління доходами, управління витратами;
 - г) формування резервів;
 - г) управління ризиками.
10. Модель управління прибутком – це:
- а) сукупність фінансово-правових та організаційно-технічних методів і прийомів прогнозування, планування та контролювання за формуванням доходів і витрат підприємства;
 - б) фінансова модель, що включає набір формул з метою визначення розміру прибутку підприємства;
 - в) модель збільшення його розмірів;
 - г) механізм забезпечення високого рівня рентабельності;
 - г) група технічних методів поліпшення фінансового стану.
11. Модель управління прибутком повинна містити такі функціонально-організаційні блоки:
- а) управління витратами;
 - б) управління доходами;
 - в) управління розподілом прибутку;
 - г) політика управління прибутком;
 - г) всі відповіді правильні.

12. Основними напрямками реалізації моделі управління прибутком є:
- а) формування стратегії управління прибутком;
 - б) визначення особливостей управлінських рішень щодо управління прибутком;
 - в) встановлення критеріїв ефективності управління прибутком підприємства;
 - г) управління ризиками, пов'язаними з формуванням і використанням прибутку.
- г) всі відповіді правильні.
13. Стратегія управління прибутком – це:
- а) механізм забезпечення високого рівня рентабельності;
 - б) вираження результату фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання та винагорода за ризик підприємницької діяльності;
 - в) сукупність фінансово-правових та організаційно-технічних методів і прийомів прогнозування, планування прибутку;
 - г) формалізована сукупність критеріїв прийняття управлінських фінансових рішень щодо управління прибутком підприємства, дотримання яких забезпечує виконання завдань і досягнення цілей;
- г) управління ризиками підприємства.
14. Основними видами стратегії управління прибутком є:
- а) коротко-, середньо-, довгострокова;
 - б) агресивна, захисна, диверсифікована;
 - в) портфельна, узагальнююча, поміркована;
 - г) агресивна та консервативна;
 - г) економічна, математична, соціальна.
15. У процесі управління прибутком застосовують методи фінансового контролю:
- а) CVP-аналіз;
 - б) ABC-аналіз;
 - в) XYZ-аналіз;
 - г) вартісний аналіз;
 - г) всі відповіді правильні.

Практичні завдання

Завдання 4.1. Визначте чистий дохід, чистий прибуток підприємства, якщо відомі такі дані:

- дохід від реалізації продукції – 340 000 грн;
- акцизний збір – 3 %;

- оплата заробітної плати – 16 000 грн;
- оплата кредиту банку – 18 000 грн;
- купівля нового обладнання – 109 000 грн;
- повернена дебіторська заборгованість – 24 000 грн;
- отримані відсотки за інвестиційний портфель – 33 000 грн;
- продаж сировини – 4 000 грн.

Визначте резерви збільшення прибутку підприємства.

Завдання 4.2. Обґрунтуйте різницю між змінними та постійними витратами. Визначте суму прибутку, поріг рентабельності (точку беззбитковості), валову маржу, запас фінансової стійкості та операційний важіль, якщо відомі такі показники:

- виручка від реалізації продукції – 130 000 грн;
- оплата праці – 12 000 грн;
- видані премії та надбавки – 4 000 грн;
- амортизації обладнання – 23 000 грн;
- плата за страхові внески працівників – 20 000 грн;
- купівля додаткового обладнання – 30 000 грн;
- купівля нового виду сировини – 5 000 грн;
- оплата за світло – 2 000 грн.

Завдання 4.3. Розрахуйте коефіцієнт операційного левериджу та ефект операційного левериджу за таких умов:

- виручка від реалізації продукції – 60 000 грн;
- змінні витрати – 15 000 грн;
- постійні витрати – 21 000 грн;
- загальна сума витрат – 36 000 грн;
- прибуток – 40 000 грн.

ТЕМА 5

УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВА

- 5.1. Економічна сутність активів підприємства.
- 5.2. Управління оборотними активами.
- 5.3. Управління необоротними активами.
- 5.4. Оцінка вартості активів підприємства.

Основні поняття і терміни: *активи, оборотні активи, необоротні активи, чисті активи, матеріальні активи, нематеріальні активи, запаси, дебіторська заборгованість, ліквідність активів, господарська діяльність, устаткування, зобов'язання підприємства, капітал, витрати, склад балансу.*

5.1. Економічна сутність активів підприємства

Активи підприємства – це сукупність фінансово-економічних ресурсів підприємства у вигляді майнових цінностей, основним завданням яких є створення безперервної господарської діяльності підприємства, виготовлення продукції або надання послуг.

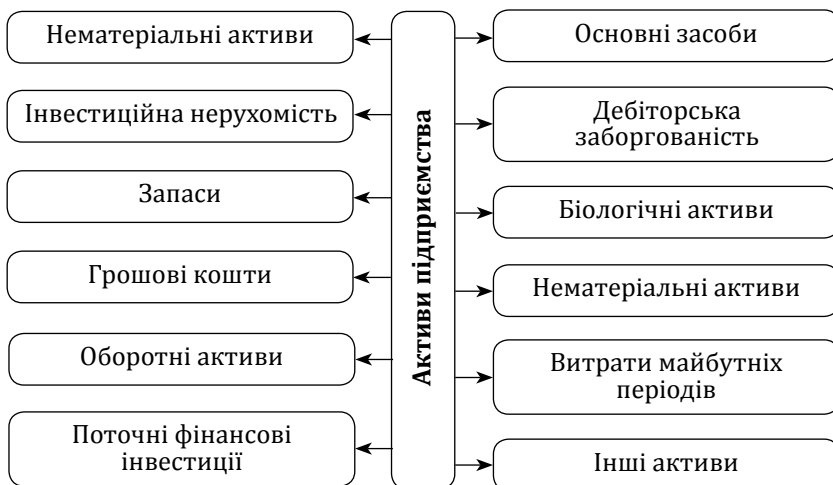

Рис. 5.1. Види активів підприємства

Класифікація активів підприємства

Ознака класифікації	Види активів
Форма функціонування	– Матеріальні; – нематеріальні; – фінансові.
Характер участі в господарському обороті	– Оборотні; – необоротні.
Рівень ліквідності	– Абсолютно ліквідні; – високоліквідні та середньо-ліквідні; – низьколіквідні; – неліквідні.
Спосіб обчислення	– Валові; – чисті.
Форма володіння	– Власні; – орендовані.
Обслуговування видів діяльності	– Операційні; – інвестиційні.

Відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (Форма № 1 – Баланс підприємства), активи підприємства поділяються на:

→ **необоротні активи** – це сукупність майнових цінностей, що належать підприємству та постійно (багато разів) беруть участь у процесі його господарської та виробничої діяльності, мають схильність до зносу і потребують постійного оновлення

→ **оборотні активи** – це матеріальні цінності, які обслуговують виробничий та господарський процес, споживаються протягом одного операційного циклу (річного періоду), не мають повторного використання

→ **необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття**

Рис. 5.2. Структура активів підприємства за фінансовою звітністю

Чисті активи підприємства – це активи, що сформовані підприємством для забезпечення господарської діяльності за власні кошти. Чисті активи підприємства (ЧАП) розраховуються за формулою:

$$\text{ЧАП} = \text{А} - \text{СЗК},$$

де А – сума активів підприємства;
СЗК – сума запозичених коштів підприємства.

Формування активів підприємства

пов'язане з певними етапами розвитку підприємства.

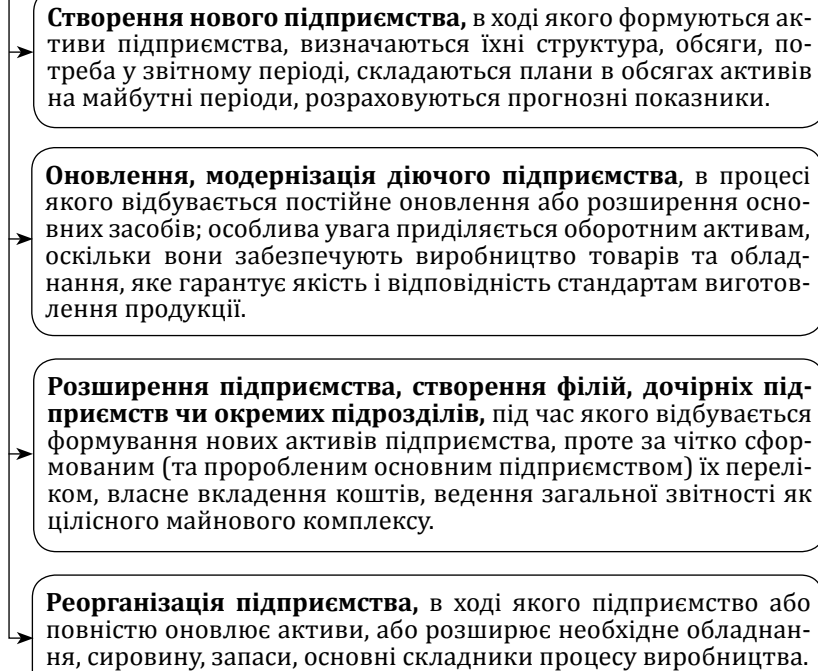

Рис. 5.3. Етапи формування активів підприємства

Основною метою формування активів підприємства є забезпечення цілеспрямованого формування, організації, створення, оновлення, удосконалення підприємства для безперервного виробничого та операційного процесу, а також для оптимізації рівня рентабельності і ліквідності, збільшення доходів підприємства.

Оптимізація активів,
що має характер оновлення, модернізації, швидкого використання оборотних засобів, на пряму впливає на розмір прибутків підприємства і відбувається за двома напрямками.

Прямий вплив,
при якому підвищується швидкість обороту активів, що на пряму впливає на обсяги реалізації продукції і збільшує прибуток підприємства у поточному (звітному) періоді. Основний вплив має на операційний прибуток підприємства.

Непрямий вплив, при якому передбачається зниження суми операційних витрат, пов'язаних з виробництвом та реалізацією продукції, що, проте, має короткостроковий характер і потребує переоцінки, аби не втратити якість продукції.

Рис. 5.4. Напрями впливу на оптимізацію активів підприємства

Оцінка результатів оптимізації співвідношення оборотних і необоротних активів підприємства розраховується за допомогою коефіцієнта маневрування активів підприємства (КМА):

$$\text{КМА} = \text{ЗА} / \text{А},$$

де ЗА – загальна вартість (сума) сформованих активів;
А – активи підприємства.

Оптимізація дає можливість оцінити співвідношення оборотних і необоротних активів для більш ефективного управління в певному періоді.

Управління активами підприємства включає в себе контроль, формування, розподіл та оптимізацію таких складових: запасів підприємства, дебіторської заборгованості, грошових коштів та необоротних активів.

5.2. Управління оборотними активами

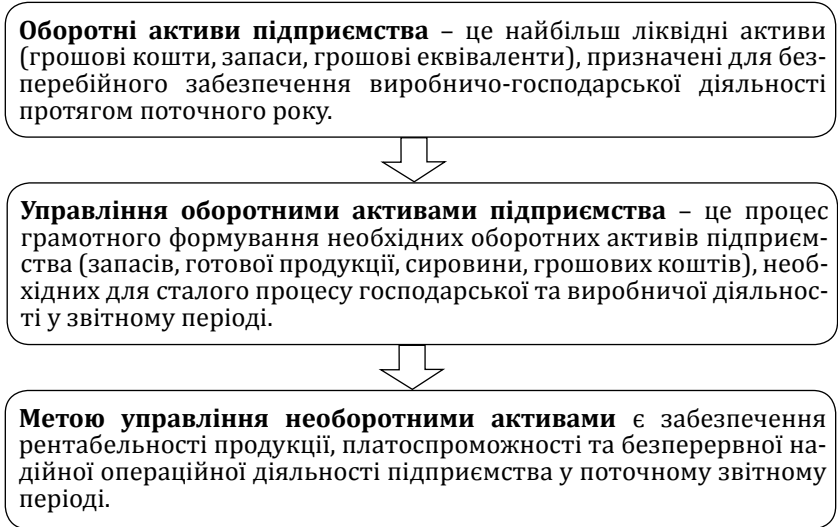

Рис. 5.5. Сутність і мета управління оборотними активами

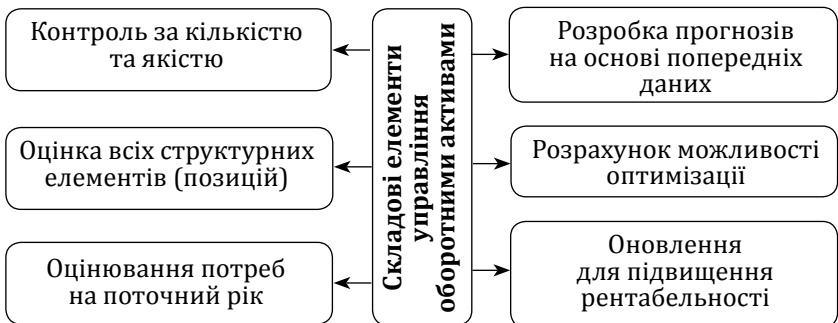

Рис. 5.6. Головні складові управління оборотними активами

Характеристика підходів до формування оборотних активів підприємства

Підхід	Зміст підходу
Консервативний	Має на меті забезпечення поточної потреби у всіх видах оборотних активів та створення високих обсягів резервів на випадок непередбачуваних труднощів у діяльності (у забезпеченні сировиною, матеріалами, погіршенні внутрішніх умов виробництва, затримці інкасації дебіторської заборгованості). Гарантує мінімізацію операційних і фінансових ризиків, однак негативно впливає на ефективність використання оборотних активів – оборотність та рівень рентабельності.
Помірний	Полягає в повному задоволенні поточної потреби у всіх видах оборотних активів і створенні нормальних страхових резервів на випадок найтипівіших труднощів у процесі операційної діяльності. Забезпечує середнє для реальних господарських умов співвідношення між рівнем ризику та рівнем ефективності використання фінансових ресурсів.
Агресивний	Дає змогу мінімізувати всі форми страхових резервів за окремими видами оборотних активів. Забезпечує найвищий рівень ефективності використання оборотних активів у тому разі, якщо немає перебоїв у ході операційної діяльності.

За формою управління розрізняють постійну і змінну частини оборотних активів підприємства.

Постійна частина оборотних активів не залежить від сезонних та інших видів коливань операційної діяльності, не потребує швидкого (частого) оновлення чи доповнення.

Змінна частина оборотних активів значною мірою залежить від сезонних і циклічних коливань, потребує постійного контролю та оновлення (доповнення) на підприємстві.

Рис. 5.7. Постійна та змінна частини оборотних активів

Моделі фінансування оборотних активів підприємства

Ідеальна модель полягає в ефективному (розумному) поєднанні активів та поточних зобов'язань підприємства, при якому необхідна мінімізація використання позичкових коштів в операційній діяльності.

Агресивна модель фінансування передбачає можливість для підприємства отримати кредит задля фінансування оборотних коштів, купівлі необхідних товарів, сировини чи оновлення асортименту.

Консервативна модель використовується до початку діяльності підприємства та передбачає використання довгострокових кредитів для операційного інвестування, розширення виробничих потужностей, проте знижує рентабельність власного капіталу.

Компромісна модель має на меті раціональне поєднання власних і позичкових коштів у фінансуванні; проте можуть виникнути залишки запасів; норма прибутків буде на середньому рівні.

Рис. 5.8. Характеристика моделей фінансування оборотних активів підприємства

Таблиця 5.3

Складові частини моделі фінансування оборотних активів

Складові активів	Ідеальна модель	Агресивна модель	Консервативна модель	Компромісна модель
Необоротні активи	ВК+ДЗ	ВК	ВК	ВК
Постійна частина оборотних активів	ПЗ	ДЗ	ДЗ	ДЗ
Змінна частина оборотних активів	ПЗ	ПЗ	ДЗ	ПЗ (50%)

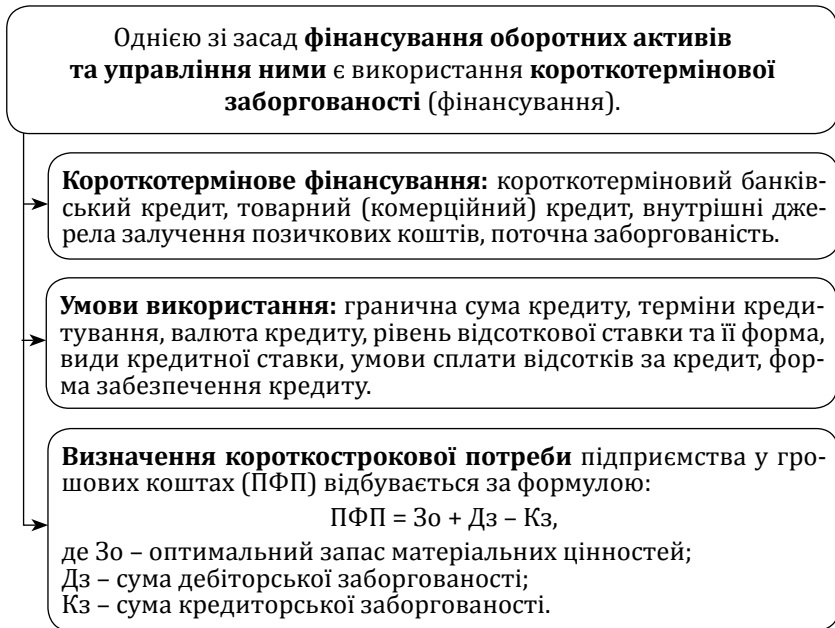

Рис. 5.9. Управління короткотерміновою заборгованістю в системі управління оборотними активами

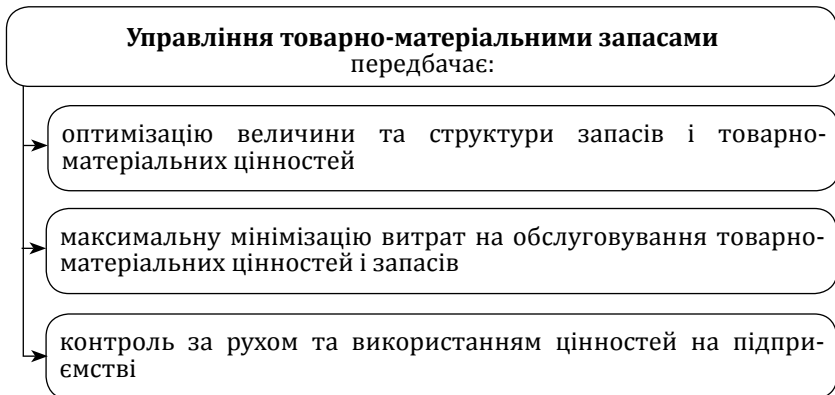

Рис. 5.10. Специфіка управління товарно-матеріальними запасами підприємства

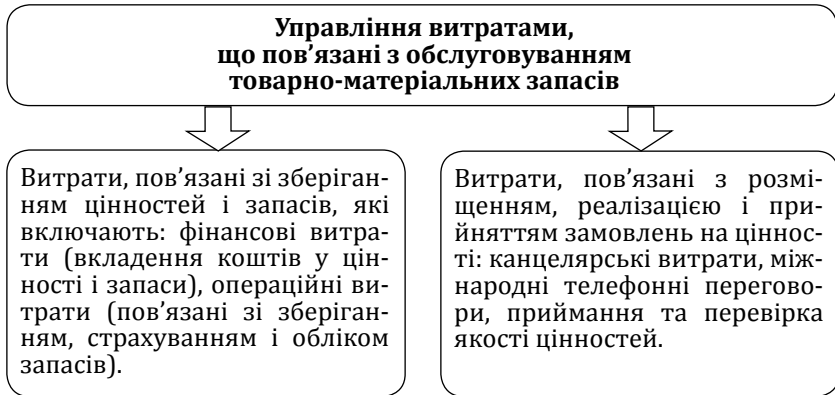

Рис. 5.11. Витрати, пов'язані з управлінням товарно-матеріальними цінностями

Головною метою управління і контролю за запасами й товарно-матеріальними цінностями є забезпечення своєчасної реалізації продукції та одночасне поповнення необхідних запасів, використання надлишкових запасів для оптимізації виробничої діяльності. При цьому важливим є використання ABC-аналізу та XYZ у системі управління запасами.

Таблиця 5.4

Характеристика ABC-аналізу щодо управління запасами

Категорія	Складові
Категорія А	До цієї групи входять найдорожчі запаси, які характеризуються тривалим циклом замовлення, серйозністю фінансових наслідків у разі їх нестачі. На них припадає понад 50 % витрат у загальній структурі закупок. Контроль таких запасів здійснюється щотижня.
Категорія В	До цієї категорії входять ТМЦ, які є менш значимими в забезпеченні безперебійного операційного процесу та формуванні кінцевих фінансових результатів. Їхня частка у структурі закупівель перевищує 25–35%. Контролюють такі запаси раз на місяць.
Категорія С	Ця група включає всі інші ТМЦ, які мають низьку вартість та незначний вплив на формування кінцевих фінансових результатів. Контроль за ними здійснюють раз на квартал.

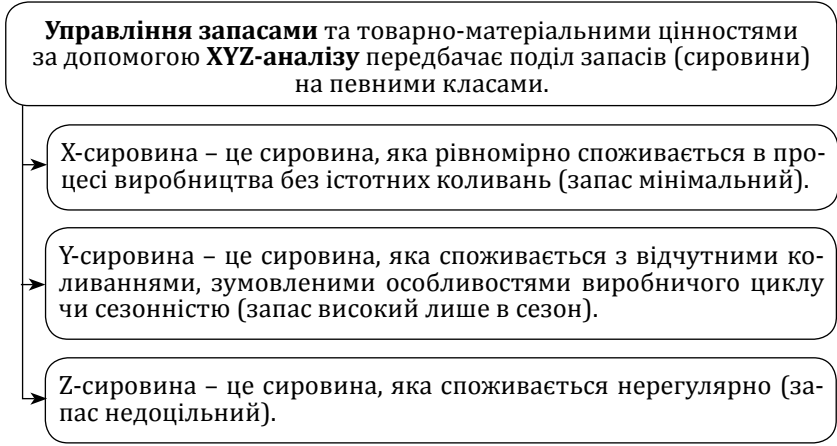

Рис. 5.12. Управління товарно-матеріальними запасами за допомогою XYZ-аналізу

Дебіторська заборгованість – це заборгованість щодо виплати грошових коштів перед підприємством фізичних і юридичних осіб за послуги, товари, продукцію.

Ціллю управління дебіторською заборгованістю є оптимізація величини суми боргу з метою своєчасного її зменшення або інкасації в короткий термін.

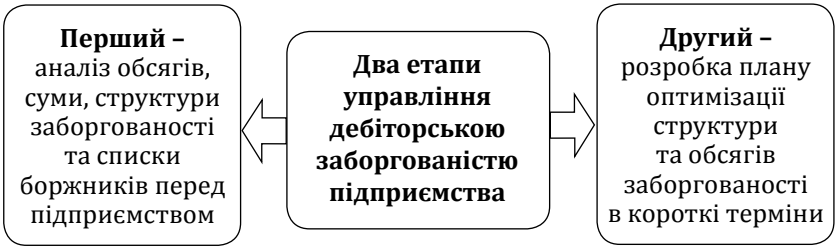

Рис. 5.13. Етапи управління дебіторською заборгованістю підприємства

Рис. 5.14. Перелік складників управління дебіторською заборгованістю

Рис. 5.15. Поширені види кредитної політики для управління дебіторською заборгованістю

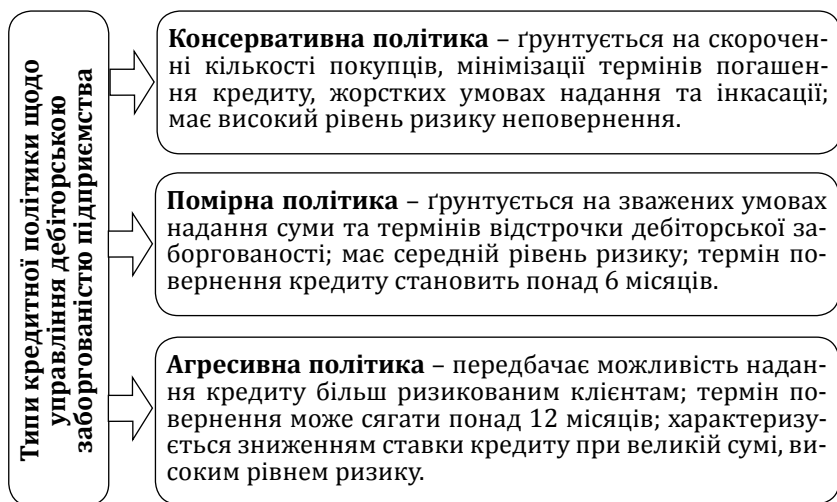

Рис. 5.16. Типи кредитної політики з управління дебіторською заборгованістю підприємства

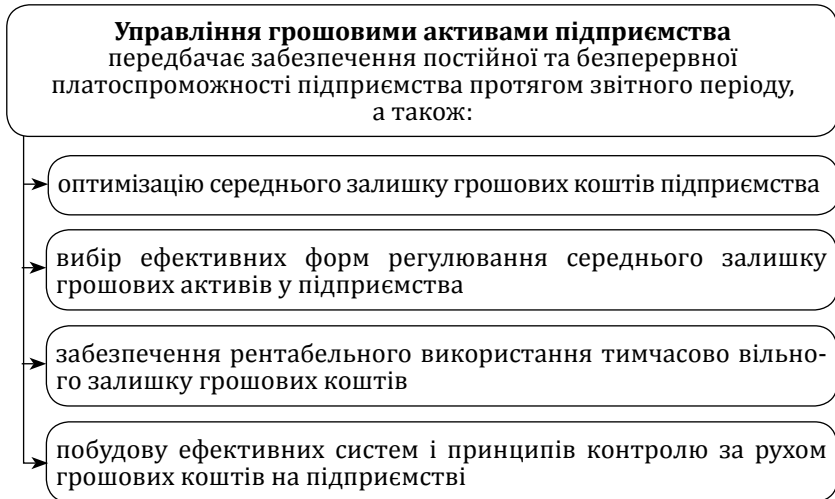

Рис. 5.17. Особливості управління грошовими активами підприємства

5.3. Управління необоротними активами

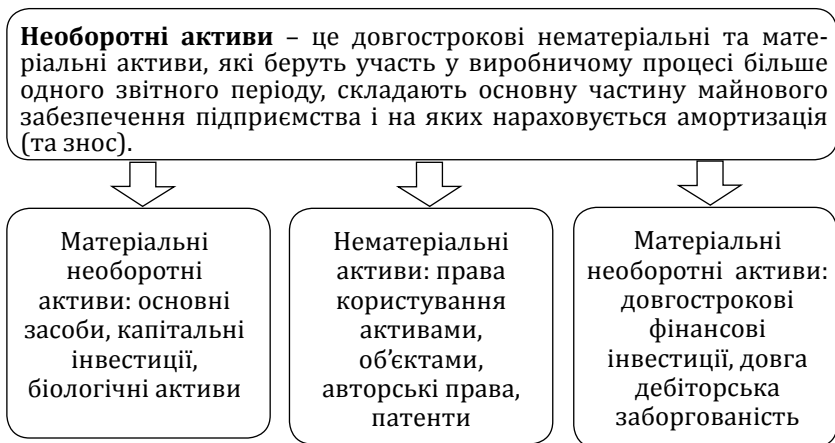

Рис. 5.18. Нематеріальні активи підприємства (класифікація)

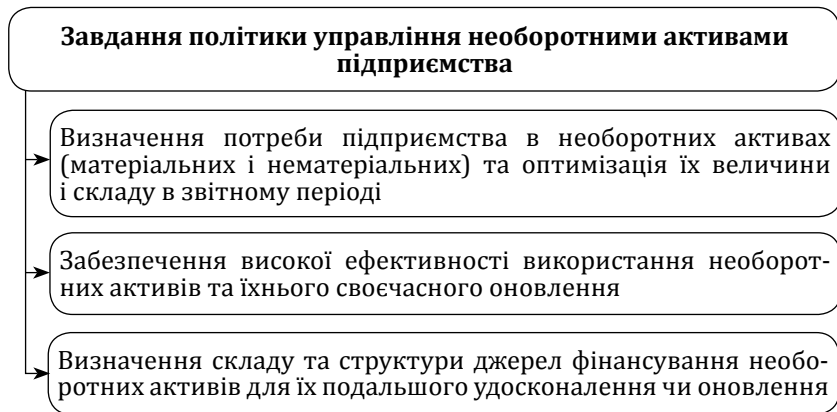

Рис. 5.19. Політика управління необоротними активами

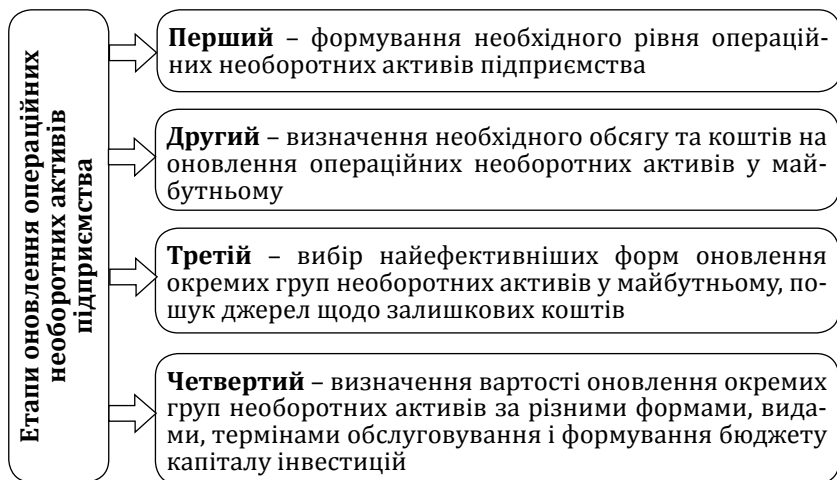

Рис. 5.20. Специфіка етапів оновлення операційних необоротних активів

Показники ефективності управління необоротними активами підприємства

Назва показника	Розрахунок показника
Коефіцієнт участі операційних необоротних активів у загальній сумі активів підприємства (K_u)	$K_u = \text{ВAc} / \text{ВAc} + \text{ОAc},$ де ВAc – середня вартість операційних необоротних активів; ОAc – середня вартість оборотних активів
Коефіцієнт зносу необоротних активів (K_z)	$K_z = Z_k / \text{ВAc},$ де Z_k – сума зносу; ВAc – середня вартість необоротних активів
Коефіцієнт придатності необоротних активів (K_p)	$K_p = \text{ВAc} / \text{ВAp},$ де ВAc – середня вартість необоротних активів; ВAp – первісна вартість необоротних активів
Період обороту необоротних активів (P_o)	$P_o = \text{ВAc} / Z_c,$ де ВAc – середня вартість необоротних активів; Z_c – середня сума зносу необоротних активів
Коефіцієнт рентабельності необоротних активів підприємства (K_p)	$K_p = \text{Пч} / \text{ВAc},$ де Пч – чистий прибуток підприємства; ВAc – середня вартість необоротних активів

На основі показників оцінки та напрямів управління необоротними активами підприємства визначають **оптимальну суму необоротних активів** за формулою:

$$\text{ВAo} = (\text{ВAc} - \text{ВAp}) * (1 + \Delta\text{КВА}) * (1 + \Delta\text{КОР}),$$

де ВAo – оптимальна сума необоротних активів;

ВAc – вартість необоротних активів, які використовуються на кінець звітного періоду;

ВAp – вартість необоротних активів, які не використовуються у виробничому процесі на кінець звітного періоду;

$\Delta\text{КВА}$ – приріст коефіцієнта використання необоротних активів у звітному періоді;

$\Delta\text{КОР}$ – коефіцієнт приросту обсягу реалізації продукції у плановому періоді.

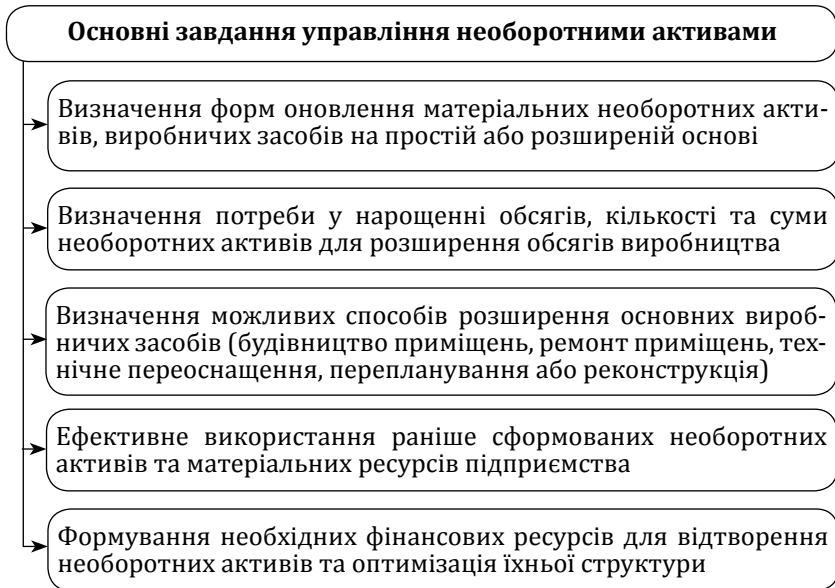

Рис. 5.21. Цілі управління необоротними активами підприємства

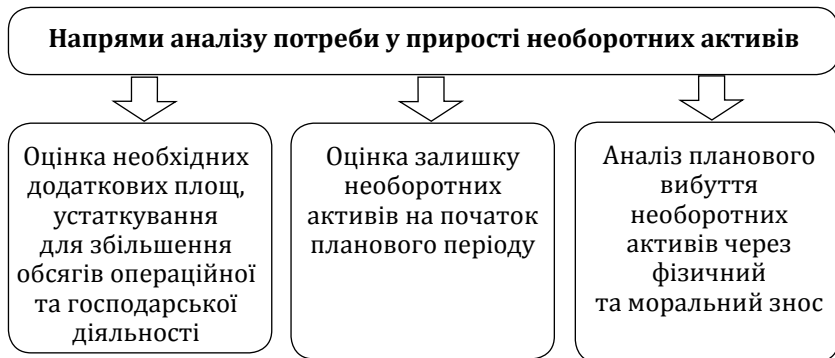

Рис. 5.22. Особливості аналізу потреби у прирості необоротних активів

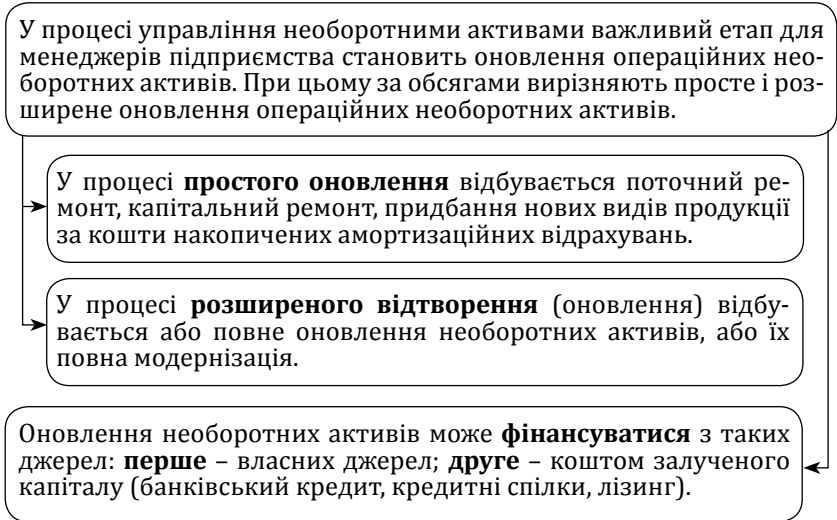

Рис. 5.23. Процеси оновлення та фінансування необоротних активів

5.4. Оцінка вартості активів підприємства

Рис. 5.24. Мета і методи оцінки вартості активів підприємства

**Класифікація та характеристика методів оцінки
вартості активів**

Характеристика методу	Розрахунок оцінки
1	2
<p>Метод балансової оцінки базується на визначенні вартості сукупних активів, передбачає використання балансу і в основі його лежить визначення вартості чистих активів (ЧА).</p>	$ЧА = A - З,$ <p>де А – вартість активів відповідно до балансу; З – сума зобов'язань відповідно до балансу.</p>
<p>Метод оцінки вартості заміщення базується на визначенні вартості затрат, необхідних для створення всіх аналогічних активів, що входять до складу сукупних активів. До цього додаються всі витрати, пов'язані з будівництвом, придбанням кожного виду активів, при цьому додається ще сальдо між фінансовими активами та зобов'язаннями (ЗМ).</p>	$ЗМ = Вт + Са,$ <p>де Вт – витрати на заміщення активів; Са – сальдо між фінансовими активами.</p>
<p>Метод ринкової оцінки базується на використанні цін придбання–продажу окремих активів та їх сукупності.</p>	<p>Оцінка ліквідаційної вартості – проводиться в разі ліквідації підприємства і визначається:</p> $ЛВ = РВа +/- (ФА - ФЗ) - Вл,$ <p>де ЛВ – ліквідаційна вартість; РВа – ринкова вартість окремих видів активів; Вл – ліквідаційні витрати.</p>
	<p>Оцінка відповідно до фактичної ринкової вартості – проводиться на ВАТ, акції яких обертаються на ринку:</p> $РВф = РВа \times Ка,$ <p>де РВа – фактична ринкова вартість акції; Ка – кількість акцій в обороті.</p>
	<p>Оцінка відповідно до аналогової ринкової вартості – базується на вивченні ринку цін придбання–продажу аналогічних сукупних активів.</p>

1	2
<p>Метод оцінки відповідно до капіталізації прибутку базується на дисконтуванні її розміру при певній процентній ставці. Як правило, з цією метою використовується середня ставка депозитного проценту, що враховує інфляцію. Період дисконтування приймається звичайно як п'ять років.</p>	$ДП = П_n / (1 + i)^n,$ <p>де П – середньорічна сума прибутку (або сума прибутків у кожному році); n – число років у періоді; i – розмір депозитного процента.</p>

При використанні **балансового методу** можливий більш розгорнутий варіант оцінки як цілісного майнового комплексу, який включатиме таку формулу для розрахунку:

$$ЧАФ = ВОЗ + ЗВ + НКВ + ВУ + ТМЗ \pm (ФА - ФЗ),$$

де ЧАФ – балансова вартість чистих активів;
ВОЗ – вартість основних засобів відповідно до балансу;
НКВ – незавершені капітальні вкладення;
ВУ – вартість устаткування підприємства;
ТМЗ – товарно-матеріальні активи, визначені у балансі;
ФА – фінансові активи;
ФЗ – фінансові зобов'язання.

Оцінка **поновлювальної вартості** чистих активів дає змогу визначити потребу в оновленні активів на основі виробничо-господарської діяльності підприємства в різні періоди часу (залежно від потреби визначення та розрахунку) і визначається за формулою:

$$ЧАВ = ВА \pm РАП - ФБВ,$$

де ВА – вартість активів підприємства відповідно до балансу;
РАП – результати переоцінки окремих активів;
ФБВ – фактична базова вартість чистих активів.

Оцінка за фактичним комплексом передбачає розрахунок вартості активів підприємства (відповідно до балансу) з урахуванням амортизації та зносу і обчислюється за допомогою формули:

$$ПВЗА = (ПВЗ - ВЗ) + СВА,$$

де ПВЗ – повна вартість заміщення визначеного нематеріального або матеріального активу;
ВЗ – вартість зносу визначеного матеріального або нематеріального активу;
СВА – сукупна вартість усіх активів.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «активи підприємства».
2. Які види активів визначаються за фінансовою звітністю?
3. Що являє собою процес формування активів підприємства?
4. Якими є основні завдання управління оборотними активами?
5. Які ресурси входять до складу оборотних активів?
6. Які методи використовуються для оцінки вартості активів підприємства?
7. Охарактеризуйте головні цілі управління необоротними активами.

Тестові завдання

1. Активи підприємства – це:
 - а) сукупні економічні ресурси підприємства у формі сукупних майнових цінностей, що використовуються в господарській діяльності з метою отримання прибутку;
 - б) напрями забезпечення ліквідними коштами приватного підприємства;
 - в) цінні папери, що емітовані самим підприємством;
 - г) процес управління формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів суб'єкта господарювання;
 - г) така політика, яка максимізує ціну акцій підприємства.
2. До активів підприємства відносять:
 - а) кошти;
 - б) цінні папери;
 - в) фінансові інвестиції;
 - г) боргові вимоги;
 - г) всі відповіді правильні.
3. За характером участі в господарському обороті активи поділяються на:
 - а) матеріальні, нематеріальні, фінансові;
 - б) оборотні, необоротні;
 - в) валові, чисті;
 - г) власні, орендовані;
 - г) абсолютно ліквідні, неліквідні.
4. За способом обчислення активи поділяються на:
 - а) короткострокові, довгострокові;
 - б) власні, позичкові;
 - в) валові, чисті;
 - г) статутні, балансові;
 - г) абсолютно ліквідні, неліквідні.

5. За формою функціонування активи поділяються на:
 - а) матеріальні, нематеріальні, фінансові;
 - б) оборотні, необоротні;
 - в) валові, чисті;
 - г) власні, орендовані;
 - г) абсолютно ліквідні, неліквідні.
6. Необоротні активи підприємства – це:
 - а) сукупність майнових цінностей підприємства, які багаторазово беруть участь у процесі його господарської діяльності;
 - б) активи, що сформовані за власні кошти;
 - в) активи, що не беруть участі у фінансово-господарській діяльності підприємства, проте впливають на його фінансовий стан;
 - г) запаси і готова продукція;
 - г) сукупність національної та іноземної валюти підприємства.
7. Оборотними активами є:
 - а) сукупність майнових цінностей підприємства, які багаторазово беруть участь у процесі його господарської діяльності;
 - б) сукупність майнових цінностей підприємства, які обслуговують поточний господарський процес і повністю споживаються впродовж одного операційного (виробничо-комерційного) циклу;
 - в) сукупність заборгованості підприємства у короткостроковому періоді;
 - г) грошові кошти та їхні еквіваленти, грошові резерви;
 - г) всі відповіді правильні.
8. Чисті активи підприємства – це:
 - а) активи у вигляді сировини та запасів;
 - б) права інтелектуальної власності;
 - в) витрати майбутніх періодів;
 - г) активи, сформовані за власний кошт;
 - г) сукупність дебіторської заборгованості підприємства.
9. Управління оборотними активами передбачає:
 - а) формування необхідного обсягу активів;
 - б) формування необхідного складу активів;
 - в) раціоналізацію та оптимізацію структури джерел їх фінансування;
 - г) аналіз і контроль запасів;
 - г) всі відповіді правильні.

10. Основна мета управління необоротними активами підприємства – це:
- а) організація системи підвищення ринкової вартості активів;
 - б) поліпшення показників фінансового стану підприємства;
 - в) забезпечення платоспроможності підприємства, рентабельності продукції та запланованих результатів фінансової діяльності;
 - г) збільшення розміру активів відносно балансу;
 - д) підтримання високого рівня ліквідності підприємства.
11. До підходів формування оборотних активів підприємства відносять:
- а) строковий, безстроковий, диверсифікований;
 - б) консервативний, помірний, агресивний;
 - в) поточний, помірний, диверсифікований;
 - г) помірний, агресивний;
 - д) компромісний, поміркований.
12. Портфель, що дає змогу мінімізувати всі форми страхових резервів, – це:
- а) консервативний;
 - б) помірний;
 - в) агресивний;
 - г) поточний;
 - д) диверсифікований.
13. Виділяють такі частини оборотних активів:
- а) постійна, змінна;
 - б) оборотна, необоротна;
 - в) довга, коротка;
 - г) обґрунтована, необґрунтована;
 - д) принципова і змінна.
14. До моделей фінансування оборотних активів відносять:
- а) ідеальну;
 - б) агресивну;
 - в) консервативну;
 - г) компромісну;
 - д) всі відповіді правильні.
15. За якої моделі забезпечується високий рівень фінансової стійкості:
- а) ідеальної;
 - б) агресивної;
 - в) консервативної;
 - г) компромісної;
 - д) поточної.

Практичні завдання

Завдання 5.1. Підприємство «Нікопос» планує лібералізувати кредитну політику для заохочення більшої кількості покупців, які купують його товари в кредит. Валовий прибуток становить 30% виторгу від реалізації. Норма прибутку на інвестиції – 10%. Визначте результат лібералізації кредитної політики за даними таблиці.

Показник	Діюча кредитна політика	Лібералізована кредитна політика
Виторг від реалізації продукції, тис. грн	300	450
Продаж у кредит, тис. грн	240	360
Витрати на інкасацію, %	4% від продажу в кредит	5% від продажу в кредит
Оборотність дебіторської заборгованості, днів	4,5	3,5

Завдання 5.2. Протягом 100-денного періоду планування використовують 2 000 одиниць певного виду товарно-матеріальних запасів. Витрати на одне замовлення – 100 гривень, витрати на зберігання одиниці запасів на складі упродовж цього періоду – 10 гривень. Визначте оптимальну величину партії поставки та періодичність виконання замовлень, якщо: товарно-матеріальні запаси замовляють і постачають без затримок; час виконання замовлення 5 днів.

Завдання 5.3. Визначте чистий оборотний капітал підприємства на основі показників таблиці.

Актив, тис. грн		Пасив, тис. грн	
Грошові кошти	30	Кредиторська заборгованість	30
Дебіторська заборгованість	60	Зоборгованість зі зарплати	20
Товарно-матеріальні запаси	100	Податки	60
Необоротні активи	810	Довгострокові кредити	260
		Статутний капітал	470
		Нерозподілений прибуток	160
Баланс	1000	Баланс	1000

ТЕМА 6

УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ВАРТІСТЮ

- 6.1. Сутність капіталу підприємства і його види.
- 6.2. Вартість капіталу та порядок її визначення.
- 6.3. Управління власним і позичковим капіталом.
- 6.4. Структура капіталу та напрями її оптимізації.

Основні поняття і терміни: підприємство, капітал, структура капіталу, власний капітал, акціонерний капітал, позичковий капітал, структура капіталу, оптимізація структури капіталу, активи, зобов'язання, пасиви, резервний капітал, ринкова капіталізація, дивідендна політика, фінансовий леверидж.

6.1. Сутність капіталу підприємства і його види

Капітал підприємства – це вартісно-економічна категорія, яка становить фінансову основу діяльності підприємства, забезпечує його ефективне функціонування та розвиток, а також характеризує сумарну вартість засобів у різних формах (матеріальній, грошовій та нематеріальній), які інвестуються, реінвестуються і формують загальний капітал підприємства.

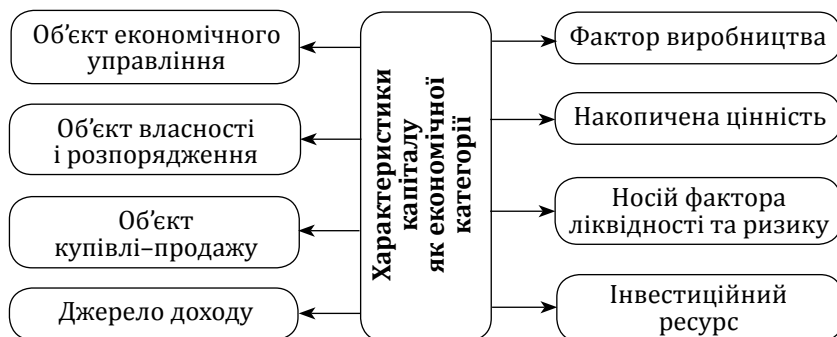

Рис. 6.1. Основні характеристики капіталу підприємства

Таблиця 6.1

Класифікація капіталу підприємства та його характеристика

Класифікаційна ознака	Види капіталу
1	2
За належністю підприємства (джерелами формування)	– Власний; – позичений.
За місцем формування	– Внутрішній – сформований на підприємстві; – зовнішній (залучений) – сформований зі зовнішніх щодо підприємства джерел.
За метою використання	– Продуктивний; – позичковий; – спекулятивний.
За формою інвестування	– Капітал у фінансовій формі; – капітал у матеріальній формі; – капітал у нематеріальній формі.
За об'єктом інвестування	– Основний; – оборотний.
За формою перебування в процесі кругообігу	– Капітал у грошовій формі; – капітал у виробничій формі; – капітал у товарній формі.
За терміном залучення	– Довгостроковий; – короткостроковий.
За рівнем ризику	– Безризиковий; – середньоризиковий; – високоризиковий.
За формою власності	– Приватний; – державний.
За організаційно-правовою формою діяльності	– Акціонерний; – пайовий; – індивідуальний.
За використанням у господарському процесі	– Який працює; – який не працює (непродуктивний).
За характером використання	– Капітал, що споживається («проїдається»); – капітал, що нагромаджується (реінвестується).
За джерелами формування	– Внутрішній; – зовнішній.

1	2
За відповідністю правовим нормам функціонування	- Легальний; - тіньовий.
За національною не залежністю власників	- Вітчизняний; - іноземний.
Відповідно до частки балансу	- Реальний капітал (основні та оборотні кошти); - абстрактний капітал – сума пасиву балансу.

Капітал як економічна складова підприємства – це ресурс, який необхідний для створення та початку діяльності підприємства і в процесі його функціонування. У разі якщо підприємство здійснює ефективну фінансово-економічну діяльність, капітал підприємства збільшується.

Типи капіталу залежно від форми діяльності підприємства

→ **Статутний капітал** – який є початковим та необхідним для створення, реєстрації і початку діяльності підприємства, отримання відповідних ліцензій та дозволів.

→ **Акціонерний капітал** – який є номінальною вартістю всіх емітованих (перша емісія) акцій підприємства, визначає керівні обов'язки акціонерів і місце на фондовому ринку.

→ Для товариств з обмеженою відповідальності **капітал** – це сума часток усіх власників.

→ Для державних підприємств **капітал** – це вартість всього майна, яке належить державному підприємству на правах володіння і розрахунку.

→ Для кооперативів **капітал** – це вартість майна (капітальних ресурсів) для здійснення господарської діяльності.

Рис. 6.2. Класифікація капіталу залежно від форми діяльності підприємства

Головною метою формування капіталу підприємства є максимальне задоволення потреби підприємства у купівлі необхідних фінансових ресурсів (і нематеріальних за потреби) та оптимізація структури капіталу для підвищення рівня рентабельності, ділової активності чи фінансової стійкості підприємства.

Принципи формування капіталу підприємства

- Урахування перспективи розвитку господарської і виробничої діяльності підприємства
- Забезпечення високоефективного використання капіталу в процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності
- Забезпечення мінімізації витрат на формування капіталу підприємства з різних джерел
- Забезпечення оптимальної структури капіталу з позиції ефективного функціонування незалежно від факторів впливу
- Забезпечення відповідності обсягу залученого капіталу до потреби та обсягів підприємства в активах

Рис. 6.3. Засади, на яких формується капітал підприємства

Початкова потреба підприємства в капіталі охоплює дві основні групи витрат, які необхідні підприємству для створення і початку виробничої та господарської діяльності.

Передстартові витрати, – це витрати, що являють собою невеликі суми готівкових коштів, які необхідні для розробки майбутньої діяльності (бізнес-план), мають одноразовий характер і займають незначну частину у витратах.

Стартовий капітал – це капітал для формування нового підприємства, що включає всі аспекти для запуску діяльності на самому початку.

Рис. 6.4. Початкові витрати підприємства (при потребі капіталу)

Методи визначення потреби нового підприємства в капіталі

Прямий метод ґрунтується на безпосередніх розрахунках (на основі проекту і робочих креслень) необхідної суми активів, які дадуть змогу підприємству розпочати господарську діяльність. Розрахунок потреби в активах новоствореного підприємства здійснюють за такими їхніми видами (основні засоби, матеріальні активи, товарно-матеріальні цінності), які забезпечують виробничу діяльність, грошові активи. Потребу в капіталі новоствореного підприємства доцільно розраховувати в трьох варіантах:

- 1) для формування мінімально необхідної суми активів, яка надасть змогу розпочати господарську діяльність;
- 2) для формування необхідної суми активів, яка надасть змогу розпочати господарську діяльність із достатніми страховими запасами за основними видами обігових коштів;
- 3) для формування максимально необхідної суми активів, яка надасть змогу придбати у власність усі необхідні основні засоби та нематеріальні активи, а також створити достатні страхові запаси з усіх видів оборотних активів, які необхідні на початковому етапі діяльності підприємства.

Непрямий метод обчислення загальної потреби в капіталі ґрунтується на використанні показника «капіталомісткість продукції». Причому застосовують показник середньогалузевої капіталомісткості на діючих підприємствах-аналогах. Розрахунок виконують за формулою:

$$ПК = K_n * O_n + ПВ, \quad (1)$$

де ПК – загальна потреба підприємства в капіталі, грн;

K_n – капіталомісткість продукції, грн на одиницю продукції;

O_n – середньорічний обсяг виробництва продукції, натуральні одиниці;

ПВ – передстартові витрати, грн.

Рис. 6.5. Особливості з'ясування потреби
нового підприємства в капіталі

6.2. Вартість капіталу та порядок її визначення

Вартість капіталу – це ціна, яку підприємство може і готове заплатити за його залучення з різних джерел і на різних умовах залежно від виду капіталу: позичкового чи акціонерного.

Фактори, що впливають на вартість капіталу сучасних підприємств

- Рівень дохідності інших інвестицій
- Рівень ризику, який пов'язаний із встановленням вартості капіталу
- Джерела фінансування капіталу
- Інвестиційна привабливість галузі, в якій є підприємство
- Цінова і товарна (асортиментна) політика підприємства
- Політика формування та збільшення власного капіталу підприємством
- Вартість залучення позичкового капіталу на кредитному ринку
- Якість управління власним і позичковим капіталом
- Рівень формування та управління резервами підприємства
- Політика створення та застосування інноваційних технологій
- Постійний контроль та аудит фінансових показників

Рис. 6.6. Перелік факторів, які впливають на вартість капіталу підприємств

У процесі оцінювання вартості капіталу важливим є розрахунок вартості за допомогою використання **моделі середньозваженої вартості капіталу** (Weighted Average Cost of Capital = WACC) за формулою:

$$WACC = KBK * (BK / K) + KЛК * (1-T) * (ПК / K),$$

де KBK – вартість власного капіталу;

(BK / K) – частка власного капіталу в загальній структурі;

KЛК – вартість позичкового капіталу;

(ПК / K) – частка позичкового капіталу в загальній структурі;

T – ставка податку на прибуток.

Ще одним показником оцінки капіталу підприємства є **оцінка ринкової капіталізації** підприємства. Це ринкова вартість компанії на фондовому ринку, або, іншими словами, це вартість акціонерного капіталу, яку можна продати на фондовому ринку:

$$P \text{ кап} = S \text{ курс} \times \text{Загальна кількість акцій},$$

де S курс – курс акцій, встановлених на момент останньої угоди продажу акцій на фондовому ринку.

Загальна кількість акцій – всі акції, які були емітовані підприємством з моменту його заснування до моменту здійснення оцінки.

У міжнародній практиці **ринкова капіталізація** (вартість власного капіталу) розраховується за такою формулою:

$$EV = MCap + Prstocks + Debt - Cash,$$

де EV – ринкова вартість компанії;

Prstocks – ринкова вартість привілейованих акцій;

Debt – ринкова вартість сукупних зобов'язань (деякі автори рекомендують враховувати балансову вартість);

Cash – сума грошових коштів та їх еквівалентів на дату оцінки.

Показник, який визначає рівень отримання додаткового доходу на власний капітал підприємства за рахунок ефективного використання частини позичкових засобів, називається **ефектом фінансового левериджу** та розраховується за допомогою формули:

$$EФЛ = (1 - СПр) * (KBPA - BKp) * (ПК / BK),$$

де СПр – ставка податку на прибуток;

KBPA – коефіцієнт валової рентабельності активів, %;

BKp – середній розмір відсотків за кредит за використання позичкового капіталу, %;

ПК – сума позичкового капіталу підприємства;

BK – сума власного капіталу підприємства.

Основні сфери використання показника вартості капіталу підприємства

- Вартість капіталу є мірою прибутковості операційної діяльності
- Вартість капіталу використовується у процесі інвестування
- Показники є базовими для формування системи ефективності фінансового інвестування
- Показник виступає критерієм прийняття ефективних управлінських фінансових рішень щодо управління фінансовими операціями – лізингом, орендою, купівлею устаткування
- Показник використовується в процесі управління структурою капіталу, його оптимізації, оцінки фінансового левериджу
- Вартість капіталу визначає ринкову вартість підприємства

Рис. 6.7. Сфери, де використовується показник вартості капіталу підприємства

Показник вартості капіталу слугує критерієм, за допомогою якого підприємство може розробляти ефективну політику фінансування власних активів, збільшення розміру акціонерного капіталу, підвищення рівня ринкової капіталізації на фондовому ринку.

Принципи оцінки вартості капіталу підприємства

- Принцип поетапної оцінки вартості капіталу підприємства
- Принцип узагальнюючої оцінки вартості капіталу
- Принцип порівняння вартості власного та позичкового капіталу
- Принцип динамічної оцінки вартості капіталу
- Принцип взаємозв'язку поточної та майбутньої вартості капіталу
- Принцип визначення межі ефективного використання додаткового капіталу підприємства

Рис. 6.8. Принципи, за якими оцінюється вартість капіталу підприємства

Вартість функціонуючого власного капіталу у звітному періоді розраховується за такою формулою:

$$ВК_{вп} = (СЧП * 100) / ВК,$$

де СЧП – сума чистого прибутку у звітному періоді;

ВК – власний капітал підприємства у звітному періоді.

Вартість капіталу у плановому періоді розраховується за формулою:

$$ВК_{пл} = ВК_{вп} * ПВт,$$

де ВК_{вп} – вартість власного капіталу у звітному періоді;

ПВт – темп росту виплат прибутків акціонерам у звітному періоді.

Гранична вартість капіталу (ГВК) характеризує приріст середньозваженої вартості (суми) капіталу підприємства до суми кожної нової одиниці і середньозважене його значення. Розрахунок здійснюється за формулою:

$$ГВК = \Delta СВК / \Delta К,$$

де $\Delta СВК$ – приріст середньозваженої вартості капіталу;

$\Delta К$ – приріст суми капіталу додатково залученим підприємством.

Важливим при визначенні вартості капіталу є дослідження ефективності додаткового залучення капіталу з метою розширення балансової вартості, розширення виробництва, збільшення потужностей. Для цього розраховують показник **графічний ефект капіталу**:

$$ГЕК = \Delta РК / \Delta СВК,$$

де $\Delta РК$ – приріст рівня рентабельності капіталу;

$\Delta СВК$ – приріст середньозваженої вартості капіталу.

Фінансовий леверидж характеризує використання підприємствами позичкових коштів, що впливає на зміну коефіцієнта рентабельності власного капіталу, тобто фінансовий леверидж дозволяє отримувати додатковий прибуток на власний капітал, а також розраховується:

$$ЕФЛ = (1 - СПр) * (КВРА - ВКр) * (ПК / ВК),$$

де СПр – ставка податку на прибуток, виражена десятковим дробом;

КВРА – коефіцієнт валової рентабельності активів (відношення валового прибутку до середньої вартості активів), %;

ВКр – середній розмір відсотків за кредит, що сплачується підприємствами за використання позичкового капіталу, %;

ПК – середня сума використовуваного підприємствами позичкового капіталу;

ВК – середня сума власного капіталу підприємства.

6.3. Управління власним і позичковим капіталом

Власний капітал підприємства – це капітал, фінансові ресурси якого належать підприємству і без якого неможливе створення підприємства, його виробничо-господарська діяльність.

Відповідно до фінансової звітності, власний капітал підприємства складається з певних елементів

- Зареєстрований (пайовий) капітал
- Капітал у дооцінках
- Додатковий капітал
- Резервний капітал
- Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)
- Неоплачений капітал
- Вилучений капітал

Рис. 6.9. Структура власного капіталу підприємства

Ефективне управління власним капіталом підприємства передбачає три основні складові: перша – це забезпечення ефективного використання вже нагромадженої частини власного капіталу, особливо акціонерного капіталу; друга – ефективне поповнення власного капіталу для забезпечення майбутнього розвитку підприємства; третя – забезпечення зростання ринкової вартості (ринкової капіталізації) задля збільшення доходів підприємства.

Класифікація джерел формування власного капіталу підприємства

Джерела	Склад джерел
Внутрішні джерела	<ul style="list-style-type: none"> - Прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства; - амортизаційні відрахування; - сума до оцінки активів; - емісійні переоцінки цінних паперів.
Зовнішні джерела	<ul style="list-style-type: none"> - Залучення додаткового пайового або акціонерного капіталу; - отримання безоплатної фінансової допомоги; - отримані дивіденди, відсотки; - отриманий емісійний дохід; - інші джерела.

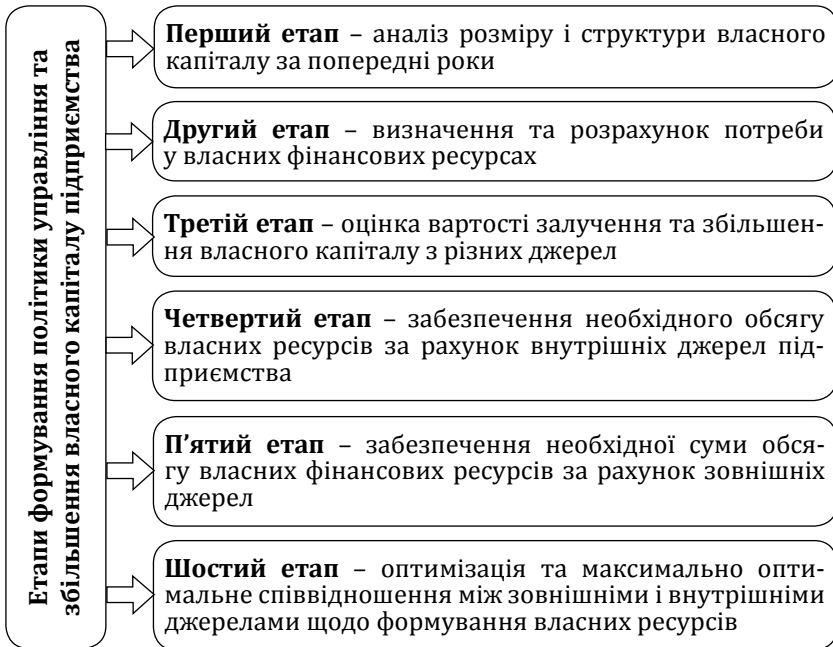

Рис. 6.10. Особливості політики управління та збільшення власного капіталу підприємства

Визначення загальної потреби підприємства у власних фінансових ресурсах (Пвр) розраховується за формулою:

$$\text{Пвр} = (\text{Пк} * \text{Пвк} / 100) - \text{ВКпп} + \text{СП},$$

де Пк – потреба в капіталі на кінець планового періоду;

Пвк – питома вага власного капіталу у загальній сумі;

ВКпп – сума власного капіталу на початок періоду;

СП – сума прибутку, спрямована на споживання.

Потреба у збільшенні власного капіталу за рахунок внутрішніх джерел має такий формульний вигляд:

$$\text{ЧП} + \text{АВ} \text{ ---> } \text{ВФР макс.},$$

де ЧП – сума чистого прибутку підприємства;

АВ – планова сума амортизаційних відрахувань;

ВФР макс. – сума власних коштів за рахунок внутрішніх джерел.

Потреба у збільшенні власного капіталу за рахунок зовнішніх джерел (ВФРз) визначається за такою формулою:

$$\text{ВФРз} = \text{Пвфр} - \text{ВФРв},$$

де Пвфр – потреба підприємства у власних фінансових ресурсах у плановому періоді;

ВФРв – власні фінансові ресурси, залучені за рахунок внутрішніх джерел.

Ефективність розробленої політики формування власних фінансових ресурсів (Кеф) визначається за формулою:

$$\text{Кеф} = \text{ВФР} / \Delta \text{А},$$

де ВФР – планова сума власних фінансових ресурсів;

$\Delta \text{А}$ – плановий приріст активів підприємства.

Позичковий капітал підприємства – це сукупність усіх залучених зі зовнішніх джерел фінансових ресурсів на умовах поверненості, платності та терміновості (визначення термінів повернення).

Головною метою управління є швидке задоволення потреб підприємства у необхідних фінансових ресурсах за кошти зі зовнішніх джерел та максимізація їх ефективного використання в процесі діяльності підприємства.

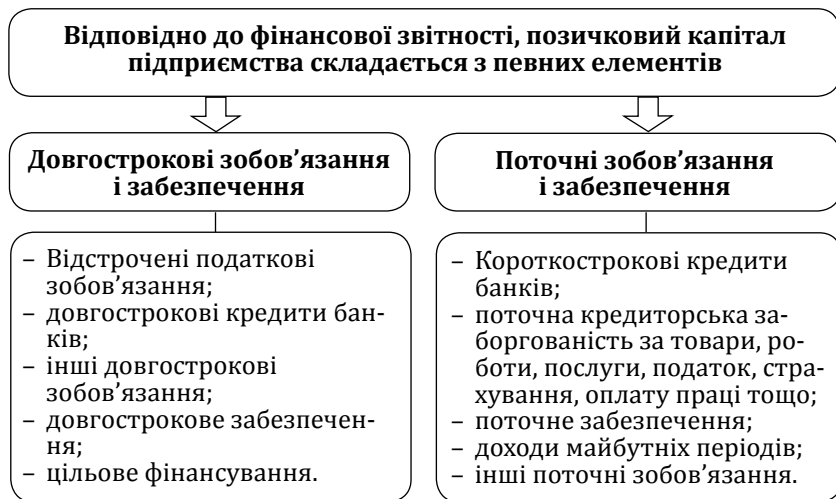

Рис. 6.11. Структура позичкового капіталу підприємства

Фінансові зобов'язання підприємства (позичковий капітал) може бути: конвертованим – тобто погашений (або частково погашений) додатковою емісією акцій підприємства; неконвертованим – таким, що погашається за звичайними кредитними умовами отримання позичкових коштів.

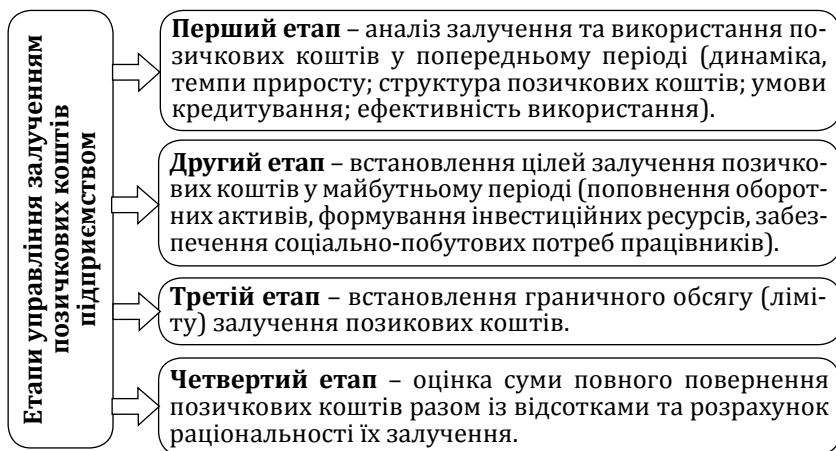

Рис. 6.12. Специфіка управління залученням позичкових коштів підприємством

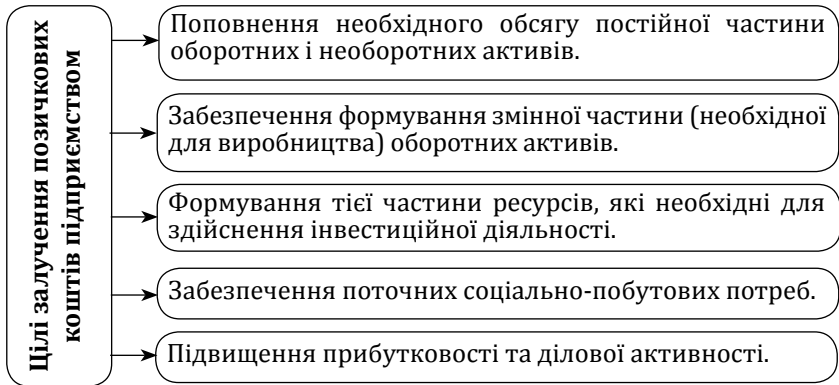

Рис. 6.13. Завдання залучених позичкових коштів підприємства

Для **розрахунку середнього терміну використання позичкових коштів** використовується така формула:

$$СТ_{пз} = \frac{ТКз}{2} + ПП + \frac{ТП}{2},$$

де $СТ_{пз}$ – середній термін використання позичкових коштів;
 $ТКз$ – строк ефективного використання позичкових коштів;
 $ПП$ – пільговий період кредитування;
 $ТП$ – термін погашення кредиту.

До числа важливих **умов та особливостей залучення позичкових коштів** на потреби підприємства відносяться:

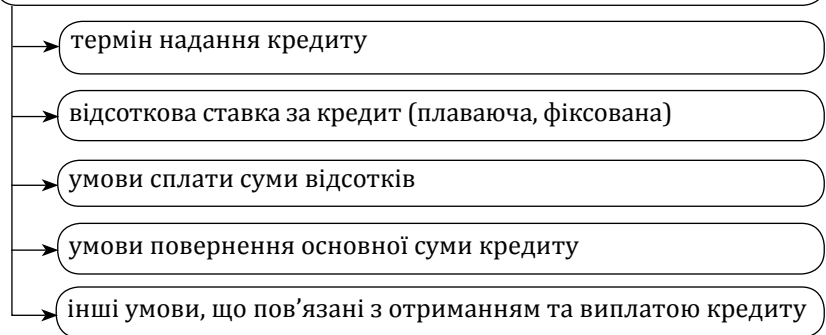

Рис. 6.14. Умови залучення позичкових коштів підприємством

Вартість капіталу, що залучається у вигляді **банківського кредиту (ВБК)** (і становить основну частину заборгованості), розраховується за такою формулою:

$$\text{ВБК} = (\text{ПК} - \text{СП}) / \text{РВ},$$

де ПК – відсоткова ставка за отриманий кредит, %;

СП – ставка податку на прибуток;

В – відношення витрат до залучення банківського кредиту.

6.4. Структура капіталу та напрями її оптимізації

Оптимізація структури капіталу – це стратегічний етап аналізу капіталу підприємства, який полягає у визначенні такого оптимального співвідношення між власними та позичковими коштами, при якому досягається максимальна дохідність і ефективність фінансового розвитку підприємства.

Метою управління структурою капіталу є мінімізація витрат, що пов'язані зі залученням довгострокових і короткострокових кредитів, а також максимізація ринкової вартості власного капіталу на фондовому ринку, збільшення рівня прибутковості підприємства в довгостроковій перспективі.

Таблиця 6.3

Показники оцінки та регулювання структури капіталу

Показник	Розрахунок показника
Коефіцієнт заборгованості	(КЗ) Коефіцієнт заборгованості розраховується як відношення позичкового капіталу (ПК) до власного капіталу ВК підприємства: $\text{КЗ} = \text{ПК} / \text{ВК}$.
Коефіцієнт фінансової незалежності	(КФН) Коефіцієнт фінансової незалежності розраховується як відношення власного капіталу до всього капіталу підприємства: $\text{КФН} = \text{ВК} / \text{А}$.
Середньогалузеве відношення позичкового капіталу і власного капіталу	(СВ) Середньогалузеве відношення позичкового капіталу і власного капіталу розраховується як відношення: $\text{СВ} = (\text{ПК} + \text{ВК}) / \text{А}$.
Коефіцієнт боргового навантаження	(КБН) Коефіцієнт боргового навантаження – це цілкове відношення боргу і прибутку до амортизаційних відрахувань, процентних ставок, податкових ставок підприємства за звітний період.
Коефіцієнт покриття відсотків	(КПВ) Коефіцієнт покриття відсотків – це відношення прибутку до вирахування процентів за кредити і оподаткування до процентних платежів.

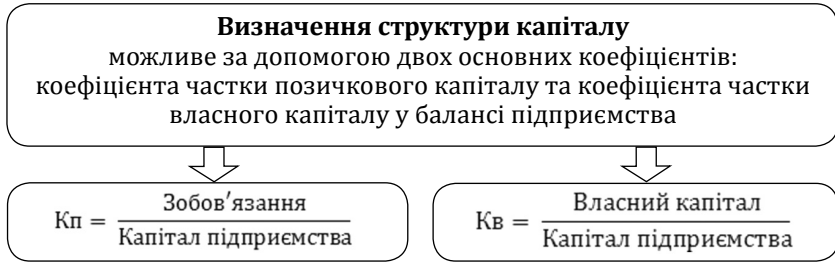

Рис. 6.15. Визначення структури капіталу (метод співвідношення)

Рис. 6.16. Основні завдання процесу оптимізації структури капіталу

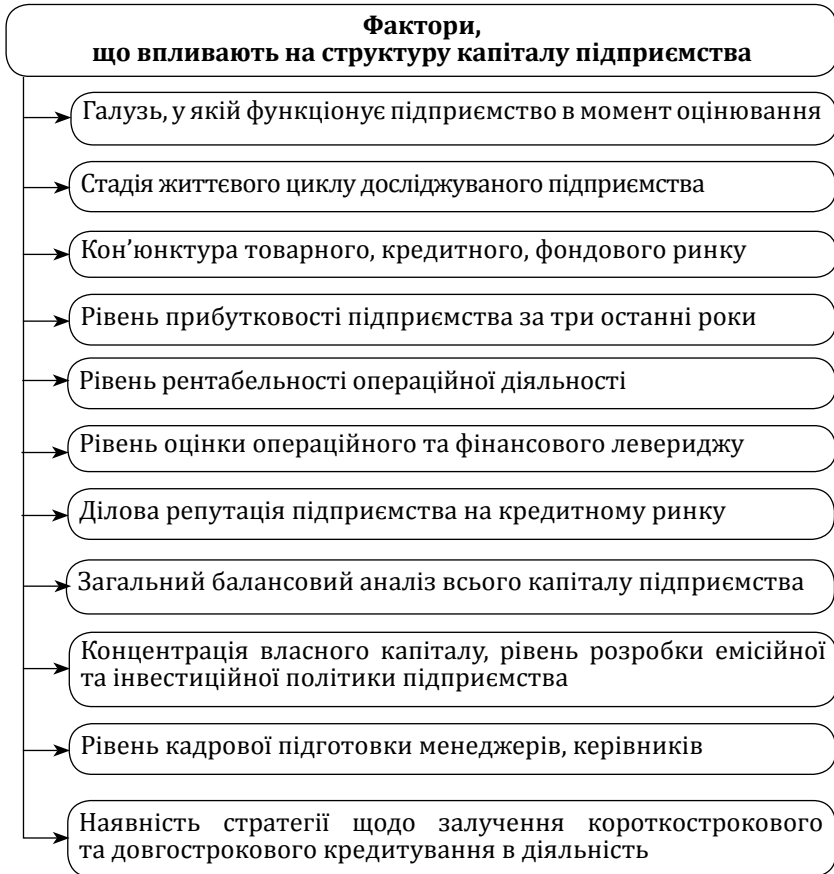

Рис. 6.17. Комплекс факторів, які мають вплив на структуру капіталу підприємства

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте сутність і види капіталу підприємства.
2. Які є принципи формування капіталу підприємства?
3. Дайте визначення власного та позичкового капіталу.
4. Опишіть оптимальну структуру капіталу підприємства.
5. Розкрийте сутність фінансового левериджу.
6. Назвіть джерела формування власного капіталу.
7. Які фактори впливають на структуру капіталу?

Тестові завдання

1. Основними характеристиками економічної суті капіталу є:
 - а) об'єкт економічного управління, об'єкт власності та розпорядження;
 - б) об'єкт купівлі–продажу, джерело доходу;
 - в) фактор виробництва, накопичена цінність, носій фактора ліквідності та ризику;
 - г) інвестиційний ресурс;
 - г) всі відповіді правильні.
2. За метою використання капітал підприємства буває:
 - а) легальний, тіньовий;
 - б) приватний, державний;
 - в) дебітор, кредитор;
 - г) акціонерний, пайовий, індивідуальний;
 - г) внутрішній, зовнішній.
3. За організаційно-правовою формою діяльності капітал поділяють на:
 - а) легальний, тіньовий;
 - б) приватний, державний;
 - в) продуктивний, позичковий, спекулятивний;
 - г) акціонерний, пайовий, індивідуальний;
 - г) внутрішній, зовнішній.
4. За формою буття у процесі кругообігу капітал поділяється на:
 - а) реальний, абстрактний;
 - б) статутний, резервний;
 - в) у грошовій, виробничій, товарній формах;
 - г) поточний, довгостроковий;
 - г) основний, оборотний.
5. Принципами формування капіталу підприємства є:
 - а) урахування перспективи розвитку господарської діяльності підприємства;

- б) забезпечення високоефективного використання капіталу в процесі господарської діяльності;
 - в) забезпечення мінімізації витрат на формування капіталу з різних джерел;
 - г) забезпечення оптимальної структури капіталу з позиції ефективного його функціонування;
 - г) всі відповіді правильні.
6. До методів визначення потреби в капіталі підприємства відносять:
- а) прями, непрямий;
 - б) поточний, строковий;
 - в) основний, додатковий;
 - г) математичний, логічний;
 - г) горизонтальний, вертикальний.
7. Власний капітал підприємства – це:
- а) кредити, що надані підприємством;
 - б) капітал у вигляді коштів, що належать власникам (акціонерам);
 - в) чистий прибуток підприємства;
 - г) сукупність усіх видів грошового потоку підприємства;
 - г) правильної відповіді немає.
8. Структура власного капіталу підприємства охоплює:
- а) статутний, додатковий капітал, чистий прибуток, емісійні різниці;
 - б) оборотний, необоротний капітал;
 - в) зобов'язання, статутний капітал, активи;
 - г) витрати і доходи майбутніх періодів;
 - г) активи, пасиви.
9. Вартість капіталу – це:
- а) ринкова вартість акцій підприємства, виражена у відсотках;
 - б) відношення плати за використання фінансових ресурсів до обсягу цих ресурсів;
 - в) вартість, що вказана в балансі підприємства;
 - г) сукупність грошових потоків за поточний період;
 - г) відображення прибутковості підприємства.
10. З економічної точки зору, фінансовий леверидж – це:
- а) аналог рентабельності підприємства;
 - б) зміна впливу фінансового важеля на активи підприємства;
 - в) показник, що характеризує використання підприємством залучених коштів;

- г) зміна ставки податку у фінансових розрахунках підприємства;
 - г) чистий прибуток у відносному вираженні.
11. До структури позичкового капіталу відносять:
- а) поточні і довгострокові зобов'язання;
 - б) забезпечення;
 - в) непередбачені зобов'язання;
 - г) доходи майбутніх періодів;
 - г) всі відповіді правильні.
12. Основними складовими ефекту фінансового левериджу є:
- а) податковий коректор, диференціал та плече фінансового левериджу;
 - б) податки, активи та зобов'язання;
 - в) чистий дохід і поточні зобов'язання;
 - г) сума позичкового капіталу та сукупних активів;
 - г) валова маржа та постійні витрати.
13. Структура капіталу характеризує співвідношення:
- а) доходів і видатків;
 - б) вхідного і вихідного грошових потоків;
 - в) власних та позичкових фінансових коштів;
 - г) активів і пасивів;
 - г) чистого прибутку та суми податкових платежів.
14. Механізм фінансового важеля використовується для оптимізації структури капіталу за критерієм:
- а) мінімізації середньозваженої вартості капіталу;
 - б) мінімізації ризиків діяльності;
 - в) мінімізації витрат;
 - г) максимальної рентабельності власних коштів;
 - г) правильної відповіді немає.
15. Фактори, що впливають на структуру капіталу:
- а) галузеві особливості операційної діяльності підприємства;
 - б) стадія життєвого циклу підприємства, кон'юнктура товарного ринку;
 - в) рівень рентабельності операційної діяльності та оподаткування;
 - г) ставлення кредиторів до підприємства;
 - г) всі відповіді правильні.

Практичні завдання

Завдання 6.1. Визначте ефект фінансового левериджу підприємства «Денезис», якщо відомі такі показники:

- ставка податку на прибуток – 18%;
- коефіцієнт валової рентабельності активів (відношення валового прибутку до середньої вартості активів) – 0,65;
- середній розмір відсотків за кредит, що сплачується підприємствами за використання позичкового капіталу, – 11%;
- середня сума використовуваного підприємствами позичкового капіталу – 180 000 грн;
- середня сума власного капіталу підприємства – 320 000 грн.

Завдання 6.2. Капітал компанії сформовано за рахунок: емісії облігацій на суму 200 000 грн та звичайних акцій на суму 300 000 грн. Обчисліть середньозважену вартість капіталу, якщо вартість капіталу, отриманого від емісій облігацій, становить 10%, а від звичайних акцій – 12%.

Завдання 6.3. Визначте загальну потребу підприємства «Укроскар» у власних фінансових ресурсах, якщо відомі такі показники його діяльності:

- потреба в капіталі на кінець планового періоду – 240 000 грн;
- питома вага власного капіталу в загальній сумі – 65%;
- сума власного капіталу на початок періоду – 980 000 грн;
- сума прибутку, спрямована на споживання, – 180 000 грн.

ТЕМА 7

УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВА

- 7.1. Економічна сутність інвестицій та їх класифікація.
- 7.2. Управління реальними інвестиціями.
- 7.3. Управління фінансовими інвестиціями.
- 7.4. Управління формуванням портфеля інвестицій підприємства.

Основні поняття і терміни: *інвестиції, інвестори, майнові цінності, активи, власний капітал, цінні папери, інвестиційна політика, інвестиційний проєкт, портфель цінних паперів, пайові цінні папери, боргові цінні папери, інвестиційний відсоток, дивіденди, емісійна діяльність, фондовий ринок.*

7.1. Економічна сутність інвестицій та їх класифікація

За Законом України «Про інвестиційну діяльність», інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкт підприємницької діяльності, в результаті якої утворюється прибуток або досягається соціальний ефект.

Інвестиційна діяльність підприємства – це сукупність операцій підприємства, що спрямовані на вкладання грошових коштів у матеріальні, нематеріальні, фінансові ресурси з метою отримання прибутку.

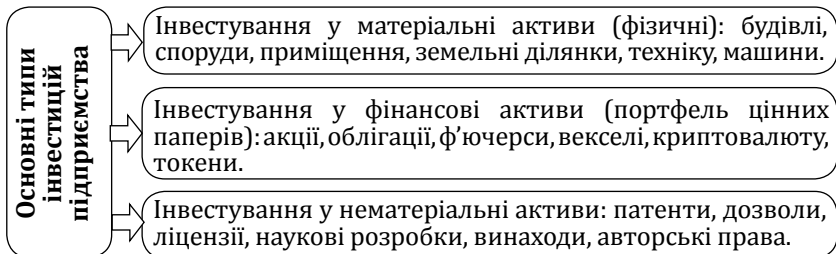

Рис. 7.1. Особливості типів інвестицій підприємства

Процес здійснення інвестування передбачає формування основних складових, які здатні забезпечити ефективно і прибуткове інвестування

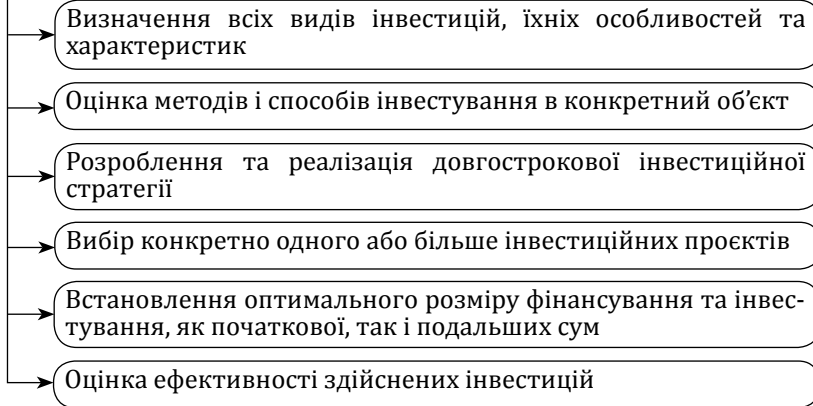

Рис. 7.2. Складові процесу інвестування

Таблиця 7.1

Джерела інвестиційних фінансових ресурсів підприємства

Вид джерела	Класифікація інвестицій
Власні	<ul style="list-style-type: none"> - Частина чистого прибутку; - амортизаційні відрахування; - доходи від реалізації активів; - емісійні акції компанії; - отриманий інвестиційний дохід; - дохід від відсотків чи дивідендів.
Позичкові	<ul style="list-style-type: none"> - Довгострокові кредити; - короткострокові кредити; - лізинг.
Залучені	<ul style="list-style-type: none"> - Внески інвесторів у вигляді інвестування в розробки; - спільне володіння авторськими правами, патентами, ліцензіями; - спільні інвестиційні проєкти.

Класифікація інвестицій

Класифікаційна ознака	Види інвестицій
За видами інвестицій	<ul style="list-style-type: none"> - Виробничі; - фінансові; - інтелектуальні; - інноваційні.
За характером участі в інвестуванні	<ul style="list-style-type: none"> - Прямі; - непрямі портфельні (опосередковуються інвестиційними або іншими посередниками).
За терміном інвестування	<ul style="list-style-type: none"> - Короткострокові; - довгострокові.
За формою власності	<ul style="list-style-type: none"> - Приватні; - державні (вкладення коштів з бюджету, позабюджетних коштів, державних підприємств).
За рівнем інвестиційного ризику	<ul style="list-style-type: none"> - Безризикові – ризик відсутній; - низькоризикові – ризик наближений до середньоринкового; - високоризикові – ризик вищий від середньоринкового; - спекулятивні – найризикованіші інвестиції з найвищим рівнем інвестиційного доходу.
За місцем знаходження інвестицій	<ul style="list-style-type: none"> - Національні; - іноземні.

Головною метою здійснення інвестиційної діяльності підприємства та управління нею є отримання додаткового доходу та підвищення ринкової вартості підприємства. При цьому мета й інвестиційна політика можуть змінюватися залежно від життєвих циклів підприємства:

- початок функціонування підприємства;
- стадія розвитку підприємства;
- стадія зрілості підприємства.

Інвестиційна політика підприємства – це цілеспрямовано розроблений комплекс заходів щодо вкладення певної суми грошових коштів чи фінансових ресурсів у конкретний об'єкт інвестування, під раніше визначений період. У процесі реалізації інвестиційної політики сума і терміни можуть коригуватися.

Інвестиційна політика підприємства повинна відповідати певним вимогам

- Стратегія довгострокового інвестування має відповідати загальній фінансовій та конкурентній стратегії розвитку підприємства.
- Інвестиційна політика підприємства повинна охоплювати різні напрями інвестування: капітальні, портфельні, інтелектуальні.
- Інвестиційна політика мусить базуватися на альтернативах вибору, особливо це стосується інвестицій у цінні папери.
- Для оцінки ефективності повинні бути використані не лише фінансові показники, а й неформальні критерії оцінки.

Рис. 7.3. Вимоги до інвестиційної політики підприємства

Суб'єктами інвестиційної діяльності, політики та стратегії підприємства можуть бути інвестори, акціонери, інші підприємства, фінансові посередники (професійні учасники ринку), брокери і дилери, інвестиційні та кредитні компанії, фізичні суб'єкти.

Основа **системи управління інвестиційною діяльністю** підприємства складають інвестиції у зовнішні джерела отримання прибутку та самофінансування. Зовнішні джерела повинні забезпечити додатковий дохід, самофінансування забезпечує власний розвиток та оновлення.

7.2. Управління реальними інвестиціями

Реальні інвестиції – це вкладення фінансових ресурсів, грошових коштів у реальний (оборотний і необоротний) капітал, який спрямований на приріст матеріально-технічних запасів, виробничих та інших активів. Іншими словами іменуються як **капітальні інвестиції**.

Управління реальними інвестиціями передбачає розробку такої інвестиційної стратегії, при якій реалізуються складові щодо оновлення основних засобів, оптимізується виробництво товарів, забезпечується інноваційно-технічний розвиток, покращують умови праці тощо.

Управління реальними інвестиціями охоплює певні складові

- Управління інвестиційною діяльністю ґрунтується на нормативно-правових засадах.
- Реальні інвестиції відбивають фінансовий стан, показники діяльності та балансові показники конкретного підприємства.
- Оцінка поточних і попередніх балансових показників.
- Розроблення ефективної інвестиційної стратегії щодо управління реальними інвестиціями.

Рис. 7.4. Складові управління реальними інвестиціями підприємства

Інвестиційний проєкт – це офіційний документ підприємства, який містить обґрунтування напрямів стратегічного та інноваційного розвитку, в основі якого лежить розрахунок реальної потреби в інвестиційних ресурсах, забезпечення відповідних цілей.

Класифікація інвестиційних проєктів

Класифікаційна ознака	Види проєктів
Цільова спрямованість	<ul style="list-style-type: none"> - Інвестиційні проєкти розвитку; - інвестиційні проєкти санації.
Напрямок виробничого розвитку	<ul style="list-style-type: none"> - Проєкти освоєння нової продукції; - проєкти вдосконалення технології; - проєкти істотного нарощення обсягів виробництва продукції; - проєкти освоєння нових ринків збуту; - проєкти розширення сировинної бази.
Конкретна форма здійснення реальних інвестицій	<ul style="list-style-type: none"> - Проєкти придбання цілісних майнових комплексів; - проєкти нового будівництва; - проєкти реконструкції об'єктів; - проєкти модернізації активної частини основних засобів; - проєкти придбання окремих видів матеріальних та нематеріальних активів.
Сума інвестування	<ul style="list-style-type: none"> - Малі проєкти (до 500 тис. грн); - середні проєкти (501 тис. грн – 2 000 тис. грн); - великі проєкти (понад 2 000 тис. грн).
Термін реалізації	<ul style="list-style-type: none"> - Короткострокові (до 1 року); - середньострокові (1–2 роки); - довгострокові (понад 2 роки).
Склад інвесторів	<ul style="list-style-type: none"> - Реалізуються самим підприємством; - реалізуються за участю інших вітчизняних підприємств; - реалізуються за участю іноземних інвесторів.
Рівень ризику	<ul style="list-style-type: none"> - Рівень ризику нижчий від середнього; - рівень ризику середній; - рівень ризику вищий від середнього; - рівень ризику найвищий.

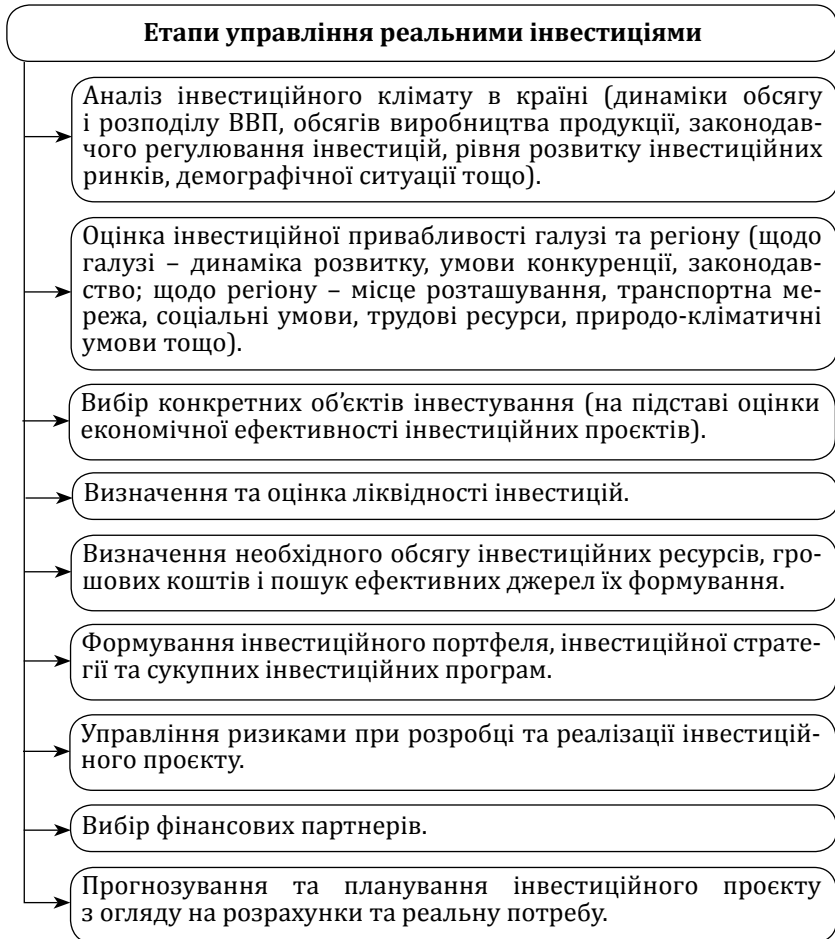

Рис. 7.5. Специфіка етапів управління реальними інвестиціями

Методи оцінювання ефективності інвестиційного проекту

1. Термін окупності інвестицій – застосовують, коли щорічні суми чистого грошового потоку є однаковими, проте не враховується визначення вартості грошей у часі. Обчислюється як:

$$T = I / \text{ЧГП},$$

де I – сума інвестицій у проект, грн;

ЧГП – річна сума чистого грошового потоку від реалізації проекту, грн.

2. Індекс прибутковості (рентабельності) інвестицій – відношення величини середнього чистого прибутку до початкової суми інвестиційного проекту, розраховується за формулою:

$$IR = \text{ЧПр} / I * 100 \%,$$

де ЧПр – середньорічна сума дискontованого чистого прибутку від проекту, грн. Що вище значення індексу прибутковості, то ефективнішим вважають проект.

3. Індекс дохідності інвестицій (ІДІ) – показує загальну дохідність, при якій ефективним є значення більше 1, розраховується за формулою:

$$\text{ІДІ} = \text{ЧГПд} / I,$$

де ЧГПд – загальна сума дискontованого чистого грошового потоку за проектом, грн.

4. Внутрішньої норми дохідності (IRR), що дорівнює ставці дискontування, за якої $NPV = 0$.

$$IRR = r1 + ((NPV1 / NPV1 - NPV2) * (r2 - r1)),$$

де $r1$ і $r2$ – значення ставки дискontу, за яких NPV проекту відповідно більше від нуля і менше від нуля;

$NPV1$ і $NPV2$ – значення чистої теперішньої вартості проекту відповідно за $r1$ і $r2$.

5. Чиста теперішня вартість проекту (NPV) – дискontована вартість майбутніх грошових потоків за мінусом чистих первісних інвестицій; розраховується за формулою:

$$NPV = -IC + \sum_{t=1}^n DCF_t = -IC + \sum_{t=1}^n \frac{CF_t}{1+r^t},$$

де r – ставка дискontування;

CF_t – очікуваний грошовий потік у визначеному періоді;

t – номер надходження інвестицій;

n – період реалізації проекту в роках.

Управління реалізацією інвестиційного проекту, пов'язаного з реальними інвестиціями підприємства, включає певні складові

- Розроблення календарного плану реалізації проекту (пів року, рік)
- Розроблення бюджету, який включає капітальні витрати та витрати на закупівлю цінних паперів
- Побудова системи контролінгу реалізації окремих інвестиційних проектів
- Обґрунтування рішень щодо продовження або закриття проекту

Рис. 7.6. Особливості управління реалізацією проекту реальних інвестицій

7.3. Управління фінансовими інвестиціями

У сучасних економічних джерелах **фінансові інвестиції** трактуються як процес вкладення вільних фінансових ресурсів у різноманітні фінансові інструменти – цінні папери. Фінансові інвестиції є формою використання та забезпечення додаткового прибутку коштів, які є тимчасово вільними, з можливістю як одиночного, так і портфельного інвестування.

Класифікація груп цінних паперів, що є об'єктом здійснення фінансових інвестицій

→ **Пайові цінні папери (акції акціонерних товариств, інвестиційні та ощадні сертифікати)**, за якими емітент не несе зобов'язання повернути кошти, інвестовані в його діяльність, але які засвідчують участь у статутному фонді, надають їхнім власникам право на участь в управлінні справами емітента та одержання частини прибутку у вигляді дивідендів і частини майна при ліквідації емітента.

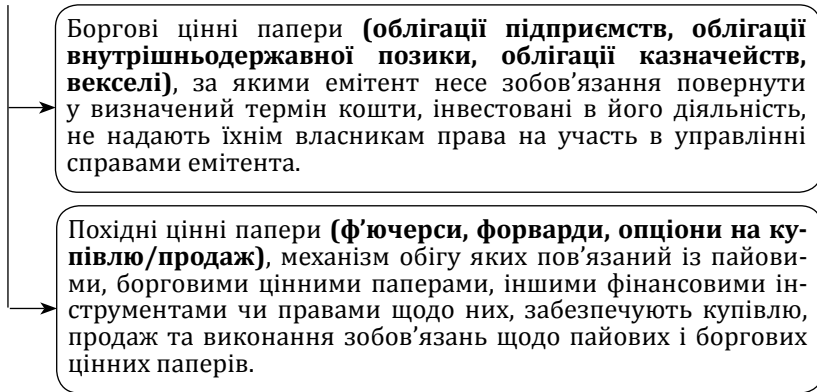

Рис. 7.7. Види груп цінних паперів

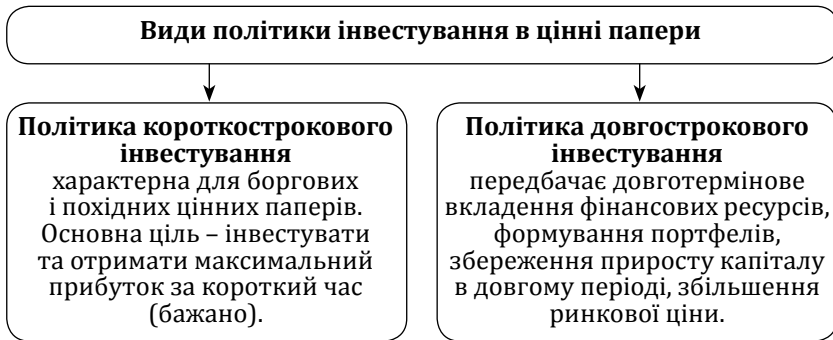

Рис. 7.8. Структура політики інвестування в цінні папери

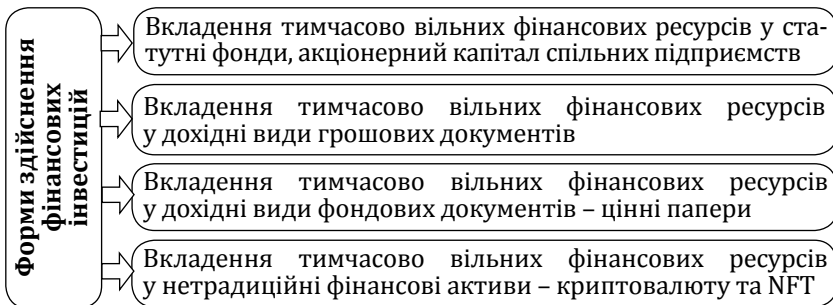

Рис. 7.9. Різноманітність форм здійснення фінансових інвестицій підприємством

Найпоширеніші види цінних паперів для фінансування

Акція – пайовий цінний папір, який надає своєму власнику (акціонеру) право власності на певну частку статутного капіталу, право управляти акціонерним капіталом, право отримувати частину прибутку та право отримувати дивіденди, а в разі ліквідації підприємства – частку вартості після продажу.

Облігація – борговий цінний папір, за яким емітент повинен у визначений термін сплатити власнику суму векселя та відсотків за ним. Облігації можуть випускатися державою, державними органами та підприємствами.

Ф'ючерс – похідний цінний папір, який визначає зобов'язання щодо поставки (віддачі) фінансового активу в майбутньому за ціною (або курсом), яка укладена в цінному папері зараз.

Рис. 7.10. Особливості поширених видів цінних паперів для інвестування

Потенційно можливий дохід акціонера (Да) від володіння акцією розраховується за формулою:

$$Da = (CD / CA) * (T / 365) * 100,$$

де CD – сума дивідендів за рік, грн; CA – номінальна ціна акції, грн; T – термін володіння акцією протягом року (або більше), днів.

Дохідність інвестора від володіння привілейованою акцією (ДаП) розраховується за формулою:

$$DaP = CDП / K,$$

де CDП – річна сума постійних дивідендів за рік, грн; K – ставка дисконту.

Оцінка звичайних акцій за постійним приростом суми дивідендів розраховується за формулою, яка належить професору Майрону Джулсу Гордону (формула Гордона):

$$DA = CD * (1 + p) / K - p,$$

де CD – сума дивідендів за рік, грн; K – ставка дисконту; p – щорічний темп приросту дивідендів на одну акцію.

Прибутковість облігацій (ПО) розраховується за формулою:

$$ПО = \frac{I + (H - O) / n}{O}$$

де I – розмір процента, що сплачується в грошовому виразі, грн;

H – номінальна вартість облігації, грн;

O – вартість облігації, яка оплачується;

n – термін, на який розміщується облігація.

напрями політики управління фінансовими інвестиціями підприємства

- Аналіз стану, ефективності й дохідності фінансових інвестицій за попередні періоди
- Визначення обсягів (суми) здійснення фінансових інвестицій у майбутньому
- Вибір форми інвестування
- Оцінка дохідності, якості всіх можливих фінансових інструментів, у які планується здійснити інвестування
- Встановлення термінів інвестування та оцінка ризиків
- Формування портфеля цінних паперів
- Забезпечення ефективного управління портфелем цінних паперів

Рис. 7.11. Політика управління фінансовими інвестиціями

Метод оцінки ефективності певних фінансових інструментів (ВФІ) розраховується для визначення норми інвестиційного прибутку за допомогою формули:

$$ВФІ = \sum_{i=1}^n \frac{ЗГП}{(1+НП)^i}$$

де ЗГП – очікуваний потік доходу від фінансового інструменту;
НП – очікувана норма прибутку за фінансовим інструментом (дробом);

n – число періодів формування потоків.

Рис. 7.12. Специфіка завдань управління фінансовими інвестиціями підприємства

7.4. Управління формуванням портфеля інвестицій підприємства

Портфель фінансових інвестицій – це сформований набір цінних паперів, яким розпоряджається підприємство з метою отримання прибутку або збереження грошових коштів.

Головною метою формування інвестиційного портфеля підприємства є забезпечення реалізації основної політики інвестування в різноманітні цінні папери (пайові, боргові, похідні) з метою розвитку інвестиційної діяльності та отримання додаткового доходу у майбутньому.

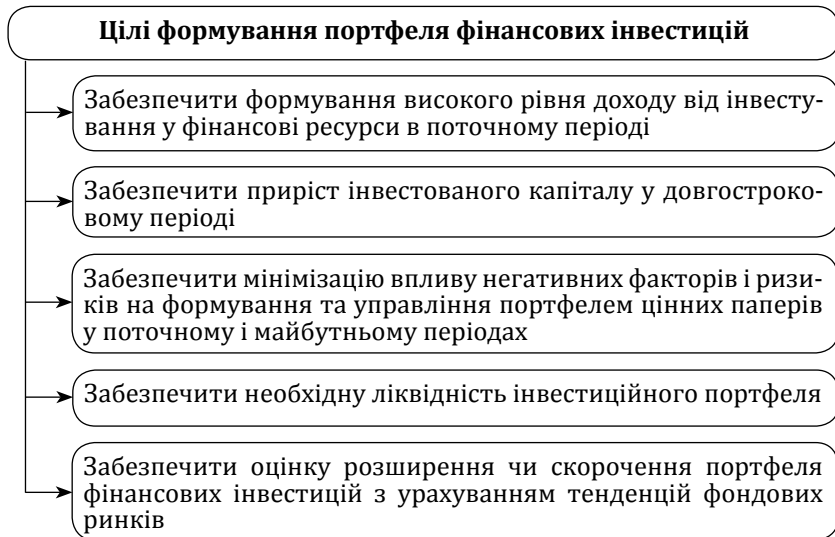

Рис. 7.13. Список цілей формування портфеля фінансових інвестицій підприємства

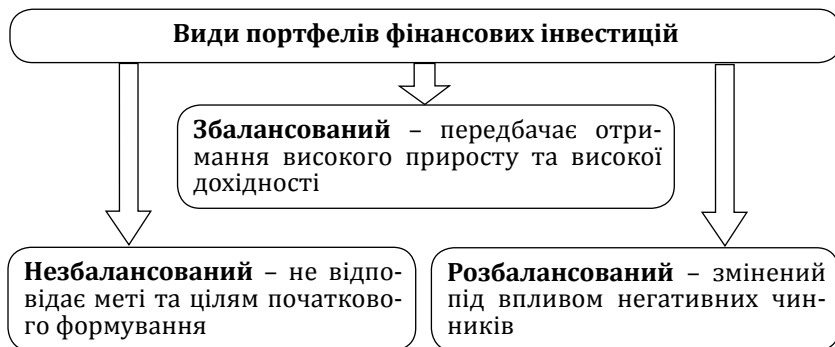

Рис. 7.14. Функції портфельів фінансових інвестицій

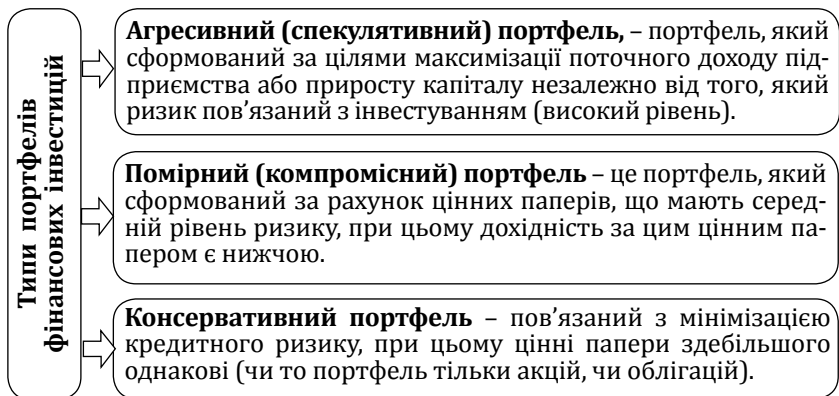

Рис. 7.15. Особливості різних портфельів фінансових інвестицій

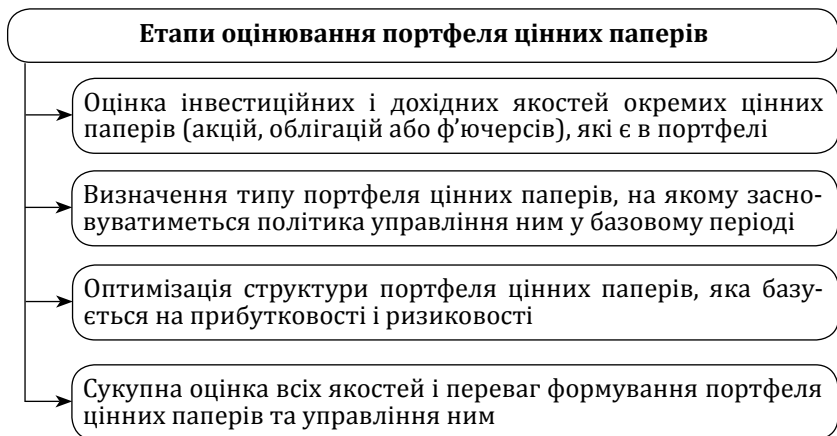

Рис. 7.16. Оцінювання портфельів цінних паперів

Оцінка рівня прибутковості портфеля цінних паперів (РПп) розраховується за формулою:

$$РПп = \sum_{i=1}^n РПі \times Чі,$$

де РПі – рівень прибутковості окремих цінних паперів;
Чі – питома вага інструментів у загальній структурі портфеля цінних паперів.

Оцінка рівня ризику портфеля цінних паперів (РПп) розраховується за формулою:

$$РПп = \sum_{i=1}^n РСРі \times Чі + РНРі,$$

де РСРі – рівень ризику, що впливає на окремі цінні папери;
Чі – питома вага інструментів у загальній структурі портфеля цінних паперів;
РНРі – рівень несистемного ризику, що впливає на портфель цінних паперів.

Структурування портфелів цінних паперів за класами

→ **Зростання** – підвищення ринкової вартості на фондовому ринку

→ **Доходу** – отримання максимальної дохідності від володіння ним

→ **Ринкового капіталу** – складається з акцій молодих товариств

→ **Диверсифікації** – складається з різних цінних паперів

→ **Спеціалізований** – відповідає встановленим вимогам підприємства

Рис. 7.17. Класифікація портфелів цінних паперів

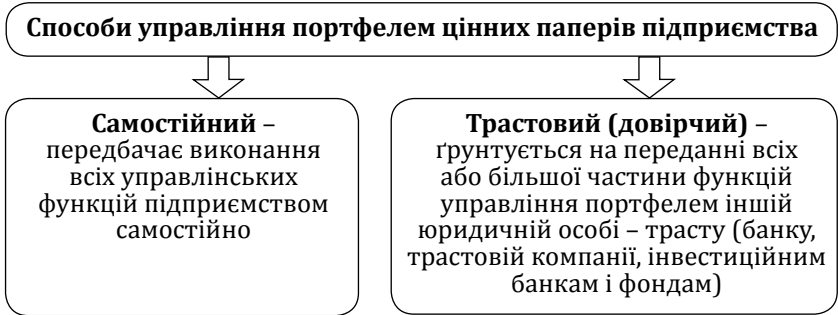

Рис. 7.18. Функціональні особливості управління портфелями цінних паперів

Таблиця 7.4

Методи зниження інвестиційного ризику

Метод зниження ризику	Характеристика методу
Страхування	Передбачає резервування фінансових ресурсів (для покриття витрат), пов'язаних із можливими майбутніми втратами
Диверсифікація	Являє собою розподіл інвестицій у різні види цінних паперів або фінансових ресурсів
Лімітування	Встановлення внутрішніх лімітів на показники інвестування, які включають суми інвестування, терміни, об'єкти
Хеджування	Передбачає страхування від майбутніх ризиків шляхом відкриття протилежних угод на подібні фінансові ресурси
Розподіл	Розподіл інвестиційного ризику між партнерами у разі втрат
Придбання додаткової інформації	Купівля інформації про зміни чи фактори, що впливають на ризиковість інвестицій

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте сутність інвестицій підприємства.
2. Визначте види інвестицій підприємства.
3. Що таке реальні інвестиції підприємства?
4. Опишіть методи оцінювання ефективності інвестиційного проекту.
5. Назвіть особливості політики управління фінансовими інвестиціями.
6. Які цінні папери входять до структури фінансових інвестицій?
7. Визначте способи управління та види портфелів цінних паперів.

Тестові завдання

1. Інвестиції – це:
 - а) грошові кошти, вкладені в основну діяльність підприємства;
 - б) процес вибору найприбутковіших цінних паперів;
 - в) усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності;
 - г) вільні грошові кошти підприємств та фінансових посередників;
 - г) всі відповіді правильні.
2. До інвестиційних цінностей відносять:
 - а) кошти, цільові банківські вклади, облігації, акції;
 - б) рухоме і нерухоме майно;
 - в) майнові права, що випливають з авторського права, сукупність технічних, комерційних та інших знань;
 - г) права користування землею, водою, ресурсами;
 - г) всі відповіді правильні.
3. Інвестиційна діяльність – це:
 - а) діяльність, пов'язана з придбанням і реалізацією необоротних активів, а також зі здійсненням фінансових інвестицій;
 - б) сукупність усіх видів інвестицій, що направлені в акціонерне товариство;
 - в) діяльність, що реалізовується на фондовому ринку;
 - г) напрями формування портфеля цінних паперів;
 - г) діяльність, пов'язана з купівлею прав інтелектуальної власності, патентів.
4. Основна мета інвестиційної діяльності – це:
 - а) отримання чистого прибутку;

- б) отримання дивідендів;
 - в) підвищення вартості підприємства;
 - г) виплата кредиторської заборгованості;
 - г) підвищення ліквідності.
5. За характером участі в інвестуванні інвестиції поділяються на:
- а) виробничі, фінансові, інтелектуальні, інноваційні;
 - б) прямі і портфельні;
 - в) короткострокові й довгострокові;
 - г) приватні і державні;
 - г) національні та іноземні.
6. За формою власності інвестиції поділяються на:
- а) виробничі, фінансові, інтелектуальні, інноваційні;
 - б) прямі і портфельні;
 - в) короткострокові і довгострокові;
 - г) приватні та державні;
 - г) національні й іноземні.
7. Суб'єктами інвестиційної діяльності є:
- а) інвестори;
 - б) замовники, виконавці робіт, користувачі об'єктів інвестиційної діяльності;
 - в) будь-які суб'єкти підприємницької та фінансової діяльності;
 - г) банківські, страхові і посередницькі установи;
 - г) всі відповіді правильні.
8. Замовники, що здійснюють реалізацію інвестиційних проєктів, називаються:
- а) кредитори;
 - б) інвестори;
 - в) замовники;
 - г) інвестиційні фонди;
 - г) інвестиційні компанії.
9. Вимоги, яким повинна відповідати інвестиційна політика:
- а) підпорядкованість інвестиційній стратегії;
 - б) оптимальність співвідношення напрямів інвестування;
 - в) альтернативність вибору рішень;
 - г) обґрунтування доцільності інвестицій на основі фінансових показників та неформальних критеріїв;
 - г) всі відповіді правильні.
10. Найбільш ризикованими інвестиціями є:
- а) безризикові;
 - б) іноземні;

- в) спекулятивні;
 - г) прями;
 - г) капітальні.
11. Реальні інвестиції – це інвестиції в:
- а) державні цінні папери;
 - б) нерухомість і діяльність підприємства;
 - в) статутний капітал підприємства;
 - г) інтелектуальну власність;
 - г) іноземні країни.
12. Стільки етапів потрібно для ефективного управління інвестиціями:
- а) 3;
 - б) 5;
 - в) 7;
 - г) 9;
 - г) 11.
13. Інвестиційний проєкт характеризується як:
- а) поетапна програма сукупності інвестицій у конкретний об'єкт;
 - б) розрахунок термінів окупності інвестицій;
 - в) документ, який містить обґрунтування напрямів стратегічного розвитку підприємства на основі реального інвестування;
 - г) сукупність грошових коштів від вкладення в цінні папери;
 - г) правильної відповіді немає.
14. Залежно від цільової спрямованості інвестиційні проєкти поділяються на:
- а) малі, середні, великі;
 - б) проєкти розвитку та проєкти санації;
 - в) коротко-, середньо- та довгострокові;
 - г) ті, що реалізуються за рахунок підприємств іноземних інвесторів;
 - г) ризикові і неризикові.
15. Залежно від складу інвесторів інвестиційні проєкти бувають:
- а) малі, середні, великі;
 - б) проєкти розвитку та проєкти санації;
 - в) коротко-, середньо- та довгострокові;
 - г) ті, що реалізуються за рахунок підприємств, іноземних інвесторів;
 - г) ризикові і неризикові.

Практичні завдання

Завдання 7.1. Інвестор сформував портфель цінних паперів із таких фінансових активів:

- акції «АНТ» – 500 шт., 0,75 грн за акцію;
- акції «ОП» – 1500 шт., 1,25 грн за акцію;
- облігації підприємства «ТТ» – 20 шт., 1000 грн за шт.;
- облігації ОВДП – 10 шт., 1500 грн за шт.

При цьому підприємство «ОП» виплачує дивіденди в розмірі 0,10 грн за акцію, а підприємство «ТТ» визначило дисконт у розмірі 9 % вартості облігацій, на ОВДП – 8 % від вартості облігацій.

Визначте вартість портфеля цінних паперів, його тип і дохідність.

Завдання 7.2. Визначте прибутковість підприємства від володіння облігаціями, якщо відомі такі дані:

- кількість облігацій – 10 шт.;
- номінальна вартість однієї облігації – 7 000 грн;
- розмір відсотка – 8 % річних;
- термін погашення облігації – 1 рік.

Завдання 7.3. Визначте термін окупності інвестицій та індекс окупності інвестицій, якщо відомо, що сума інвестицій в нове обладнання становить 100 000 гривень, а протягом наступного року підприємство планує отримати чисті грошові потоки в розмірі 33 500 гривень, середньорічна сума дисконтованого чистого прибутку становить 30 700 гривень. Зробіть відповідні висновки.

ТЕМА 8

ФІНАНСОВІ ЗВІТИ, ЇХ АНАЛІЗ ТА ПОКАЗНИКИ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

- 8.1. Сутність і завдання фінансової звітності.
- 8.2. Аналіз окремих форм фінансової звітності.
- 8.3. Аналіз показників фінансового стану підприємства.

Основні поняття і терміни: підприємство, фінансова звітність, баланс, звіт про власний капітал, звіт про фінансові ресурси, звіт про рух грошових коштів, примітки до звітності, активи, пасиви, ліквідність, платоспроможність, фінансова стійкість, результативність діяльності, аналіз показників, фінансовий стан підприємства, економічні показники.

8.1. Сутність і завдання фінансової звітності

Фінансова звітність підприємства – це конкретно визначена законодавством України сукупність форм звітності, яка містить різні записи у статтях, дає можливість отримати інформацію про фінансовий стан і наявні активи, складається за чітко визначений період (один календарний рік).

У чинному вітчизняному законодавстві, зокрема Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», **фінансова звітність** трактується як бухгалтерська звітність, що містить відомості про фінансовий стан і результати діяльності підприємства.

Головна мета складання фінансової звітності вітчизняними підприємствами – це отримання чіткої оцінки щодо результатів діяльності підприємства протягом звітного періоду (одного календарного року), визначення рівня поточного фінансового стану підприємства, а також своєчасного виявлення недоліків, що пов'язані з операційною, фінансовою та інвестиційною діяльністю підприємства.

Відповідальність за фінансову звітність покладено на власника підприємства та головного бухгалтера, начальника фінансового відділу.

Основні вимоги до фінансової звітності

Вимога	Характеристика
Достовірність (надійність)	Фінансова інформація має бути справедливою, об'єктивною, правдивою та відповідати встановленим нормам.
Своєчасність	Фінансова інформація слугує чітким джерелом розуміння та аналізу діяльності, своєчасності прийняття рішень – для цього звітність треба отримувати своєчасно.
Доступність та зрозумілість	Інформація, яка подається у фінансовій звітності, має бути зрозумілою не лише для власників підприємства, а й для зовнішніх користувачів.
Конфіденційність	Користувачам фінансової інформації повинні надаватися лише ті дані, що не шкодять діяльності підприємству та не завдають збитків.
Раціональність	Формування та збереження, використання фінансової інформації мусить відбуватися з мінімальними затратами для підприємства.

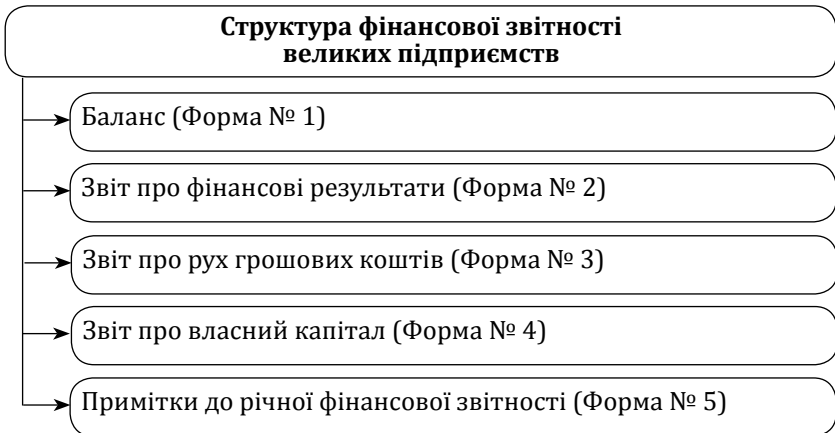

Рис. 8.1. Структура звітності великих підприємств

Для суб'єктів **малого підприємництва фінансова звітність** передбачає дві основні форми: Баланс (Звіт про фінансовий стан) (Форма № 1) та Звіт про фінансові результати (Форма № 2).

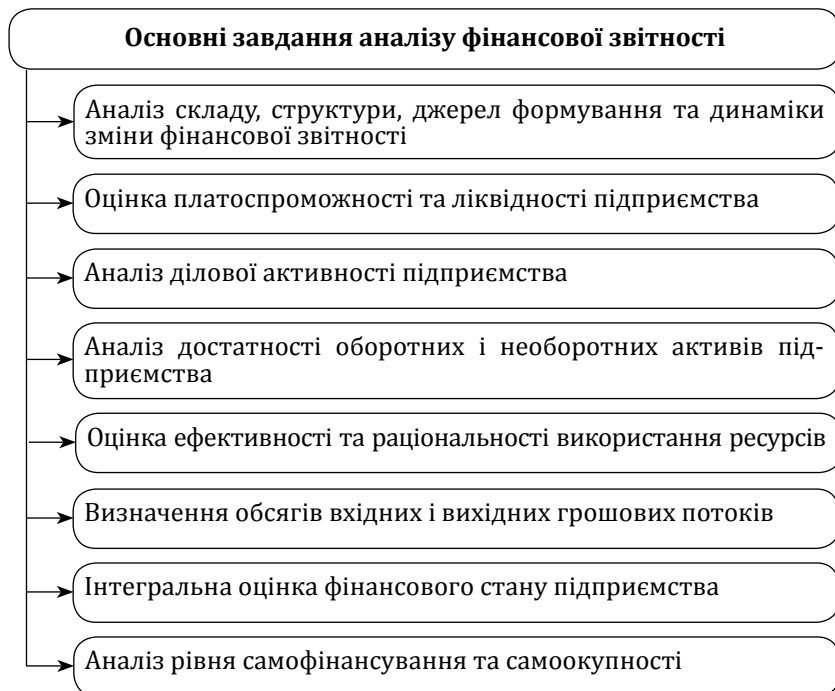

Рис. 8.2. Комплекс завдань для аналізу фінансової звітності

Головним аспектом в аналізі фінансової звітності підприємства є визначення цілей та напрямів аналізу, встановлення правильної обробки інформації, а також визначення конкретних показників для оцінки. Аналіз фінансової звітності може проводитися як за один рік, так і за два роки та більше.

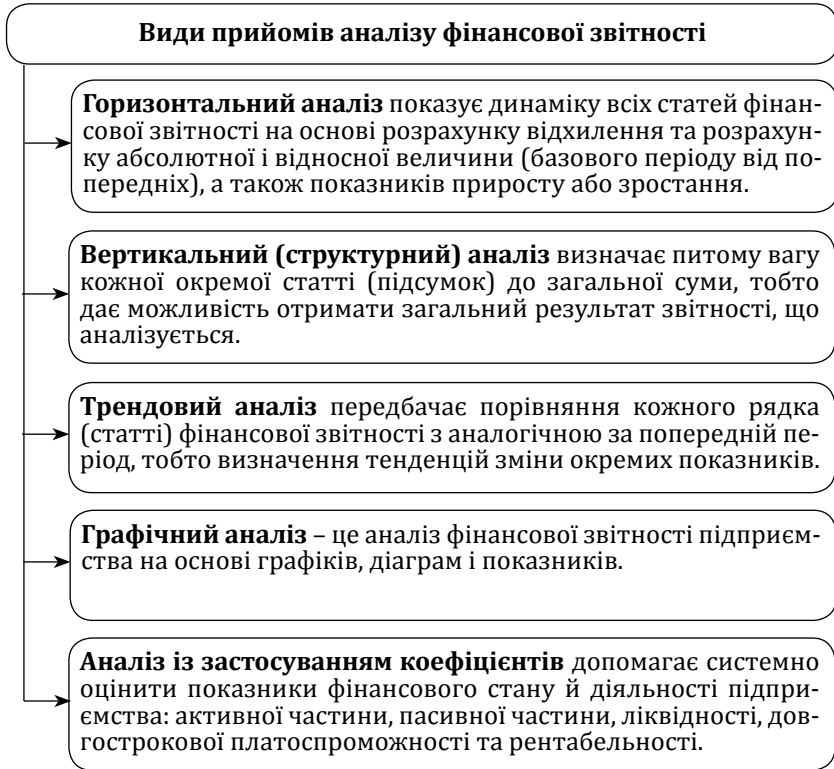

Рис. 8.3. Прийоми аналізу фінансової звітності підприємства

Фінансова звітність, як табличне відображення результатів діяльності підприємства, забезпечує такі потреби користувачів: оцінку прибутковості підприємства; придбання, продаж або інвестування в цінні папери підприємства; участь в акціонерному капіталі; оцінку якості фінансового управління; оцінку ефективності кредитної політики; оцінку забезпеченості підприємства, визначення розміру дивідендів тощо.

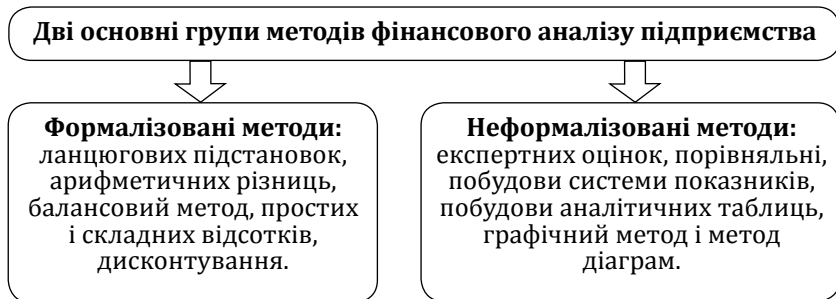

Рис. 8.4. Розподіл методів фінансового аналізу підприємства

8.2. Аналіз окремих форм фінансової звітності

Баланс – головна складова фінансової звітності підприємства, що відображає вартість всього майна підприємства, вартість та оборотність основних засобів (активи) і обсяги вкладеного майна, кредитів (пасиви).

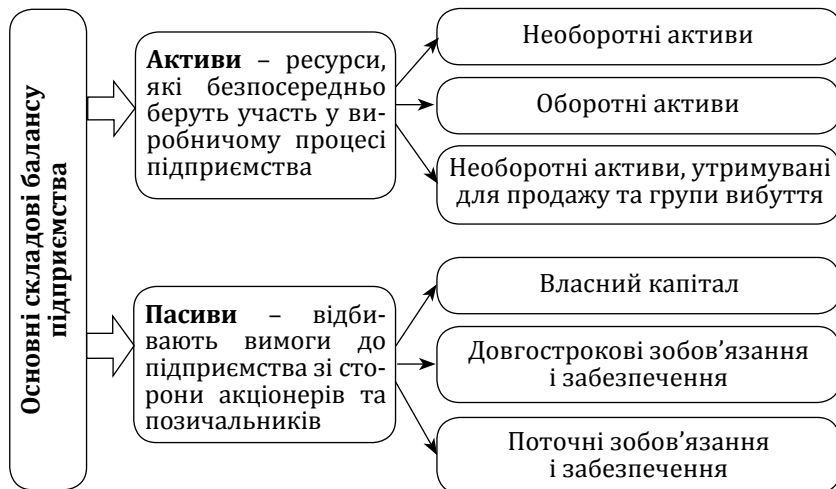

Рис. 8.5. Головні складники балансу підприємства

У балансі підприємства в загальному вигляді та у підсумку активи повинні дорівнювати пасивам:

$$\text{Актив} = \text{Пасив}$$

Особливості складання балансу підприємства

Баланс обов'язково складається відповідно до вітчизняного законодавства та за формою, що встановлена Міністерством фінансів України

Дані у балансі складаються на початок і на кінець періоду, що дає можливість порівняти та визначити розміри їх зміни

Статті балансу згруповані за певними ознаками

Статті балансу підприємства відображають інформацію, яка систематизована з бухгалтерського обліку та записів і повинна відповідати фактичній наявності його складових

Оцінка всіх статей балансу проводиться відповідно до національних і міжнародних стандартів фінансової звітності

Баланс має бути складений у встановлений термін і за наявності чітких сформованих розрахунків вертикального аналізу

Рис. 8.6. Вимоги до складання балансу підприємства

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) – це звітність, у якій розраховується результат діяльності підприємства за поточний період і яка характеризує ефективність його виробничо-господарської діяльності.

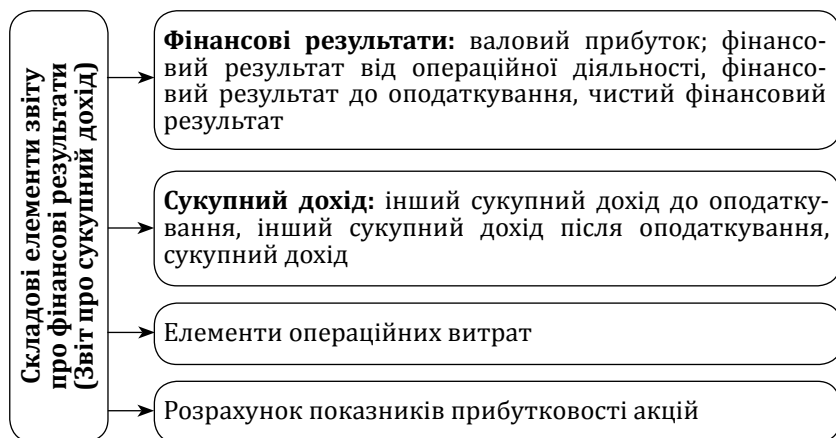

Рис. 8.7. Основні елементи звіту про фінансові результати

Звіт про рух грошових коштів – це частина загальної фінансової звітності підприємства, яка відображає всі вхідні та вихідні грошові потоки підприємства за різними видами діяльності протягом календарного року.

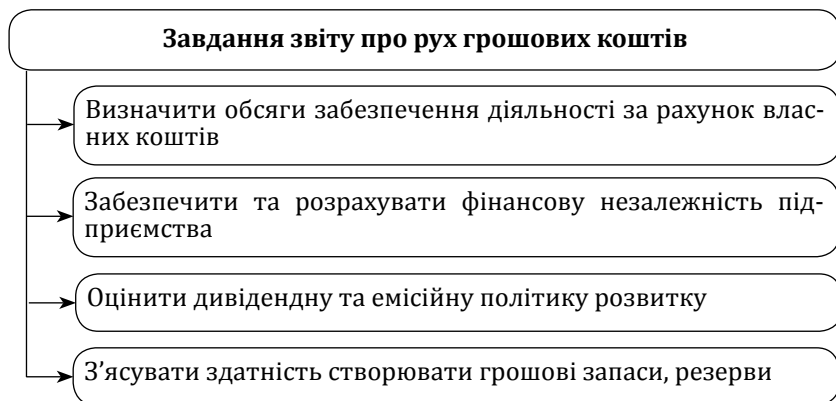

Рис. 8.8. Значення звіту про рух грошових коштів підприємства

Звіт про рух грошових коштів включає три розділи надходження і видатків грошових потоків, а саме:

- Рух грошових коштів при операційній діяльності;
- Рух грошових коштів при фінансовій діяльності;
- Рух грошових коштів при інвестиційній діяльності.

Звіт про власний капітал підприємства висвітлює інформацію про склад, зміни та особливості управління власним капіталом підприємства.

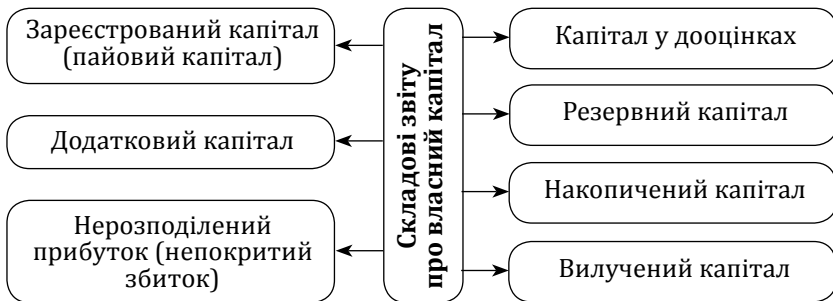

Рис. 8.9. Основні складники звіту про власний капітал

Додатки до фінансової звітності (Форма № 5) – включають додаткові відомості про показники діяльності підприємства, як-от: нематеріальні активи; основні засоби; капітальні інвестиції; фінансові інвестиції; доходи і витрати; грошові кошти; забезпечення і резерви; запаси; дебіторська заборгованість; будівельні контракти; нестачі і витрати від псування цінностей; використання амортизаційних відрахувань; податок на прибуток.

8.3. Аналіз показників фінансового стану підприємства

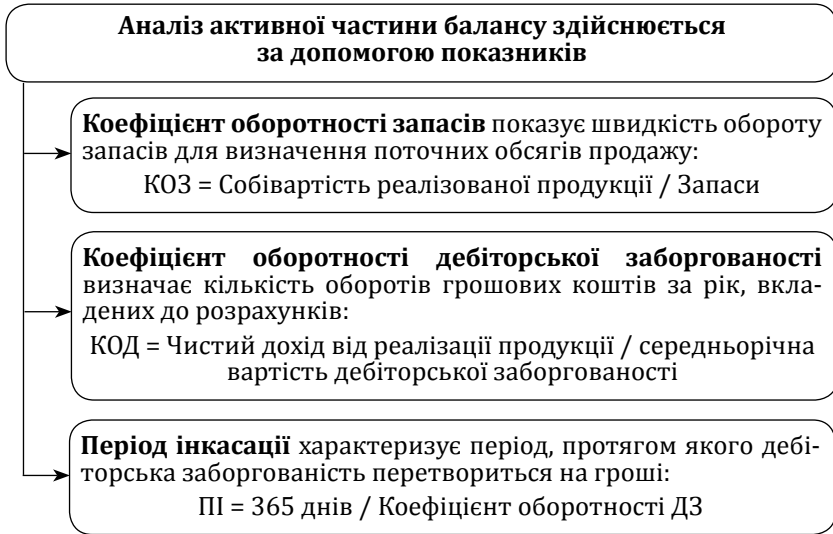

Рис. 8.10. Показники аналізу активної частини балансу

Аналіз пасивної частини балансу визначає період, протягом якого має бути виплачена кредиторська заборгованість; включає дві основні складові для розрахунку:

1. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (КОК):
$$\text{КОК} = \text{Собівартість реалізованої продукції} / \text{Середньорічна вартість кредиторської заборгованості}$$
2. Період інкасації кредиторської заборгованості (ПІК):
$$\text{ПІК} = 365 \text{ днів} / \text{Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості}$$

Ліквідність – це здатність підприємства швидко перетворювати фінансові ресурси у готівку, яка необхідна для поточних витрат чи покриття неочікуваних збитків, кредитів.

Таблиця 8.2

Показники оцінки ліквідності підприємства

Назва коефіцієнта	Характеристика та формула
Коефіцієнт покриття	Загальна оцінка ліквідності підприємства, що показує, яка частина поточних активів припадає на 1 гривню поточних зобов'язань: $КП = \frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$
Коефіцієнт швидкої ліквідності	Визначає рівень найбільших вхідних активів, що належать підприємству: $КШЛ = \frac{\text{Поточні активи} - \text{Запаси}}{\text{Поточні зобов'язання}}$
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Показує частку короткострокових зобов'язань, яку підприємство може моментально (дуже швидко) погасити: $КАЛ = \frac{\text{Грошові кошти та їх еквіваленти}}{\text{Поточні зобов'язання}}$

Таблиця 8.3

Показники оцінки довгострокової платоспроможності

Назва коефіцієнта	Характеристика та формула
Коефіцієнт автономії	Визначає частку коштів, що належать власникам підприємства у загальній сумі майна підприємства: $КАВ = \frac{\text{Власний капітал}}{\text{Активи підприємства}}$
Коефіцієнт концентрації позичкового капіталу	Характеризує частку позичених коштів у загальній сумі майна підприємства: $КПК = \frac{\text{Позичковий капітал}}{\text{Активи підприємства}}$
Коефіцієнт співвідношення власного і позичкового капіталу	Визначає рівень залежності підприємства від кредиторів та інвесторів і рівень фінансової залежності: $КСП = \frac{\text{Позичковий капітал}}{\text{Власний капітал}}$

Рентабельність підприємства – це показник, який характеризує ефективність використання ресурсів підприємством. З іншої точки зору, рентабельність – це відносний показник прибутковості підприємства, що визначає ефективність господарської діяльності підприємства у звітному періоді.

Таблиця 8.4

Показники оцінки рентабельності підприємства

Назва коефіцієнта	Характеристика та формула
Рентабельність продажу	Показує, який прибуток отримує підприємство з однієї гривні продажу: $РП = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Чистий дохід від реалізації продукції}}$
Коефіцієнт оборотності активів	Показує, скільки гривень отримує підприємство на кожен вкладений гривню в активи: $КОА = \frac{\text{Чистий дохід}}{\text{Активи підприємства}}$
Рентабельність активів	Характеризує, наскільки ефективно підприємство використовує активи для отримання прибутку: $РА = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи підприємства}}$
Рентабельність власного капіталу	Визначає, наскільки ефективно підприємство користується власним капіталом: $РВК = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}}$

Фінансова стійкість підприємства – це фінансовий стан, який характеризує його постійну платоспроможність. Фінансова стійкість визначає рівень прибутковості підприємства, при якому воно вільно розраховується з партнерами, закупає оборотні та необоротні активи у поточному періоді.

Абсолютна стійкість фінансового стану підприємства це показник, при якому запаси підприємства (З) менші за суму власного оборотного капіталу (ВОК) і кредитів банку під товарно-матеріальні цінності; тож рівняння матиме вигляд:

$$З < ВОК + КР \text{ тмц.}$$

При цьому фінансова стійкість повинна забезпечуватися наявними власними фінансовими ресурсами, що є в розпорядженні підприємства, а також виключати надмірне користування позичковим капіталом.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «фінансова звітність підприємства».
2. Назвіть і охарактеризуйте види фінансової звітності.
3. Розкрийте прийоми аналізу фінансової звітності підприємства.
4. Що таке баланс підприємства?
5. Які показники використовуються для оцінки ліквідності підприємства?
6. Що таке фінансова стійкість підприємства?
7. Які особливості оцінки фінансової звітності підприємства?

Тестові завдання

1. Фінансова звітність – це:
 - а) сукупність форм звітності, складених на основі фінансового обліку з метою узагальнення інформації про фінансовий стан;
 - б) проект формування фінансових результатів в один документ;
 - в) набір рахунків по дебету і кредиту;
 - г) розподіл фінансових результатів підприємства на коротко- і довгострокові;
 - г) забезпечення показників діяльності підприємства.
2. Принципами складання фінансової звітності є такі:
 - а) відкритості інформації;
 - б) корисності, значущості, вірогідності;
 - в) припущень і обмежень;
 - г) зрозумілості особам, що її складають;
 - г) всі відповіді правильні.
3. Фінансова звітність поділяється на:
 - а) конфіденційну і загальну;
 - б) доступну і недоступну;
 - в) внутрішню і зовнішню;
 - г) активну і пасивну;
 - г) облікову і фінансову.
4. Аналізуючи фінансові звіти, оцінюють:
 - а) загальний фінансовий стан підприємства;
 - б) платоспроможність, кредитоспроможність, ліквідність, рентабельність;
 - в) можливість банкрутства;
 - г) рівень самофінансування діяльності;
 - г) всі відповіді правильні.

5. До методів і прийомів економічного аналізу відносять:
 - а) рахування, калькулювання, порівняння;
 - б) метод статистичного оброблення всієї фінансової інформації;
 - в) порівняння, елімінування, групування, побудову графіків;
 - г) табличний, графічний, множинний методи;
 - г) балансовий та обліковий аналізи.
6. Аналіз балансу підприємства включає аналіз:
 - а) активів, зобов'язань, власного капіталу;
 - б) грошових потоків підприємства;
 - в) кожної статті (рядка) балансу окремо і за різні періоди часу;
 - г) напрямів використання доходів;
 - г) заборгованості підприємства.
7. До системи оцінки фінансового стану належать показники:
 - а) ліквідності та платоспроможності;
 - б) фінансової стійкості;
 - в) фінансової стабільності;
 - г) ділової активності;
 - г) всі відповіді правильні.
8. Фінансова стійкість – це:
 - а) показник ефективності використання фінансових ресурсів;
 - б) стан майна, що гарантує стабільну платоспроможність;
 - в) ступінь швидкості підприємства перетворювати активи в гроші;
 - г) можливість вчасно розплачуватися за свої зобов'язання;
 - г) напрями санації підприємства.
9. Ринкову активність характеризують за такими показниками:
 - а) рентабельність активів підприємства;
 - б) рентабельність операційної діяльності;
 - в) рентабельність статутного капіталу;
 - г) швидкість погашення кредиторської заборгованості;
 - г) співвідношення власних і залучених коштів.
10. Коефіцієнт швидкої ліквідності характеризує співвідношення:
 - а) поточних активів і поточних зобов'язань;
 - б) грошових коштів і поточних зобов'язань;
 - в) грошових коштів і коштів на рахунках та поточних зобов'язань;
 - г) грошових коштів і довгострокових зобов'язань;
 - г) грошових коштів і всіх зобов'язань.

11. Остання форма фінансової звітності – це:
 - а) баланс;
 - б) звіт про власний капітал;
 - в) примітки до фінансової звітності;
 - г) звіт про рух грошових коштів;
 - д) звіт про фінансові результати.
12. Джерела інформації поділяють на такі групи:
 - а) майновий і фінансовий стан, стан зовнішнього середовища;
 - б) цифрові і паперові;
 - в) балансова і консолідована;
 - г) узагальнена, детальна і пунктова;
 - д) сформована і згрупована.
13. До основних потоків фінансової інформації на підприємстві відносяться:
 - а) облікова і фінансова;
 - б) нормативна, планова і фактична;
 - в) істотна і неістотна;
 - г) повна і часткова;
 - д) інфраструктурна, збалансована.
14. Користувачами інформації є:
 - а) менеджери підприємства;
 - б) органи оподаткування;
 - в) акціонери та кредитори;
 - г) постачальники, покупці, службовці;
 - д) всі відповіді правильні.
15. За видами фінансова інформація класифікується як:
 - а) балансова і звітна;
 - б) бухгалтерська, статистична та оперативна;
 - в) внутрішня і зовнішня;
 - г) періодична і річна;
 - д) квартальна, фінансова, річна.

Практичні завдання

Завдання 8.1. На основі балансу, представленого в Додатку 5, проведіть горизонтальний і трендовий аналіз статей балансу за 2020–2021 роки, зробіть відповідні висновки.

Завдання 8.2. Розрахуйте показники ліквідності, що представлені в таблиці, використовуючи дані балансу підприємства, наведеного в Додатку 5. За результатами зробіть відповідні висновки.

Назва коефіцієнта	Дані на початок періоду	Дані на кінець періоду	Відхилення
Коефіцієнт покриття			
Коефіцієнт швидкої ліквідності			
Коефіцієнт абсолютної ліквідності			

Завдання 8.3. На підставі балансу, наведеного в Додатку 5, розрахуйте показники рентабельності підприємства, якщо відомі такі дані:

- чистий прибуток на початку року – 340 000 тис. грн;
- чистий прибуток на кінець року – 398 000 тис. грн;
- чистий дохід від реалізації продукції на початок року – 719 000 тис. грн;
- чистий дохід від реалізації продукції на початок року – 799 000 тис. грн.

На основі проведеного дослідження зробіть відповідні висновки.

ТЕМА 9

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

- 9.1. Економічна сутність та класифікація фінансових ризиків.
- 9.2. Принципи управління фінансовими ризиками.
- 9.3. Методи оцінки фінансових ризиків підприємства.
- 9.4. Механізми нейтралізації фінансових ризиків.

Основні поняття і терміни: *підприємство, фінансовий ризик, фінансова діяльність, поточна діяльність, комерційний ризик, заповігання ризику, страхування, диверсифікація ризиків, лімітування, хеджування ризиків, ідентифікація ризиків, статистичний метод оцінки, глобальні ризики.*

9.1. Економічна сутність та класифікація фінансових ризиків

Під **фінансовим ризиком підприємства** розуміють можливу імовірність виникнення несприятливих фінансових наслідків чи ситуацій, які можуть призвести до зниження або втрати доходу, капіталу, частини фінансових ресурсів у поточному чи майбутньому періоді

Основні ознаки фінансового ризику підприємства

→ **Наявність фактора невизначеності:** коли існує можливість розвитку різних подій та ситуацій, пов'язаних із діяльністю підприємства

→ **Наявність фінансово діючого суб'єкта:** коли підприємство здійснює діяльність, пов'язану з фінансами

→ **Можливість оцінки ризику:** передбачає низку дій щодо розрахунку показників діяльності (включаючи всю фінансову звітність) та отримання результатів

Рис. 9.1. Ознаки фінансового ризику підприємства

Таблиця 9.1

Класифікація ризиків підприємства

Класифікаційна ознака	Види ризиків
За видами та причинами виникнення	<ul style="list-style-type: none"> - Ризик зниження фінансової стійкості підприємства; - ризик неплатоспроможності підприємства; - інвестиційний ризик; - інфляційний ризик; - процентний ризик; - валютний ризик; - депозитний ризик; - кредитний ризик; - податковий ризик; - структурний ризик; - криміногенний ризик (злочинні дії третіх осіб); - інші види ризиків.
За об'єктами фінансових ризиків	<ul style="list-style-type: none"> - Ризик окремої фінансової операції; - ризик різних видів фінансової діяльності; - ризик фінансової діяльності підприємства загалом.
За сукупністю досліджуваних інструментів	<ul style="list-style-type: none"> - Індивідуальний фінансовий ризик; - портфельний фінансовий ризик.
Відповідно до комплексності дослідження	<ul style="list-style-type: none"> - Простий фінансовий ризик; - складний фінансовий ризик.
За джерелами виникнення	<ul style="list-style-type: none"> - Зовнішній, систематичний або ринковий ризик; - внутрішній, несистематичний або специфічний ризик.
За фінансовими наслідками для підприємства	<ul style="list-style-type: none"> - Ризик, що спричиняє тільки економічні втрати; - ризик, що спричиняє упущену вигоду; - ризик, що спричиняє як економічні втрати, так і додаткові доходи.
За характером прояву у часі	<ul style="list-style-type: none"> - Постійний фінансовий ризик; - тимчасовий фінансовий ризик.
За рівнем фінансових втрат	<ul style="list-style-type: none"> - Припустимий фінансовий ризик; - критичний фінансовий ризик; - катастрофічний фінансовий ризик.
За можливістю передбачення	<ul style="list-style-type: none"> - Прогнозований фінансовий ризик; - непрогнозований фінансовий ризик.
За можливістю страхування	<ul style="list-style-type: none"> - Фінансовий ризик, який підлягає страхуванню; - фінансовий ризик, який не підлягає страхуванню.

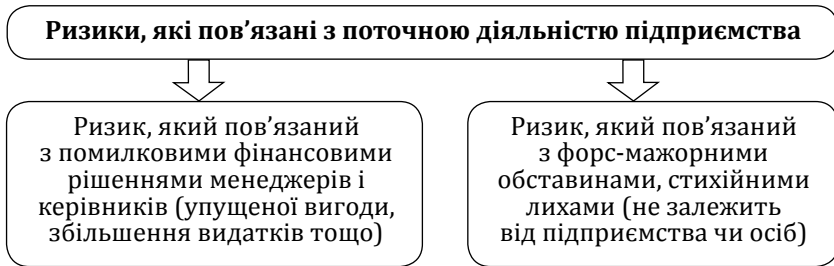

Рис. 9.2. Пов'язані з поточною діяльністю ризики підприємства

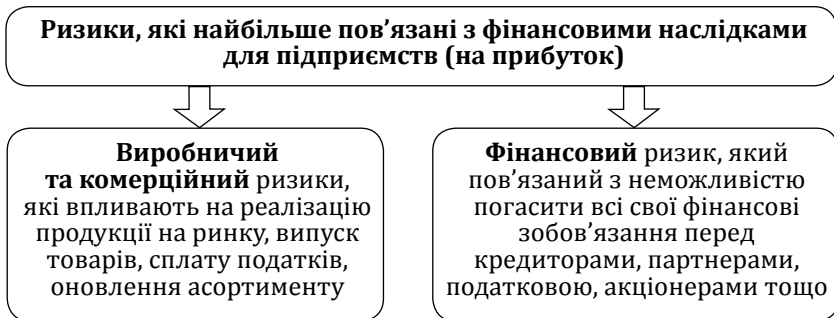

Рис. 9.3. Найбільш пов'язані з фінансовими наслідками ризики

Найпоширенішим ризиком, який не пов'язаний з діяльністю підприємства, проте має значний вплив на його фінансові результати, є **інфляційний ризик** – це ризик, що обумовлюється знеціненням вартості капіталу та фінансових ресурсів, які належать підприємству, очікуваних доходів у поточному періоді.

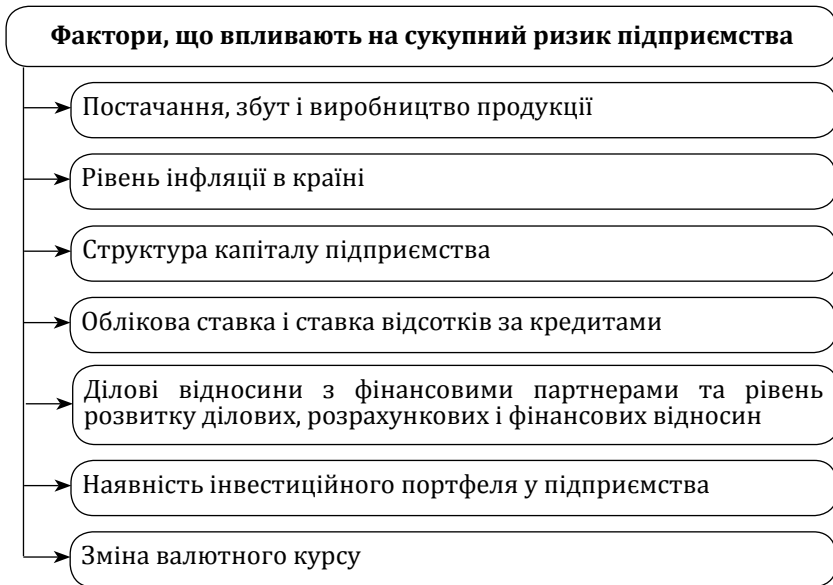

Рис. 9.4. Перелік чинників, які мають вплив на сукупний ризик підприємства

Валютний ризик – це ризик, який пов’язаний з імовірністю збитків у разі несприятливих валютних курсів на міжнародному ринку.

Кредитний ризик – це ризик, який пов’язаний з можливою нездатністю виконати фінансові зобов’язання (погашення суми кредитів та відсотків за ними) перед кредиторами.

9.2. Принципи управління фінансовими ризиками

Управління фінансовими ризиками підприємства – це процес передбачення можливого ризику (втрати) і нейтралізації його негативних наслідків, що пов'язано з оцінкою, вимірюванням, страхуванням та профілактикою у поточному році.

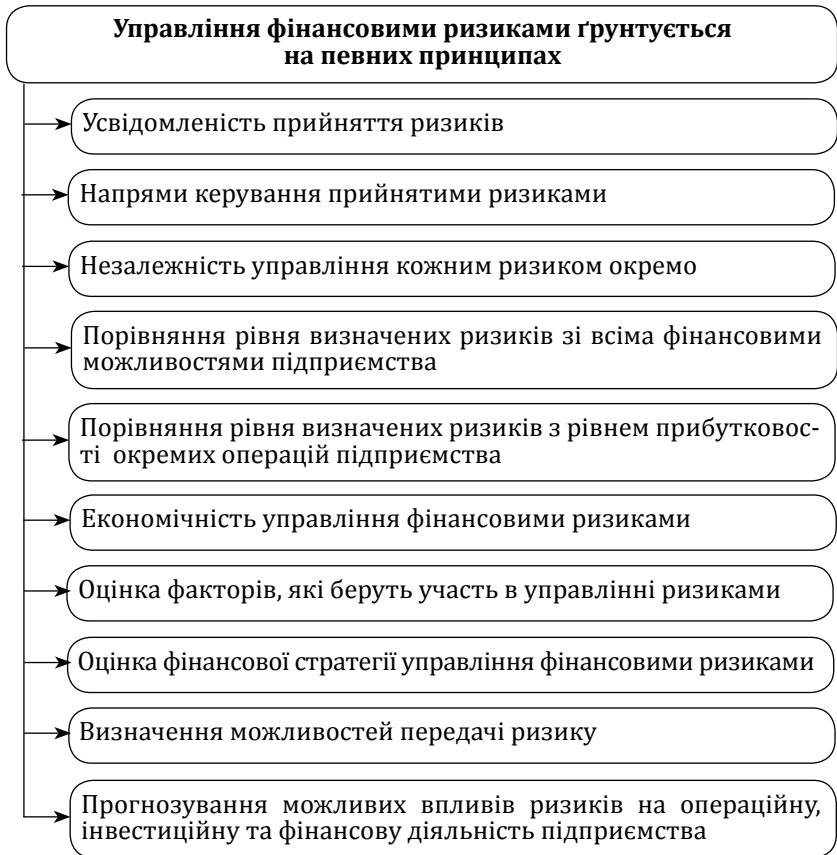

Рис. 9.5. Принципи управління фінансовими ризиками підприємства

Політика управління фінансовими ризиками підприємства становить основну частину загальної фінансово-економічної стратегії підприємства та полягає у чіткій розробці заходів, які пов'язані зі зниженням негативних наслідків, можливих втрат чи збитків, що здатні вплинути на кінцевий результат підприємства – його прибутковість.

**Політика управління фінансовими ризиками
включає реалізацію важливих заходів**

→ Визначення та групування окремих видів фінансового ризику, які безпосередньо пов'язані з діяльністю підприємства

→ Аналіз інформації, яка пов'язана з оцінкою рівня впливу фінансових ризиків на діяльність підприємства

→ Вибір методів оцінки ймовірності настання ризикової події

→ Оцінка розміру можливих витрат, спричинених ризиками в разі настання певної події чи ситуації

→ Групування факторів, що впливають на ступінь фінансових ризиків підприємства в поточному році

→ Встановлення гранично допустимого рівня фінансового ризику

→ Дослідження та вибір найефективніших методів нейтралізації фінансових ризиків

→ Планування форм і напрямів уникнення ризиків у майбутньому

Рис. 9.6. Заходи з управління фінансовими ризиками підприємства

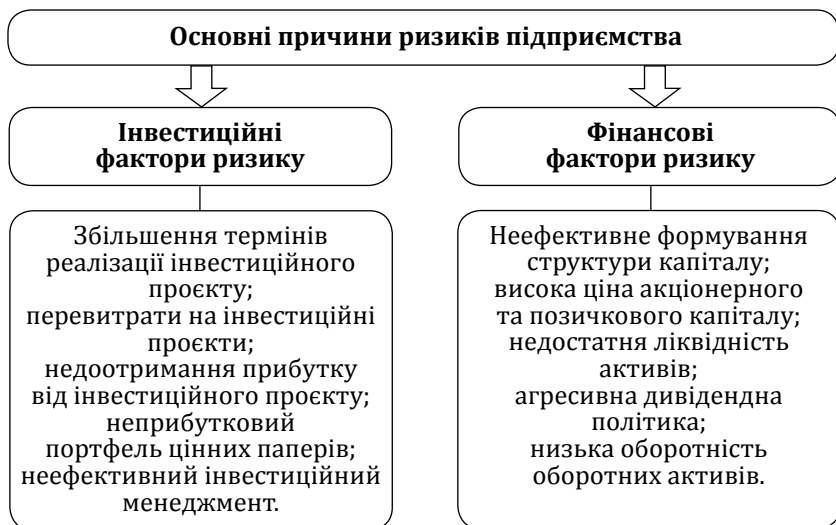

Рис. 9.7. Сукупність головних причин ризиків підприємства

В основі системи управління фінансовим ризиком лежить **механізм управління ризиком**, який являє собою сукупність аналітичних, фінансових та організаційних заходів, націлених на зменшення впливу негативних факторів-ризиків на діяльність та прибутковість підприємства у поточному періоді.

Ризик-менеджмент – це стратегія підприємства, яка спрямована на пошук, виявлення та нейтралізацію всіх видів ризиків, що здійснюють негативний вплив на діяльність підприємства. Проте ризик-менеджмент передбачає не повну нейтралізацію фінансового ризику, а визначення прийнятної рівня для підприємства (прибуток – ризик).

Складовими елементами управління фінансовими ризиками є визначення стратегії, розробка тактики, оцінка показників впливу, прогноз та планування зниження впливу ризиків.

9.3. Методи оцінки фінансових ризиків підприємства

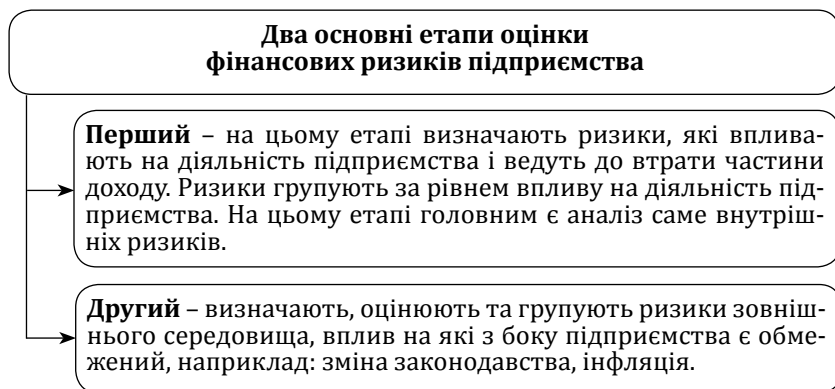

Рис. 9.8. Етапи оцінки фінансових ризиків

Таблиця 9.2

Методи оцінки ризиків на підприємстві

Назва	Характеристика
Об'єктивний метод	Ґрунтується на точних показниках і розрахунках, які включають математичну оцінку прогнозів або ймовірностей.
Суб'єктивний метод	Передбачає оцінку ймовірності настання ризику, яка базується на можливих припущеннях суб'єкта: особиста думка, особистий досвід, думка фінансового консультанта тощо.
Метод експертних оцінок	Являє собою комплекс математико-статистичних, логічних і розрахункових прийомів (методів, формул, розрахунків), необхідних для аналізу ризиків та прийняття відповідних рішень.
Коефіцієнтний метод	Базується на оцінці різних коефіцієнтів, які визначають ступінь ризику та напрями його оцінки (впливу), його зменшення.

Середнє очікуване значення (expected value $E(X)$) – це таке значення величини події, яке напряму пов'язане з невизначеністю подій або отриманих результатів у майбутньому. Розраховується за формулою:

$$E(X) = \sum_{i=1}^{i=n} x_i p_i,$$

де p_i – вірогідність реалізації певного значення x .

Математична вірогідність (Er) – сума добутків можливих значень, яку може мати досліджуваний параметр (E), та ймовірність їх виникнення в майбутньому.

Дисперсія – міра відхилення фактичного значення ознаки E від його середнього значення, яку обчислюють як квадрат значення ознаки від його середнього значення, помножений на ймовірність P_i :

$$Dx = \sum (E - Er)^2 \times P_i.$$

Критерії оцінювання фінансового ризику підприємства

- Максимізації фінансового результату, при якому з можливих ризикових варіантів вибирається найбільш неризиковий для діяльності підприємства (або прийнятний рівень ризику)
- Оптимальності ймовірного фінансового результату (вибір прийняттого для підприємства варіанту діяльності)
- Оптимальності варіації фінансового результату (коли результат діяльності є найвищим, а ризик найменшим)
- Оптимальності поєднання вигоди й ризику

Рис. 9.9. Критерії, за якими оцінюється фінансовий ризик підприємства

Коефіцієнт варіації (Kw) – це співвідношення середньоквадратичного відхилення до середнього значення; розраховується за формулою:

$$Kw = \sigma / Er.$$

Ідентифікація ризику – один із методів управління й оцінки ризиків, у процесі якого відбувається аналіз процедури виявлення ризику, визначення граничних норм допуску цього ризику для підприємства, розробка напрямів його зниження або уникнення.

9.4. Механізми нейтралізації фінансових ризиків

Хеджування – це процес страхування ризиків від несприятливих коливань цін, зміни валютних курсів, коригування відсотків за фінансовими операціями, контрактами у майбутньому.

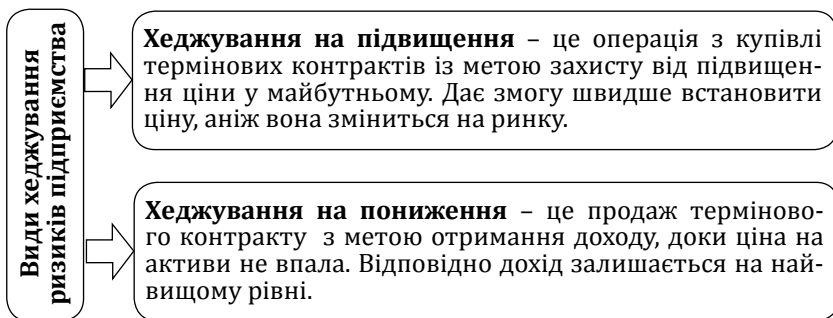

Рис. 9.10. Видова специфіка хеджування підприємства

Експертні методи оцінки рівня фінансового ризику базуються на свідченнях експертів з подальшою математичною обробкою результатів цього опитування й застосовуються за умови, коли підприємство не володіє необхідною інформацією для здійснення розрахунків економіко-статистичними методами.

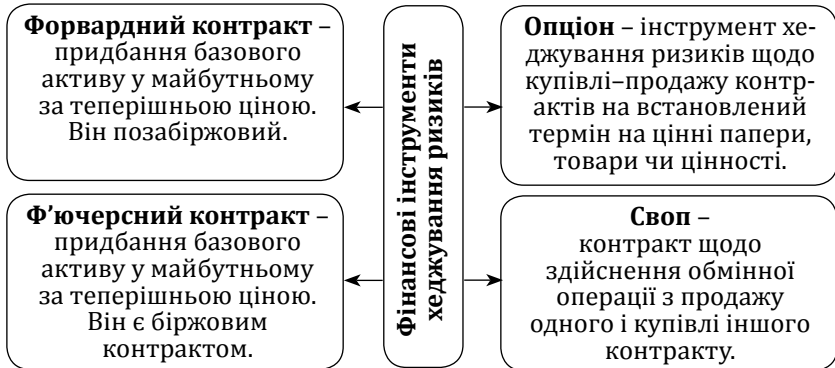

Рис. 9.11. Особливості фінансових інструментів хеджування ризиків

Рис. 9.12. Біржові угоди зі страхування фінансових ризиків

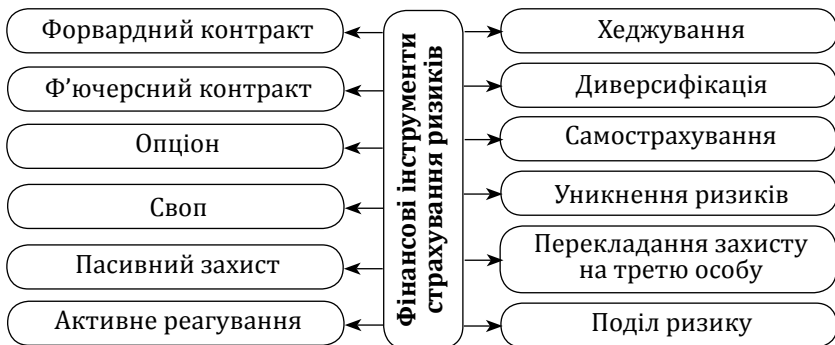

Рис. 9.13. Види страхування ризиків підприємства

Самострахування – це один із різновидів захисту ризику, при якому підприємство страхується шляхом створення рівних фінансових (грошових) резервів (страхових фондів) від можливих майбутніх втрат. Що більше підприємство за розміром, то більші страхові фонди воно може створити, в такий спосіб захистивши себе від фінансових ризиків.

Активне реагування – це сукупність конкретних дій підприємства щодо реагування на ризики, що передбачає такі дії: поділ ризиків, скорочення ризиків, заходи з навчання персоналу, вивчення стресостійких методик і методів, диверсифікацію діяльності.

Диверсифікація – це розподіл ризиків залежно від об'єкта і суб'єкта поділу, може відбуватися двома шляхами.

Виробнича диверсифікація – формується в процесі реальних інвестицій, виробництва нових товарів, розширення асортименту продукції.

Фінансова диверсифікація – формується в процесі фінансового інвестування, купівлі цінних паперів, частини власності, фінансових активів.

Рис. 9.14. Види диверсифікації ризиків на підприємстві

Передача ризику третім особам – передбачає ділову співпрацю з фінансовими організаціями, на правах укладеного договору, про передачу частини функцій щодо управління операційною, фінансовою чи інвестиційною діяльністю підприємства третій стороні.

Питання для самоконтролю

1. Які види ризиків виникають на підприємстві?
2. Дайте визначення поняття «фінансовий ризик».
3. Якими є основні причини виникнення ризиків на підприємстві?
4. Що собою являє ф'ючерсний контракт?
5. Опишіть напрями оцінки фінансових ризиків.
6. Назвіть переваги хеджування від фінансових ризиків.
7. У чому полягає сутність диверсифікації ризиків підприємства?

Тестові завдання

1. Під ризиком розуміють:
 - а) можливу небезпеку втрати фінансових ресурсів у процесі діяльності;
 - б) економічну категорію, що виникає за непередбачуваних обставин;
 - в) ступінь залежності підприємства від фінансового ринку;
 - г) вплив податків на діяльність підприємства;
 - г) розробку методів диверсифікації.
2. Сукупний ризик підприємства поділяється на:
 - а) виробничий та ризик постачання;
 - б) прогнозований та спонтанний;
 - в) операційний, інвестиційний, фінансовий;
 - г) інфляційний, податковий;
 - г) фінансовий та економічний.
3. Системний ризик – це ризик:
 - а) що впливає на чистий прибуток підприємства;
 - б) що не залежить від фінансово-господарської діяльності підприємства;
 - в) який визначає розмір інфляції в країні;
 - г) яким не можна управляти;
 - г) що виникає багато разів у процесі діяльності підприємства.
4. Ризик, який залежить від фінансово-господарської діяльності підприємства, називається:
 - а) фінансовим;
 - б) системним;
 - в) несистемним;
 - г) інвестиційним;
 - г) економічним.

5. До методів оцінки фінансових ризиків відносять:
 - а) аналітичні та статистичні;
 - б) статистичні та діагностичні;
 - в) якісного та кількісного аналізу;
 - г) розрахунку та порівняння;
 - г) економіко-статистичні.
6. Аналіз, що полягає у визначенні розміру збитків від окремих видів ризику, – це аналіз:
 - а) якісний;
 - б) економічний;
 - в) аналоговий;
 - г) кількісний;
 - г) експертний.
7. Експертний метод оцінки фінансових ризиків підприємства полягає в:
 - а) оцінці розмірів можливих фінансових результатів різними експертами;
 - б) аналізі аналогічних показників чи даних підприємства;
 - в) обґрунтуванні впливу дохідності на фінансовий стан підприємства;
 - г) використанні комп'ютерних програм аналізу діяльності;
 - г) визначенні напрямів коригування діяльності.
8. Управління фінансовими ризиками передбачає:
 - а) розробку системи заходів з метою нейтралізації факторів (ризиків);
 - б) аналіз середовища, в якому функціонує підприємство;
 - в) ідентифікацію ризиків;
 - г) розроблення стратегії усунення ризику;
 - г) всі відповіді правильні.
9. До напрямів стратегії управління ризиками відносять:
 - а) прийняття ризику;
 - б) контроль ризику;
 - в) уникнення ризику;
 - г) передачу ризику;
 - г) всі відповіді правильні.
10. Програма управління ризиками – це:
 - а) програма їх усунення, обрахунку або повної нейтралізації;
 - б) електронна програма розрахунку показників;
 - в) система математичних методів оцінки ризиків;
 - г) група статистичної інформації;
 - г) документ про заходи повної нейтралізації ризиків.

11. До методів нейтралізації ризиків відносять:
 - а) лімітування;
 - б) хеджування і диверсифікацію;
 - в) розподіл ризику;
 - г) самострахування;
 - г) всі відповіді правильні.
12. Диверсифікація являє собою:
 - а) розподіл ризиків між об'єктами чи суб'єктами;
 - б) здійснення оцінки фінансових звітів;
 - в) визначення особливостей впливу зовнішніх факторів на діяльність;
 - г) набір цінних паперів;
 - г) правильної відповіді немає.
13. Ф'ючерс – це:
 - а) короткостроковий цінний папір, що засвідчує право на купівлю іноземної валюти на національному ринку;
 - б) похідний цінний папір, що засвідчує зобов'язання купити чи продати фінансовий актив у майбутньому за ціною, визначеною в момент укладання угоди;
 - в) позабіржовий цінний папір зі зобов'язанням продати чи купити фінансовий актив у майбутньому;
 - г) позабіржовий цінний папір;
 - г) правильної відповіді немає.
14. Ризик у ділових операціях – це:
 - а) економічна категорія, що відображає успіх або невдачу операції;
 - б) відношення між попитом і пропозицією на товари;
 - в) кількість здійснених операцій;
 - г) вартість фінансових активів;
 - г) правильної відповіді немає.
15. Систематичний ризик пов'язаний з:
 - а) політичною та економічною ситуацією в країні і світі;
 - б) відсотковими ставками за кредити;
 - в) інфляцією в країні;
 - г) кількістю дивідендних виплат;
 - г) фінансовим станом конкретного емітента.

ТЕМА 10

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

- 10.1. Сутність і завдання фінансового планування.
- 10.2. Система фінансового прогнозування підприємства.
- 10.3. Оперативне фінансове планування.
- 10.4. Поточне фінансове планування.

Основні поняття і терміни: підприємство, прогнозування, планування, діяльність підприємства, оперативне фінансове планування, план, фінансові ресурси, конкретизація розробок, методи оцінки, моделі прогнозів, комплексні оцінки, фінансова політика, фінансова стратегія.

10.1. Сутність і завдання фінансового планування

Ефективність фінансової діяльності та прибутковості залежить від багатьох факторів, зокрема складання звітів, підтримання належного рівня ліквідності та рентабельності, розвитку ділових відносин, а також ефективного **фінансового планування та прогнозування** на підприємстві.

Фінансове планування – це чіткий процес розроблення конкретних планів, списків, настанов кількісного та якісного характеру, які ґрунтуються на чіткому плані та етапах його реалізації в майбутньому.

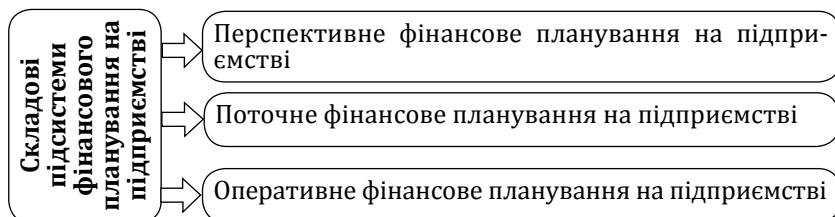

Рис. 10.1. Елементи підсистеми фінансового планування

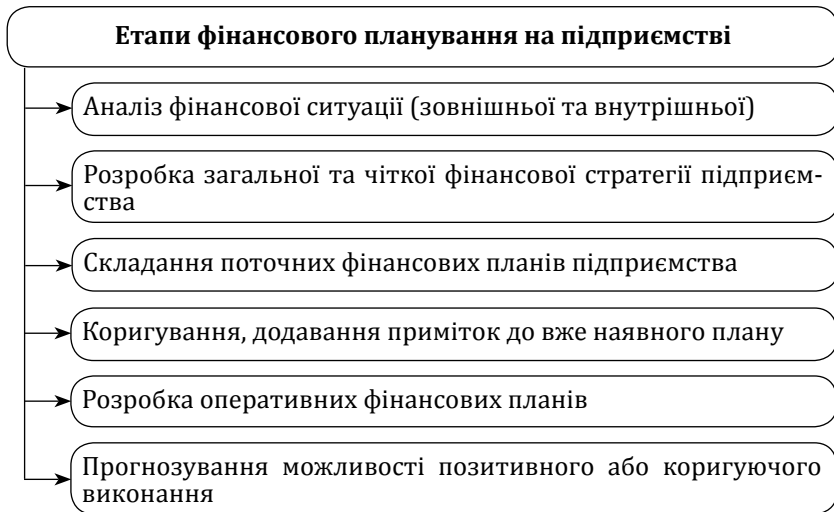

Рис. 10.2. Список етапів фінансового планування на підприємстві

Рис. 10.3. Функції фінансового планування та прогнозування

Метою фінансового планування підприємства є визначення чіткого та сформованого обсягу потенційних грошових доходів і витрат, а також ефективних показників діяльності, які підприємство планує досягти в майбутньому.

Фінансовий план – це структуроване завдання щодо окремих дій (діяльності) підприємства у вигляді документа стосовно досягнення фінансових цілей, які пов'язані з доходами і витратами.

Завдання фінансового планування підприємства

→ Забезпечення ефективного відтворювального процесу діяльності, для якого потрібні конкретні показники, розрахунки, нотатки.

→ Забезпечення всіх інтересів, зокрема акціонерів, фінансових партнерів, інвесторів, а також презентація розрахунків, які гарантуватимуть прибутковість підприємству.

→ Визначення оптимального розміру капіталу, вхідних і вихідних грошових потоків, фінансових результатів, оптимальної системи платежів до бюджету, оподаткування.

→ Виявлення можливих резервів оптимізації фінансових ресурсів, ефективного використання прибутку підприємства.

→ Контроль за фінансовим станом, платоспроможністю, кредитоспроможністю підприємства.

→ Контроль за виконанням фінансових планів підприємства.

Рис. 10.4. Основні завдання фінансового планування підприємства

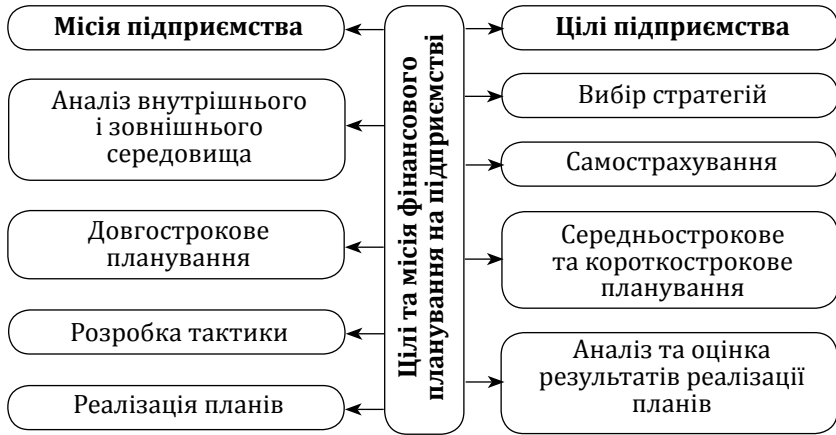

Рис. 10.5. Головні цілі та місія фінансового планування на підприємстві

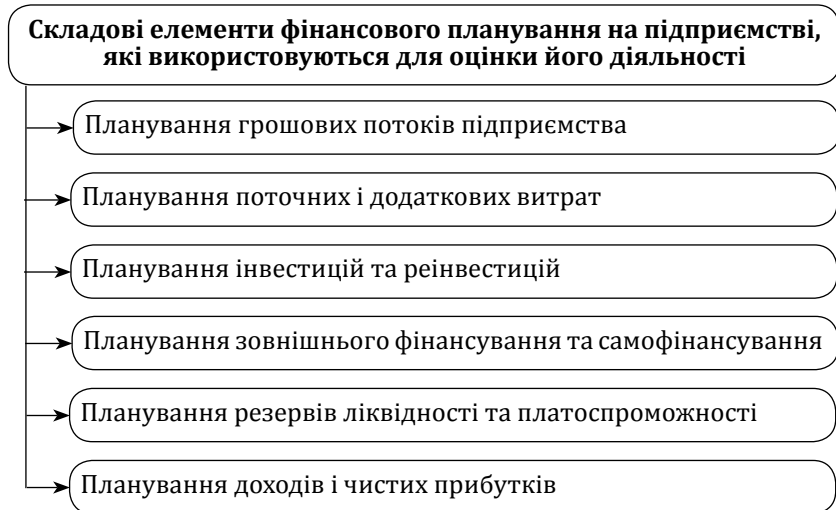

Рис. 10.6. Елементи фінансового планування на підприємстві

Класифікація фінансових планів підприємства

Класифікаційна ознака	Види планів
Вхідна позиція для розробки плану	– Ресурсний (за можливостями); – цільовий (за потребами).
За принципом визначення планових показників	– Екстраполяційний; – інтерполяційний.
За способом розрахунку планових показників	– Розрахунково-аналітичний метод (коефіцієнтний); – факторний; – нормативний.
За способом узгодження ресурсів і потреб	– Балансовий; – матричний.
За варіантністю плану	– Одноваріантний (інтуїтивний); – поліваріантний; – економіко-математичної оптимізації.
За способом виконання розрахункових операцій	– Ручний; – механізований; – автоматизований.
За формою подання планових показників	– Табличний; – лінійно-графічний; – логіко-структурований (сітьовий).

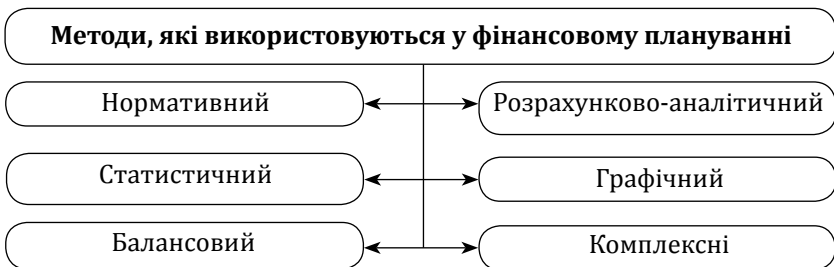

Рис. 10.8. Використовувані у фінансовому плануванні методи

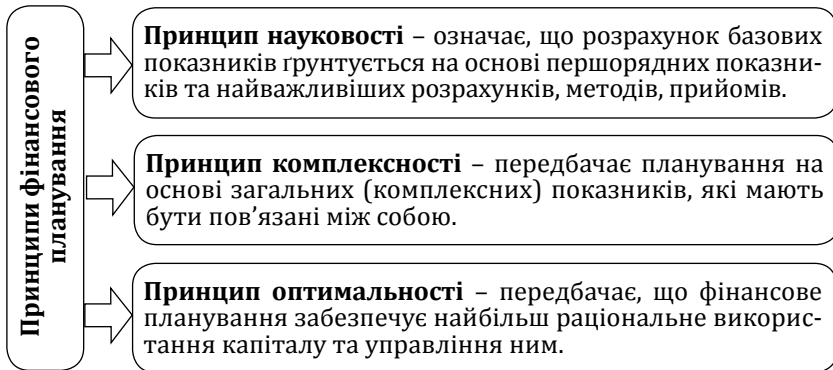

Рис. 10.7. Провідні принципи фінансового планування

10.2. Система фінансового прогнозування підприємства

Фінансове прогнозування підприємства – становить систематизовану та математично розраховану сукупність показників, які в майбутньому визначатимуть напрями фінансової стратегії і розвитку підприємства.

Фінансове прогнозування підприємства – самостійний інструмент, який забезпечує соціально-економічний розвиток підприємства, прийняття правильних фінансово-математичних і розрахункових рішень; є головною базою для формування фінансових планів та програм.

Фінансове прогнозування на підприємстві забезпечується на короткі періоди, коли діяльність пов'язана з короткотерміновими планами (як-от закупівля сировини, виплата заробітної плати, отримання дебіторської заборгованості, дохід від реалізації продукції), а також на довгі періоди (наприклад інвестування, збільшення розміру акціонерного капіталу, фінансування та інноваційна діяльність, модернізація тощо).

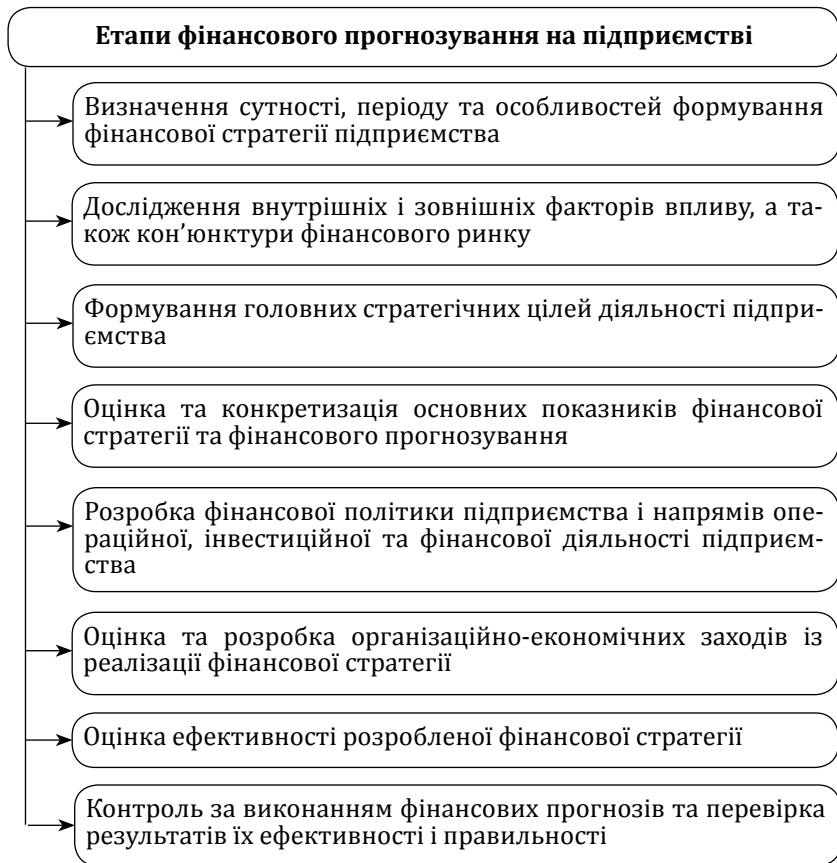

Рис. 10.9. Перелік найважливіших етапів фінансового прогнозування на підприємстві

Фінансова стратегія – це визначення довгострокової фінансової мети підприємства, орієнтованої на фінансову діяльність, а також вибір найефективніших способів і методів її реалізації.

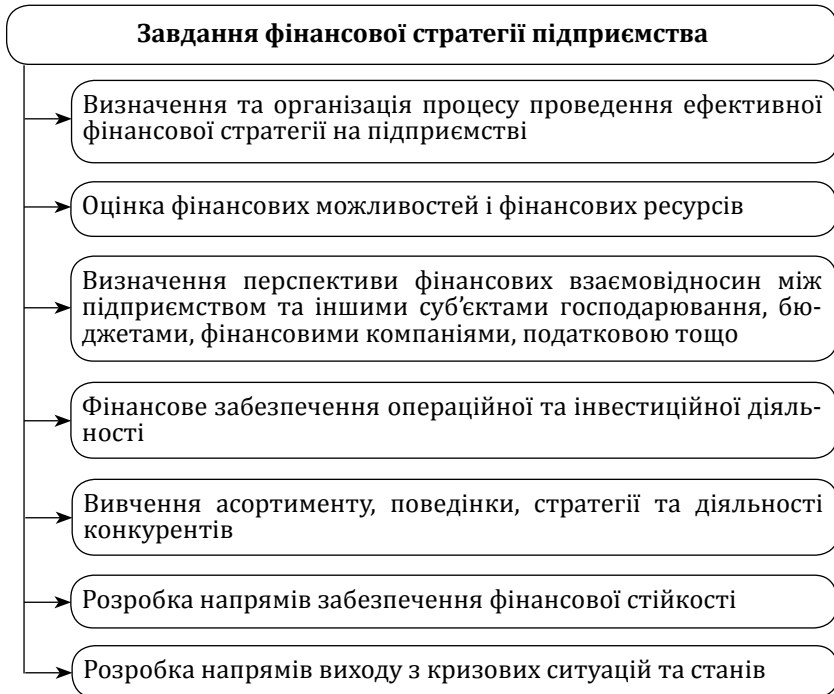

Рис. 10.10. Основні завдання фінансової стратегії підприємства

Фінансова стратегія як спосіб реалізації системи прогнозування діяльності підприємства покликана не лише математично розрахувати переваги певного виду фінансової діяльності підприємства, а й забезпечити розвиток і вдосконалення його соціально-економічних, ділових, інвестиційних, маркетингових сторін.

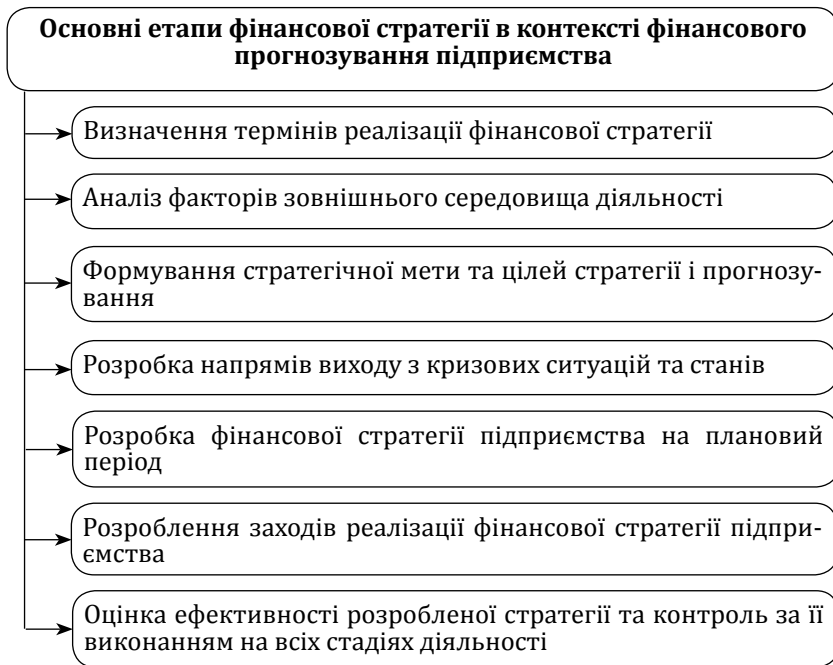

Рис. 10.11. Етапи фінансової стратегії підприємства

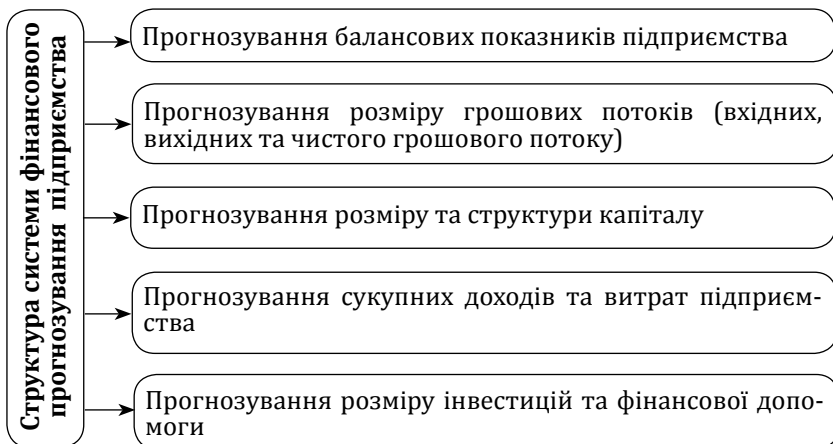

Рис. 10.12. Система фінансового прогнозування підприємства

Класифікація фінансових прогнозів підприємства

Класифікаційна ознака	Види прогнозів
За часом і характером вирішуваних проблем	<ul style="list-style-type: none"> – Стратегічні; – оперативні; – короткострокові; – середньострокові; – довгострокові.
За змістом і характером оцінок	<ul style="list-style-type: none"> – Кількісні; – якісні.
За масштабами прогнозування	<ul style="list-style-type: none"> – Макроекономічні; – структурні; – галузеві та регіональні; – секторні; – мікроекономічні.
За функціональною ознакою	<ul style="list-style-type: none"> – Пошукові (генетичні); – нормативні (темологічні).
За умовами взаємозв'язку факторів і результатів прогнозування	<ul style="list-style-type: none"> – Детерміновані; – ймовірнісні.

Визначення та класифікація фінансових планів і прогнозів підприємства є важливою складовою фінансового управління операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю підприємства в довгостроковому та короткостроковому періодах, також гарантує чітке забезпечення фінансового менеджменту.

Фінансове прогнозування підприємства пов'язане з виявленням та оцінкою факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, які мають різний вплив на діяльність підприємства, а також із розробкою альтернативних методів зниження цих ризиків, які здатні в майбутньому впливати на дохідність підприємства.

10.3. Оперативне фінансове планування

Зміст оперативного фінансового планування підприємства полягає у розробці плану, календаря, платіжного календаря чи бюджетного плану, відповідно до яких підприємство послідовно здійснюватиме платежі та перерахунки, управлятиме грошовими потоками (вхідними і вихідними).

Платіжний календар – це план, який надає можливість підприємству здійснювати контроль над видатками і надходженнями (доходами) в готівковій та безготівковій формі, а також стежити за величиною та змінами власних коштів, залученого капіталу.

Етапи складання платіжного календаря підприємства

- Вибір періоду планування
- Розрахунок можливих грошових надходжень підприємства
- Оцінка розміру грошових витрат у плановому періоді
- Визначення грошового сальдо, зокрема різниці між доходами і витратами у плановому періоді
- Підведення підсумків щодо фінансової діяльності на кінець періоду
- Складання основного бюджету підприємства
- Вибір методів контролю за виконанням фінансових планів

Рис. 10.13. Формування платіжного календаря підприємства

Важливою складовою та умовою розробки платіжного календаря підприємства є постійний облік стану оборотних запасів, сировини, готових виробів, відвантаження продукції, що допомагає ефективно розпоряджатися фінансовими ресурсами.

Касовий план – це план обігу готівкових коштів підприємства, який необхідний для постійного контролю за рухом, тобто надходженням і витрачанням готівки (або безготівкових грошей). Касовий план підприємства розробляється щоквартально.

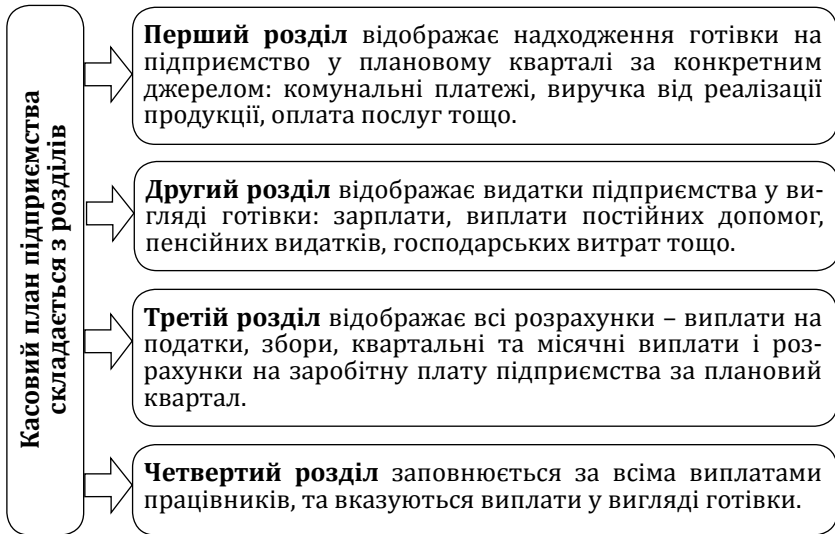

Рис. 10.14. Склад касового плану підприємства

Бюджет підприємства – оперативний фінансовий план, який розробляється на короткий період, відображає надходження і витрачання коштів у процесі здійснення господарської діяльності.

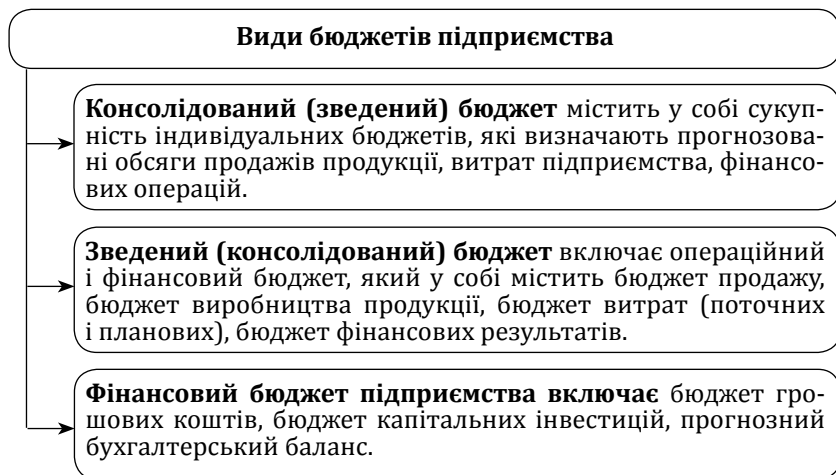

Рис. 10.15. Видова специфіка бюджетів підприємства

Бюджетування підприємства – стандартний процес розроблення надходження і витрат грошових коштів, які є та будуть у розпорядженні підприємства і відповідають загальноприйнятим вимогам.

Таблиця 10.3

Класифікація бюджетів підприємства

Класифікаційна ознака	Види бюджетів
За сферами діяльності підприємства	– Бюджет по операційній діяльності; – бюджет по інвестиційній діяльності; – бюджет по фінансовій діяльності.
За видами витрат	– Поточний (бюджет поточних витрат); – капітальний (бюджет капітальних витрат).
За обсягом номенклатури витрат	– Функціональний; – комплексний.
За методами розробок	– Сталий; – гнучкий.

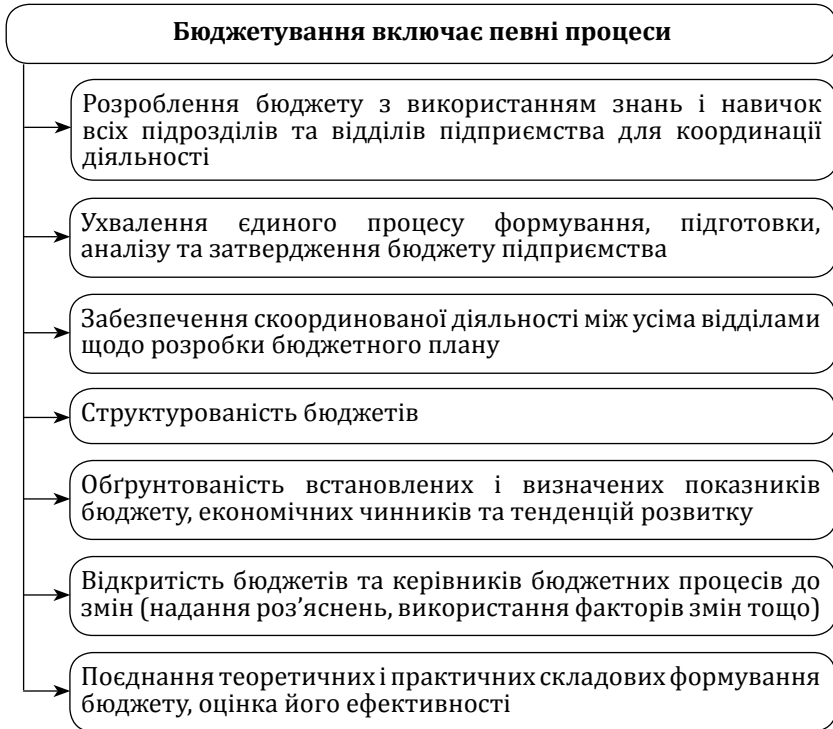

Рис. 10.16. Процеси бюджетування підприємства

Фінансовий бюджет підприємства – це план, у якому відображаються всі необхідні обсяги та структура грошових ресурсів підприємства у плановому періоді. Фінансовий бюджет визначає напрями збільшення доходів та прибутків підприємства, оптимізацію витрат, складові руху грошових коштів. До складу фінансового бюджету входять: бюджет грошових коштів (вхідних та вихідних), бюджет інвестицій (капітальних, портфельних, у цінні папери), прогнозований бухгалтерський баланс (із дотриманням принципу безбитковості).

10.4. Поточне фінансове планування

Система поточного фінансового планування на підприємстві становить собою план фінансового стану підприємства, який заснований на фінансовій стратегії та фінансовій політиці підприємства у поточному періоді. Він забезпечує можливість підприємству визначати джерела розвитку, оцінювати структуру активів та власного капіталу, обсяги видатків.

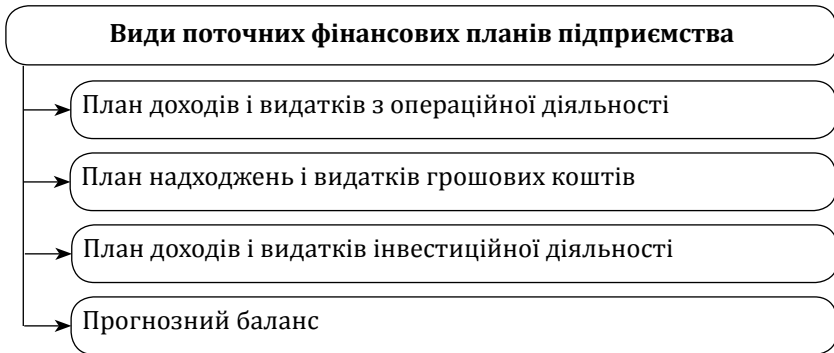

Рис. 10.17. Поточні фінансові плани підприємства

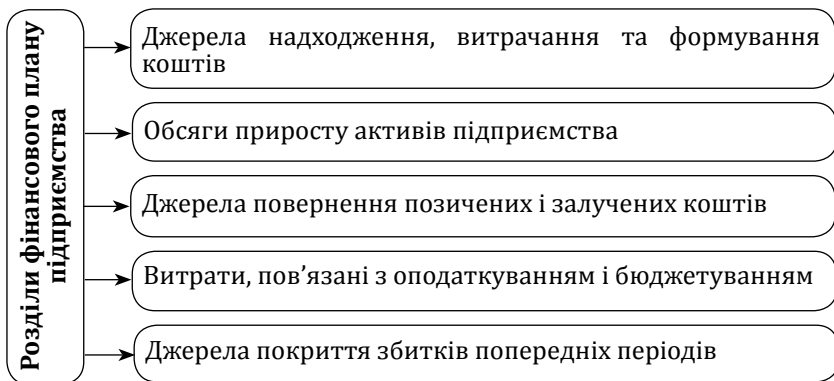

Рис. 10.18. Градація фінансового плану підприємства

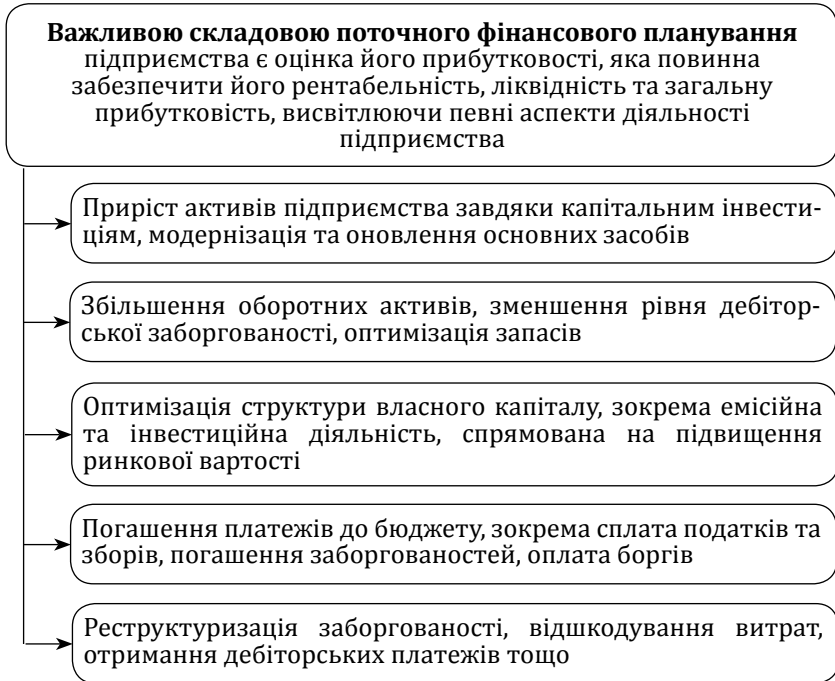

Рис. 10.19. Ключові аспекти реалізації поточного фінансового планування підприємства

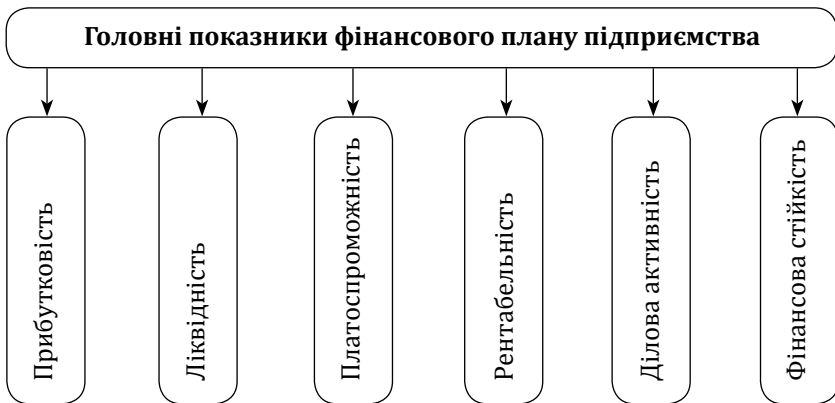

Рис. 10.20. Комплекс основних показників фінансового плану підприємства

У структурі поточного планування важливим складником є стратегічне фінансове планування, яке за терміном не перевищує 3–5 років, становить собою систематизований та логічний процес створення плану, згідно з яким підприємство повинно діяти (здійснювати свою діяльність).

Елементи поточного фінансового плану підприємства

- План складений на термін 1 рік, максимум 2 роки
- Контроль за фінансовим станом цілого підприємства
- Оцінка доходів і витрат підприємства
- Оцінка структури активів і пасивів підприємства
- Контроль за комплексом показників звітного періоду

Рис. 10.21. Основні складові поточного фінансового планування підприємства

Плановими документами при поточному фінансовому плануванні підприємства вважаються бюджет доходів і витрат підприємства у звітному періоді, операційний бюджет, прогнозні показники фінансової діяльності, прогнозні та поточні показники руху грошових коштів підприємства.

У процесі поточного фінансового планування підприємства використовуються такі **методи оцінки**: балансовий метод, нормативний метод, розрахунково-аналітичний метод, економіко-математичні моделі.

Питання для самоконтролю

1. Визначте складові елементи фінансового планування.
2. Які цілі та мета фінансового планування підприємства?
3. Що таке поточне фінансове планування на підприємстві?
4. Охарактеризуйте етапи бюджетування на підприємстві.
5. Які види поточних фінансових планів використовують на підприємстві?
6. Що собою являє фінансовий бюджет підприємства?
7. Яку звітність використовують для складання планів?

Тестові завдання

1. Метою фінансового планування є:
 - а) визначення величини чистого прибутку підприємства;
 - б) забезпечення діяльності підприємства необхідними фінансовими ресурсами;
 - в) прогноз доходів і витрат підприємства;
 - г) прогноз чистих грошових потоків підприємства;
 - г) збільшення активів підприємства.
2. Стратегічне фінансове планування не включає:
 - а) розроблення бюджету капітальних інвестицій;
 - б) визначення довгострокової стратегії фінансування;
 - в) управління готівкою;
 - г) довгострокове фінансове планування;
 - г) визначення ризиків.
3. Об'єктами фінансової стратегії є:
 - а) фактори виробництва;
 - б) окремі економічні та фінансові показники;
 - в) інструменти і механізми стратегії;
 - г) аспекти фінансового середовища;
 - г) всі відповіді правильні.
4. Період формування фінансової стратегії підприємства:
 - а) може бути довшим за період формування загальної стратегії;
 - б) повинен дорівнювати періоду формування загальної стратегії;
 - в) повинен бути меншим від періоду формування загальної стратегії;
 - г) не повинен перевищувати періоду формування загальної стратегії;
 - г) правильної відповіді немає.

5. Метою фінансового прогнозування є:
- а) прогноз середньорічного темпу росту фінансових ресурсів, що формуються з власних джерел;
 - б) розрахунок потреби у зовнішньому фінансуванні;
 - в) розрахунок мінімальної частки власного капіталу в загальному обсязі використовуваного капіталу;
 - г) прогноз інвестицій в основні та оборотні активи;
 - г) визначення періоду погашення заборгованості підприємства.
6. Стільки охоплює займає процес стратегічного управління фінансами:
- а) 3;
 - б) 5;
 - в) 7;
 - г) 9;
 - г) 11.
7. За способом обчислення планових показників методи фінансового планування поділяються на:
- а) ресурсний, цільовий;
 - б) статистичний, чинників, нормативний;
 - в) балансовий, матричний;
 - г) одноваріантний, поліваріантний;
 - г) бюджетний, приросту.
8. Основною метою фінансової діяльності підприємства є:
- а) підвищення рентабельності капіталу підприємства;
 - б) мінімізація рівня фінансових ризиків;
 - в) максимізація ринкової вартості підприємства;
 - г) мінімізація частки позичкового капіталу;
 - г) оцінка грошового потоку.
9. До основних видів поточних планів підприємства відносять:
- а) план доходів і витрат операційної діяльності;
 - б) план доходів і витрат інвестиційної діяльності;
 - в) план надходження та використання грошових коштів;
 - г) балансовий план;
 - г) всі відповіді правильні.
10. За цільовим призначенням бюджет підприємства поділяється на:
- а) операційний, фінансовий;
 - б) статистичний, динамічний, гнучкий;
 - в) частковий, зведений;
 - г) річний, квартальний, тижневий;
 - г) бюджетний, державний.

11. Поточний фінансовий план складається на:
 - а) 1 рік;
 - б) 5 років;
 - в) 7 років;
 - г) 10 років;
 - г) 15 років.
12. До фінансового планування відносять:
 - а) план грошових потоків;
 - б) план збільшення власного капіталу;
 - в) план видатків;
 - г) план доходів;
 - г) всі відповіді правильні.
13. Оперативний контроль підприємства передбачає:
 - а) фінансову стратегію;
 - б) координування витрат у майбутньому;
 - в) кількість фінансових планів;
 - г) нормативні показники діяльності;
 - г) поточний фінансовий та балансовий стан підприємства.
14. Основними показниками щодо планування діяльності підприємства є:
 - а) ліквідність та платоспроможність;
 - б) ділова активність;
 - в) рентабельність;
 - г) фінансова стійкість;
 - г) всі відповіді правильні.
15. Система раннього попередження – це:
 - а) прогнозування ймовірних сценаріїв розвитку підприємства;
 - б) визначення індикаторів раннього запобігання;
 - в) бенчмаркінг;
 - г) оцінка балансу;
 - г) правильної відповіді немає.

Практичні завдання

Завдання 10.1. Підприємство «Пиріжечок» займається випіканням хліба, булочок, печива та солодких десертів. Складіть план доходів і витрат підприємства, якщо відомі такі дані:

- продано готової продукції на суму 500 000 грн;
- отримано дивіденди за акціями – 88 000 грн;
- здано в оренду складське приміщення терміном на 6 місяців – 30 000 грн за місяць;

- отримано суму та відсотки за куплені облігації – 45 000 грн;
 - видано зарплати працівникам – 120 000 грн;
 - реалізовано залишки декору для тортів – 12 000 грн;
 - закуплено офісної техніки – 80 000 грн;
 - продано необоротний актив – 480 000 грн;
 - виплачено одноразової премії – 20 000 грн;
 - закуплено сировини – 180 000 грн;
 - придбано нових упаковок – 22 000 грн;
 - отримано дебіторської заборгованості – 66 000 грн.
- Зробіть відповідні висновки.

Завдання 10.2. Підприємство «Їжачок» планує вийти на ринок молочних продуктів з нового року. Який фінансовий і бюджетний план, конкурентні дослідження необхідно провести підприємству, щоб ефективно та прибутково зайти на ринок.

Яка цінова політика повинна переважати у підприємства, щоб отримати дохід у поточному періоді?

Завдання 10.3. Сплануйте розмір вхідного грошового потоку в поточному кварталі, яке займається закупівлею різних канц-товарів та реалізацією їх у Львівській області, якщо відомі такі замовлення:

- 100 записників-щоденників – 200 грн/шт.;
- 160 блокнотів у лінійку – 112 грн/шт.;
- 600 чорнильних ручок – 67 грн/шт.;
- 50 степлерів – 56 грн/шт.;
- 20 сигрегаторних папок – 85 грн/шт.;
- 20 упаковок прозорих файлів А4 – 60 грн/шт.;
- 25 пачок паперу – 180 грн/шт.;
- 300 олівців – 3 грн/шт.;
- 20 пляшечок клею – 77 грн/шт.;
- 20 коректорів – 8 грн/шт.;
- 30 прозорих скотчів – 52 грн/шт.;
- 55 маркерів для дошки – 40 грн/шт.
- 15 ножиць – 66 грн/шт.

ТЕМА 11

АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

- 11.1. Сутність та завдання антикризового управління.
- 11.2. Методи визнання підприємства банкрутом.
- 11.3. Особливості фінансової санації підприємства.
- 11.4. Реструктуризація в процесі антикризового управління.

Основні поняття і терміни: підприємство, фінансова криза, фінансова рівновага, неплатоспроможність, санація, ліквідація підприємства, злиття, поєднання, реструктуризація, антикризове фінансове управління, фінансові ризики, фінансове оздоровлення, раннє попередження, аудит.

11.1. Сутність та завдання антикризового управління

Під **фінансовою кризою на підприємстві** розуміють виникнення фінансових проблем на підприємстві, при яких вплив зі сторони керівництва на вирішення проблеми є обмежений.

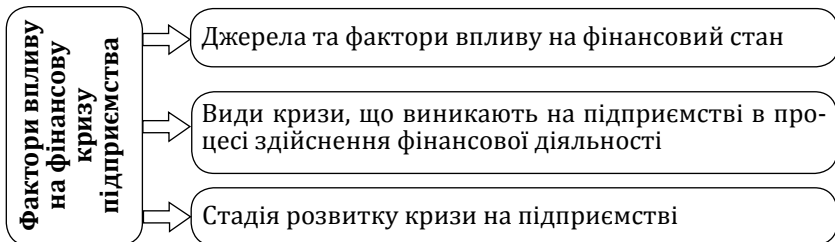

Рис. 11.1. Чинники, що впливають на фінансову кризу на підприємстві

Антикризове фінансове управління – це чітко сформована система форм і методів управління фінансами підприємства, яка спрямована на передбачення імовірних кризових явищ, які можуть виникнути в процесі здійснення фінансової, операційної та інвестиційної діяльності підприємства.

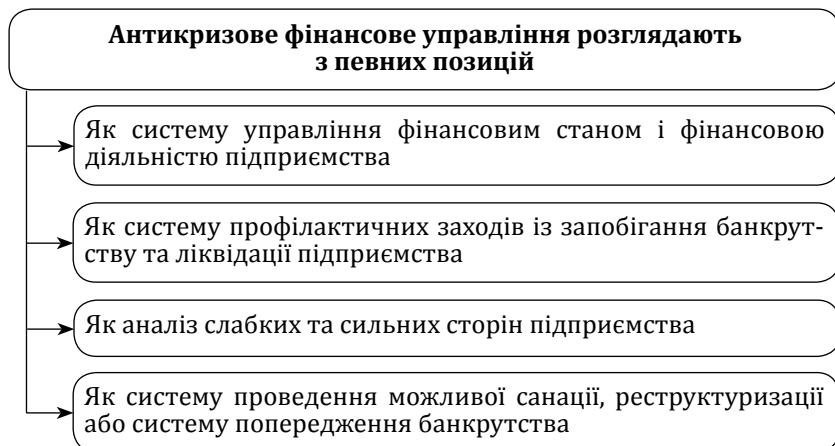

Рис. 11.2. Підходи до визначення антикризового фінансового управління

Таблиця 11.1

Фактори, що впливають на кризовий стан підприємства

Вид факторів	Складові факторів
Зовнішні фактори	Демографія, стан культури, розвиток науки і техніки, фінансова і кредитна політика, податкова політика, інфляція, рівень доходів населення, фінансовий стан підприємств-боржників.
Внутрішні фактори	Цілі і принципи підприємства, організація збуту і маркетингу, рівень витрат, виробничий та управлінський потенціал, стимулювання праці, диспропорції розвитку підприємства.

З-поміж внутрішніх факторів найбільший вплив на кризову ситуацію на підприємстві мають: збільшення витрат, яке пов'язане з виробництвом продукції; відсутність системи грошового стимулювання кадрів; виникнення значної кількості збитків, що пов'язане з низькою конкурентоспроможністю випущеної продукції.

Основна мета запобігання ризикам та банкрутству вітчизняних підприємств – це розвиток промислового сектору, забезпечення робочими місцями, розвиток податкової і бюджетної системи, випуск якісної продукції та надання послуг.

Принципи антикризового фінансового управління на підприємстві

- Розробка заходів та систем безпечної процедури банкрутства
- Розробка та стимулювання фінансових процесів виходу підприємства з кризового стану
- Оцінка можливих перспектив поліпшення фінансового стану
- Визначення ефективної правової структури
- Вивчення та забезпечення інтересів усіх учасників
- Соціальний захист (працівників підприємства)

Рис. 11.3. Основні засади антикризового фінансового управління на підприємстві

З метою своєчасного виявлення впливу загроз та попередження банкрутства використовують **систему раннього попередження і реагування (СРПР)**. Це особлива інформаційна система, яка дає сигнали власникам і керівникам підприємства про можливі потенційні ризики зовнішнього та внутрішнього середовища щодо втрати платоспроможності підприємством.

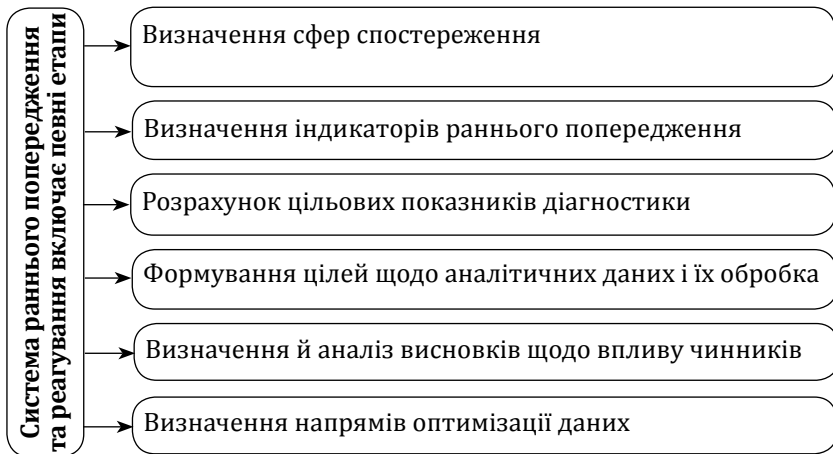

Рис. 11.4. Етапи системи раннього попередження і реагування

Основними індикаторами СРП є: загальноекономічний стан ринку, ринкові та конкурентні індикатори, технологічні індикатори, соціальні і демографічні, політичні, нормативно-правові й законодавчі, внутрішні індикатори та система показників діяльності підприємства.

11.2. Методи визнання підприємства банкрутом

Банкрутство – це визнання господарським судом у законодавчому порядку нездатності підприємства (боржника) відновити власну платоспроможність, розрахуватися по обов’язкових витратах, що вимагає його подальшої ліквідації для погашення фінансових зобов’язань.

Процедура банкрутства – це кінцева стадія діяльності підприємства, при якій визначаються напрями реалізації всього майна підприємства і виплата грошових зобов’язань кредиторам, власникам, партнерам тощо.

Види банкрутства підприємства

Вид банкрутства	Характеристика
Реальне банкрутство	Повна нездатність підприємства розраховуватися з власними зобов'язаннями, що виникла внаслідок ненавмисного банкрутства.
Технічне банкрутство	Стан, при якому підприємство не здатне повернути свої борги або прострочення дебіторської заборгованості.
Навмисне банкрутство	Власники підприємства навмисно довели підприємство до кризового стану – банкрутства.
Приховане банкрутство	Навмисне приховування власниками (керівниками) фінансових труднощів у підприємства, подання недостовірних фінансових показників, укриття інформації.

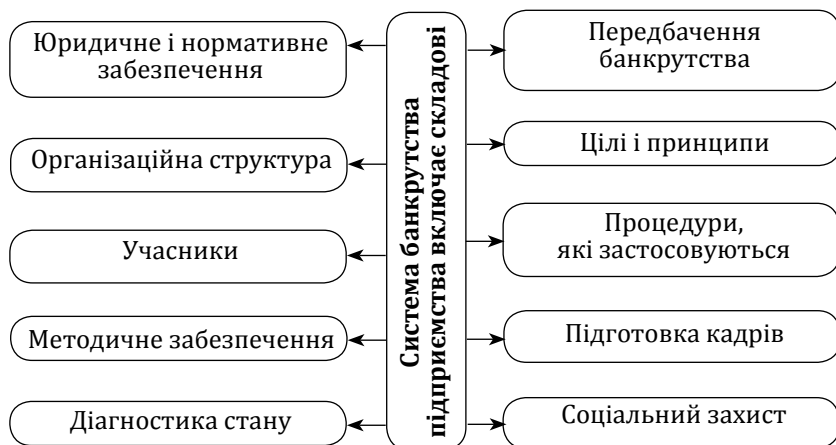

Рис. 11.5. Складники системи банкрутства підприємства

Справа про банкрутство може розпочинатися за наявності лише однієї сторони – боржника (підприємства, яке має борги і кризовий стан) та позичальника (кредитора).

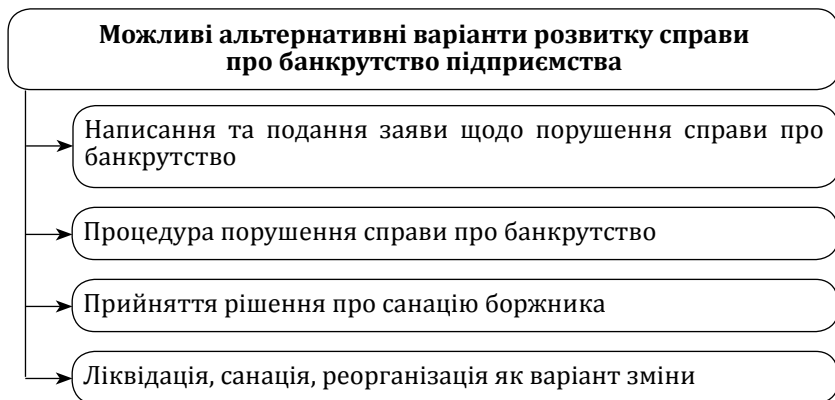

Рис. 11.6. Альтернативні варіанти банкрутства підприємства

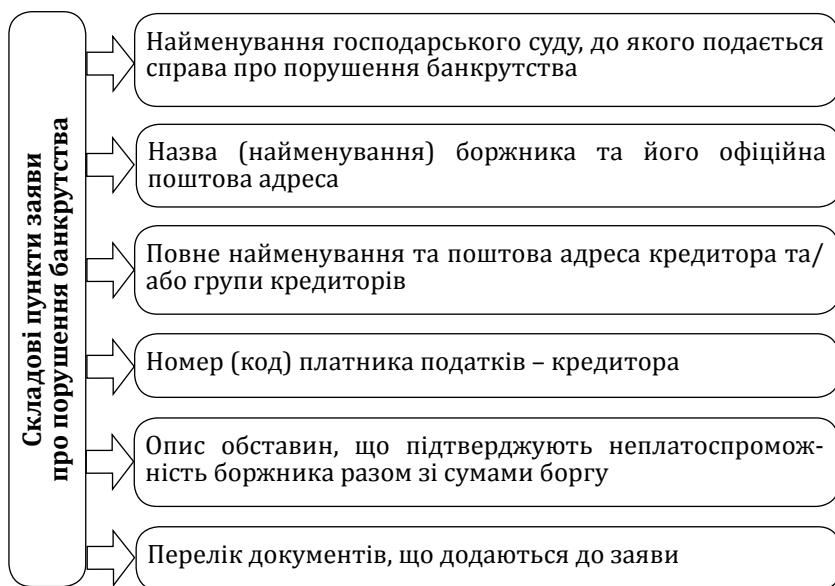

Рис. 11.7. Елементи заяви про порушення банкрутства

Справа про банкрутство порушується господарським судом на вимогу кредитора або позичальника, якщо сума боргу складає не менше трьохсот мінімальних заробітних плат і вони не були погашені протягом трьох місяців.

Терміни та складові подачі справи про банкрутство

- **Подання заяви про порушення справи про банкрутство:** кредиторами, об'єднана заява кредиторів, самим боржником (підприємством)
- **Ухвала про порушення справи про банкрутство (5 днів):** визначення розміру майна, підготовче засідання суду, введення мораторію на задоволення вимог
- **Підготовче засідання господарського суду (35 днів):** призначення експертиз, подача документів боржником, оцінка відзиву боржника, призначення розпорядника майна тощо
- **Попереднє засідання господарського суду (125 днів):** розгляд вимог реєстру боржників, визначення суми повернення, проведення зборів кредиторів
- **Проведення зборів кредиторів і створення комітету кредиторів (145 днів):** відкриття процедури санації, укладання мирової угоди, визначення боржника банкрутом
- **Підсумкове засідання суду (215 днів):** ухвала про санацію, ухвала про укладення мирової угоди, постанова про визначення боржника банкрутом та відкриття ліквідаційної процедури

Рис. 11.8. Компоненти і терміни подачі справи про банкрутство

Діагностика банкрутства – це система аналізу, спрямованого на визначення та виявлення кризового стану підприємства, параметрів впливу кризових явищ на фінансовий стан.

Коефіцієнт Бівера (прогнозування банкрутства) розраховується як відношення різниці між чистим прибутком підприємства і нарахованою амортизацією до суми довгострокових і поточних зобов'язань; обчислюється за формулою:

$$КБВ = ЧП + А / ПЗ + ДП,$$

де ЧП – сума чистого прибутку підприємства;

А – амортизаційні відрахування;

ПЗ – поточні зобов'язання підприємства;

ДП – довгострокові позики підприємства.

Чотирьохфакторна модель прогнозування банкрутства підприємства, розроблена **Р. Таффлер** і **Г. Тішоу**, має такий вигляд:

$$Z = 0,53 \times X1 + 0,13 \times X2 + 0,18 \times X3 + 0,16 \times X4,$$

де X1 – відношення операційного прибутку до короткострокових зобов'язань;

X2 – відношення обігових активів до зобов'язань;

X3 – відношення короткострокових зобов'язань до суми активів;

X4 – відношення виручки від реалізації до суми активів.

Економічний показник поточної платоспроможності (Пп), завдяки якому можна оцінити ризики неплатоспроможності підприємства, розраховується за формулою:

$$Пп = А1040 + А1045 + А1220 + А1230 + А1240 - П1620,$$

де А – статті активів підприємства + коди рядків;

П – статті пасиву (підсумок пасивів).

Порядок задоволення вимог кредиторів

→ **Перша черга:** вимоги, забезпечені заставою; виплата вихідної допомоги; виплати, пов'язані зі справою про банкрутство.

→ **Друга черга:** заборгованість перед працівниками, вимоги щодо завданої життю шкоди; вимоги довіритель.

→ **Третя черга:** вимоги щодо сплати податків та зборів.

→ **Четверта вимога:** вимоги кредиторів не забезпечені угодою.

→ **П'ята вимога:** вимоги щодо повернення векселів, внесків трудового колективу до статутного фонду.

→ **Шоста вимога:** інші вимоги.

Рис. 11.9. Порядок задоволення вимог кредиторів

11.3. Особливості фінансової санації підприємства

Санація підприємства – це комплекс чітких, послідовних дій фінансово-економічного, організаційного, правового, соціального характеру, направлених на подолання фінансової кризи на підприємстві.

Метою фінансової санації підприємства є покриття фінансових збитків, відновлення ліквідності та платоспроможності підприємства, зменшення рівня заборгованості підприємства та покращення оборотності капіталу.

В економічній літературі виділяють два основні **методи санації**: скорочення поточних зобов'язань та збільшення ліквідних активів.

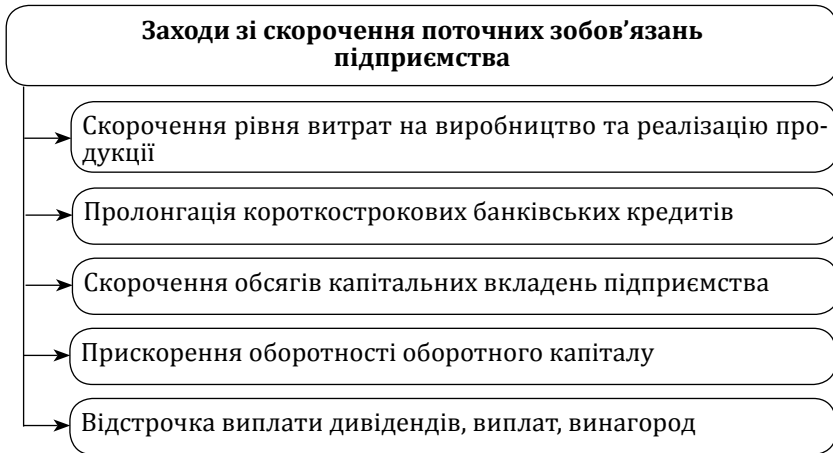

Рис. 11.10. Способи скорочення поточних зобов'язань підприємства

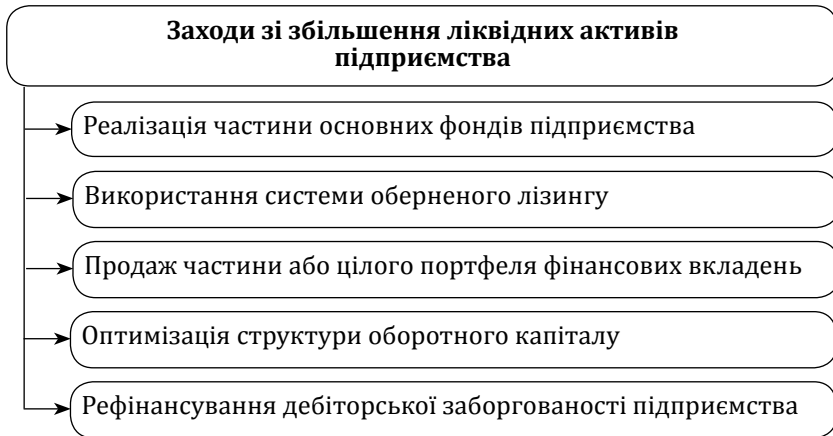

Рис. 11.11. Способи збільшення ліквідних активів підприємства

Одним із методів фінансового оздоровлення підприємства (санації) є зменшення розміру статутного капіталу підприємства такими шляхами: зменшення номінальної вартості статутного капіталу, зменшення кількості акцій шляхом викупу частини акцій у власників і подальше його анулювання.

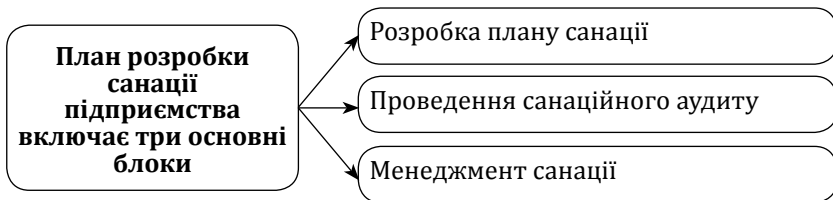

Рис. 11.12. План розробки санації підприємства

Санаційний аудит проводиться аудиторськими компаніями, які працюють на умовах фінансового договору та замовлення самого підприємства, потенційних санаторів, кредиторів, осіб, які зацікавлені в аудиті.

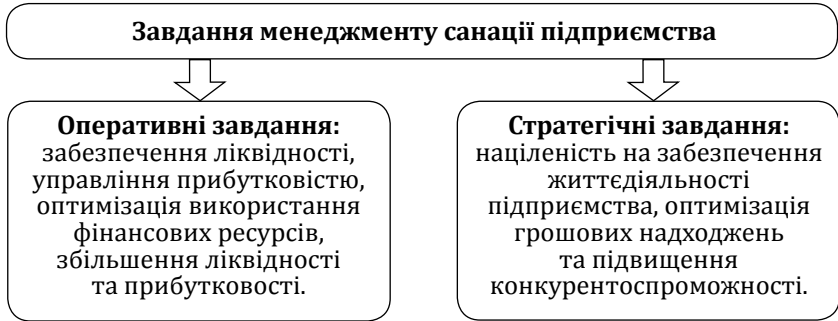

Рис. 11.13. Роль менеджменту в санації підприємства

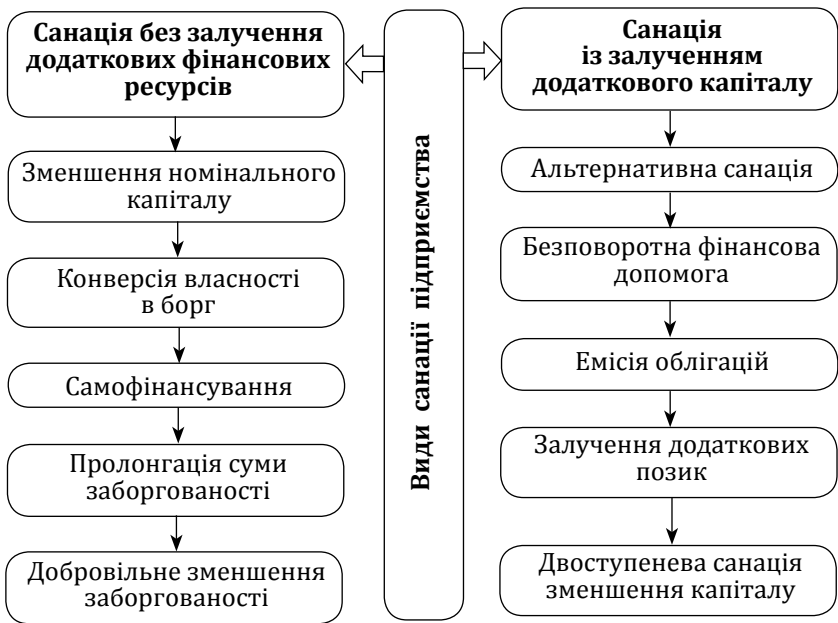

Рис. 11.14. Видові особливості санації підприємства

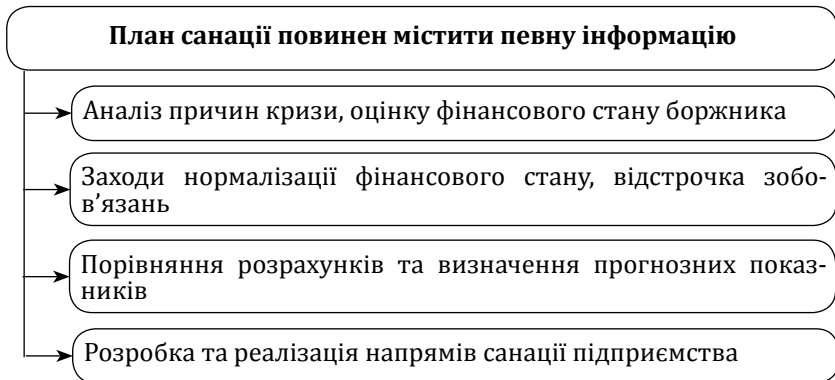

Рис. 11.15. Інформація, яку має містити план санації

11.4. Реструктуризація в процесі антикризового управління

Реструктуризація підприємства – це здійснення організаційних, технічних, фінансово-економічних, правових, соціальних заходів, які націлені на реорганізацію підприємства, зміну форми власності, розроблення системи фінансового оздоровлення, задоволення вимог кредиторів.

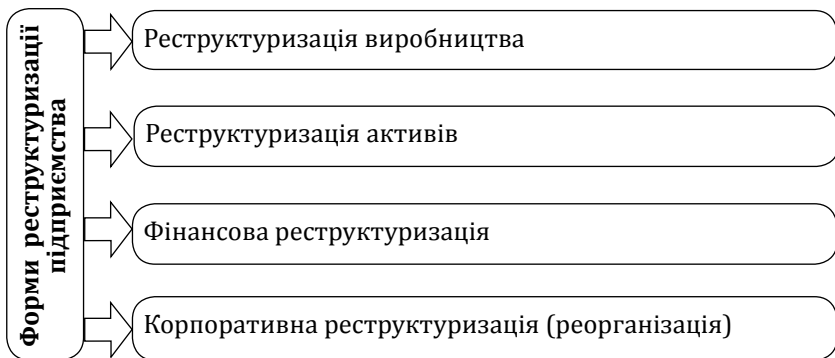

Рис. 11.16. Форми, в яких відбувається реструктуризація підприємства

Реструктуризація виробництва передбачає внесення змін у виробничо-господарську діяльність підприємства з метою підвищення його рентабельності та конкурентоспроможності. З цією метою здійснюють впровадження нових методів управління, диверсифікацію продукції і товарів, покращення якості продукції, зменшення витрат на виробництво.

Реструктуризація активів – це заходи підприємства, спрямовані на зміну структури активів, а також продаж частини основних засобів, продаж обладнання чи нерухомого майна, продаж підрозділів підприємства, лізинг, рефінансування дебіторської заборгованості.

Види реорганізації підприємства

- Укрупнення підприємства: злиття, поглинання та приєднання
- Подрібнення підприємства: поділ, виокремлення
- Реорганізація без зміни розмірів підприємства – перетворення

Рис. 11.17. Специфіка видів реорганізації підприємства

Особливості реорганізації кредиторської заборгованості

- Перевід боржника зі свого боргу на іншу особу здійснюється лише з дозволу самого кредитора.
- Новий боржник може висувати всі вимоги кредитора відповідно до закону.
- Поручка і встановлена третьою особою застава припиняють існування в разі переводу боргу.
- Уступка вимоги і перевід боргу мають бути здійснені письмово.

Рис. 11.18. Реорганізація кредиторської заборгованості

Реструктуризація підприємства – це його усвідомлений крок щодо оновлення власної платоспроможності, ліквідності та конкурентоздатності, що вимагає від підприємства використання всіх можливих фінансово-економічних знань у сфері управління фінансами.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «фінансова криза на підприємстві».
2. Охарактеризуйте причини виникнення кризового стану.
3. Які методи визначення банкрутства використовують на практиці?
4. Що таке санація підприємства?
5. Які методи скорочення поточних зобов'язань використовує підприємство?
6. Розкрийте особливості реструктуризації підприємства.
7. У чому полягає система раннього попередження і реагування?

Тестові завдання

1. Під фінансовою кризою розуміють:
 - а) неспроможність підприємства вчасно виконати свої зобов'язання;
 - б) неспроможність підприємства здійснювати фінансове забезпечення своєї поточної виробничої діяльності;
 - в) неможливість покриття боргових зобов'язань підприємства його активами;
 - г) неможливість підприємства своєчасно задовольнити платіжні вимоги;
 - г) неможливість вчасно сплатити податки.
2. Основними параметрами фінансової кризи є:
 - а) джерела виникнення, стадія розвитку, вид кризи;
 - б) термін існування;
 - в) фаза кризи, термін кризи;
 - г) активи, пасиви;
 - г) всі відповіді правильні.
3. Видами кризи є:
 - а) поточна, контролююча, фінансова;
 - б) короткострокова, довгострокова;

- в) стратегічна, криза прибутковості, ліквідності;
 - г) контролююча, самостійна;
 - г) платоспроможності, ліквідності, строковості.
4. За періодичністю складання фінансова інформація буває:
- а) балансова і звітна;
 - б) бухгалтерська, статистична та оперативна;
 - в) внутрішня і зовнішня;
 - г) періодична і річна;
 - г) квартальна, фінансова, річна.
5. Фінансово-математичне моделювання грошових потоків включає:
- а) статистичні дані;
 - б) плановий період;
 - в) активи балансу;
 - г) негативний грошовий потік;
 - г) короткотермінові потоки.
6. Для оцінки ефективності управління прибутком використовують такі методи:
- а) економічна додатна вартість;
 - б) ринкова додатна вартість;
 - в) грошова додана вартість;
 - г) всі відповіді правильні;
 - г) правильної відповіді немає.
7. Максимальний термін санації підприємства становить:
- а) 1 місяць;
 - б) 3 місяці;
 - в) 12 місяців;
 - г) 24 місяці;
 - г) 36 місяців.
8. Ризикові наслідки для підприємства можуть бути:
- а) короткострокові та довгострокові;
 - б) зовнішні та внутрішні;
 - в) великі та малі;
 - г) засновницькі та кредиторські;
 - г) правильної відповіді немає.
9. До методів укрупнення підприємства відносять:
- а) реорганізацію;
 - б) виокремлення та поділ;
 - в) злиття, поглинання, приєднання;
 - г) перетворення;
 - г) санацію.

10. Оптимальна дивідендна політика підприємства в санації:
- а) визначає попит і пропозицію на акції підприємства;
 - б) обґрунтовує суму доходу акціонерів;
 - в) структурує напрями реінвестування дивідендів;
 - г) максимізує ціну акцій підприємства;
 - г) спрямована на зменшення інвестиційних витрат підприємства.
11. Система раннього попередження і реагування включає:
- а) формування інформаційних каналів;
 - б) страхування можливих ризиків;
 - в) формування сценаріїв розвитку;
 - г) оцінку факторів;
 - г) всі відповіді правильні.
12. Санація підприємства – це:
- а) задоволення вимог банків;
 - б) фінансове оздоровлення підприємства;
 - в) реструктуризація;
 - г) встановлення рівня чистого доходу;
 - г) залучення нових джерел кредитування.
13. Стільки видів реструктуризації підприємства існує:
- а) 1;
 - б) 2;
 - в) 3;
 - г) 4;
 - г) 5.
14. Найперше заява при процедурі банкрутства вирішується на користь:
- а) вимог, забезпечених заставою;
 - б) вимог щодо вексельного кредиту;
 - в) вимог, не забезпечених заставою;
 - г) письмових претензій боржника – фізичної особи;
 - г) бюджетних установ.
15. Головною інстанцією у справі про банкрутство підприємства є:
- а) саме підприємство;
 - б) акціонери;
 - в) господарський суд;
 - г) кредитори;
 - г) податковий та бюджетні органи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бернар М. М. Фінанси підприємств : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2010. 352 с.
2. Васьківська К. В., Сич О. А. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник. Львів : Галич-прес, 2017. 236 с.
3. Веранов Ю. Ю. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник. Вид. 2-ге. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 336 с.
4. Грідчина М. В. Фінансовий менеджмент : курс лекцій. Київ : ДП «Видавничий дім «Персонал», 2012. 262 с.
5. Григораш Т. Ф. Середньозважена вартість капіталу: особливості розрахунку в Україні та у світі. *Бізнесінформ*. 2016. № 11. С. 281–287.
6. Давидович І. Є. Управління витратами : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2008. 320 с.
7. Дема Д. І., Дорохова О. М., Віленчук О. М. Фінансовий менеджмент : підручник. Житомир : ЖНАЕУ, 2018. 320 с.
8. Кодекс України з процедури банкрутства : Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (Станом на 12.01.2022).
9. Конєва Т. А., Кикла А. М. Фактори впливу на вартість капіталу сільськогосподарських підприємств в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 3. URL : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/28-2017/39.pdf>
10. Корягіна С. В., Корягін М. В. Маркетинговий аудит : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2014. 320 с.
11. Крайник О. П., Клепикова З. В. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник. Київ; Львів : Інтелект; Дакор, 2001. 260 с.
12. Крамаренко Г. О., Чорна О. Є. Фінансовий менеджмент : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 520 с.
13. Криленко В. І., Корнева Н. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навчально-методичний посібник / Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. Харків, 2016. 220 с.
14. Лапіна І. С., Гончаренко О. М. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник. Одеса : Атлант, 2016. 313 с.
15. Левкович О. В., Безлюдна К. С. Оцінка стану і використання необоротних активів підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. С. 1–8.

16. Лукасевич І. Я. Фінансовий менеджмент. Київ : Ексмо, 2012. 768 с.
17. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність : підручник (для студентів закладів вищої освіти). Київ : Центр навчальної літератури, 2009. 472 с.
18. Мельник В. М. Основи економічного аналізу : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2008. 128 с.
19. Момот Т. В., Безугла В. О., Тараруєв Ю. О., Кадничанський М. В., Чалій І. Г. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник / за ред. Т. В. Момот. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 712 с.
20. Непочатенко О. О. Фінанси підприємств : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 328 с.
21. Пазинич В. І., Шулешко А. В. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2011. 408 с.
22. Петленко Ю. В. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2007. 298 с.
23. Пікус Р. В. Управління фінансовими ризиками : навчальний посібник. Київ : Знання, 2010. 598 с.
24. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/sp:max50:nav7:font2#Text> (Станом на 10.10.2022).
25. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (Станом на 09.06.2022).
26. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 р. № 698-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (Станом на 11.02.2022).
27. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (Станом на 10.08.2022).
28. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (Станом на 06.10.2021).
29. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків : Закон України від 30.09.1996 р. № 448/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Станом на 01.08.2022).
30. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 01.07.2021 р. № 3480-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/sp:max50:nav7:font2#Text> (Станом на 10.10.2022).
31. Прохорова В. В., Давидова О. Ю. Організація виробництва : навчальний посібник. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2018. 275 с.

32. Ситник Л. С. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 352 с.
33. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємства. Київ : КНЕУ, 2004. 412 с.
34. Ткаченко Т. П., Тульчинська С. О., Бойчук Д. В. Управління доходу підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. С. 1–5.
35. Фінансовий менеджмент : підручник / А. М. Поддєрьогін, Н. Д. Баб'як, М. Д. Білик та ін.; кер. кол. авт. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін. Вид. 2-ге, перероб. Київ : КНЕУ, 2017. 534 с.
36. Фінансовий менеджмент : електронний навчальний посібник / І. А. Бігдан, Л. І. Лачкова, В. М. Лачкова, О. В. Жилякова. Харків : ХДУХТ, 2017. 197 с.
37. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник / за заг. ред. В. М. Бороноса. Суми : Вид-во СумДУ, 2012. 539 с.
38. Фінансовий менеджмент : підручник / О. А. Кнейслер, О. Р. Квазовський, О. Ю. Ніпаліді; за ред. О. В. Кнейслер. Тернопіль : Економічна думка, 2018. 478 с.
39. Шевченко Н. В., Огірко О. І. Напрями забезпечення лістингу цінних паперів на вітчизняному фондовому ринку. *Інфраструктура ринку*. 2021. № 53. С. 146–152.
40. Шевченко Н. В. Методичні підходи до визначення рівня капіталізації промислових підприємств. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України* : збірник науково-технічних праць. 2008. Вип. 18.6. С. 134–139.
41. Шевченко Н. В. Ринкова капіталізація акціонерних товариств: сутність, функції та проблеми управління. *Економіка та держава*. 2011. № 9. С. 22–24.
42. Шелудько В. М. Фінансовий менеджмент : підручник. Київ : Знання, 2006. 439 с.
43. Школьник І. О. Фінансовий менеджмент : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2015. 301 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Баланс підприємства (Форма № 1)

Підприємство _____ Дата (рік, місяць, число)
Територія _____ за ЄДРПОУ
Організаційно-правова форма господарювання _____ за КАТОТТГГ¹
Вид економічної діяльності _____ за КОПФГ
Середня кількість працівників² _____ за КВЕД
Адреса, телефон _____

Одиниця виміру: тис. грн. без десяткового знака (окрім розділу IV Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2), грошові показники якого наводяться в гривнях з копійками)

Складено (зробити позначку «v» у відповідній клітинці):
за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку
за міжнародними стандартами фінансової звітності

**Баланс (Звіт про фінансовий стан)
на _____ 20_ р.**

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000		
первісна вартість	1001		
накопичена амортизація	1002		
Незавершені капітальні інвестиції	1005		
Основні засоби	1010		
первісна вартість	1011		
знос	1012		
Інвестиційна нерухомість	1015		
Довгострокові біологічні активи	1020		
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030		
інші фінансові інвестиції	1035		
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040		
Відстрочені податкові активи	1045		
Інші необоротні активи	1090		
Усього за розділом I	1095		
II. Оборотні активи			
Запаси	1100		
Поточні біологічні активи	1110		
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125		

Дебіторська заборгованість за розрахунками:	1130		
за виданими авансами			
з бюджетом	1135		
у тому числі з податку на прибуток	1136		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155		
Поточні фінансові інвестиції	1160		
Гроші та їх еквіваленти	1165		
Витрати майбутніх періодів	1170		
Інші оборотні активи	1190		
Усього за розділом II	1195		
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200		
Баланс	1300		

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400		
Капітал у дооцінках	1405		
Додатковий капітал	1410		
Резервний капітал	1415		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420		
Неоплачений капітал	1425	()	()
Вилучений капітал	1430	()	()
Усього за розділом I	1495		

II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500		
Довгострокові кредити банків	1510		
Інші довгострокові зобов'язання	1515		
Довгострокові забезпечення	1520		
Цільове фінансування	1525		
Усього за розділом II	1595		
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600		
Поточна кредиторська заборгованість за:			
довгостроковими зобов'язаннями	1610		
товари, роботи, послуги	1615		
розрахунками з бюджетом	1620		
у тому числі з податку на прибуток	1621		
розрахунками зі страхування	1625		
розрахунками з оплати праці	1630		
Поточні забезпечення	1660		
Доходи майбутніх періодів	1665		
Інші поточні зобов'язання	1690		
Усього за розділом III	1695		
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700		
Баланс	1900		

Керівник

Головний бухгалтер

Додаток 2

Звіт про фінансові результати

	Дата (рік, місяць, число)	КОДИ
Підприємство _____ за ЄДРПОУ	01	
(найменування)		

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) за _____ 20__ р.

Форма № 2 Код за ДКУД 1801003

I. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000		
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	()	()
Валовий:			
прибуток	2090		
збиток	2095	()	()
Інші операційні доходи	2120		
Адміністративні витрати	2130	()	()
Витрати на збут	2150	()	()
Інші операційні витрати	2180	()	()
Фінансовий результат від операційної діяльності:			
прибуток	2190		
збиток	2195	()	()

Дохід від участі в капіталі	2200		
Інші фінансові доходи	2220		
Інші доходи	2240		
Фінансові витрати	2250	()	()
Втрати від участі в капіталі	2255	()	()
Інші витрати	2270	()	()
Фінансовий результат до оподаткування:			
прибуток	2290		
збиток	2295	()	()
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300		
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305		
Чистий фінансовий результат:			
прибуток	2350		
збиток	2355	()	()

II. Сукупний дохід

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400		
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405		
Накопичені курсові різниці	2410		
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415		
Інший сукупний дохід	2445		
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450		

Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455		
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460		
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465		

III. Елементи операційних витрат

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500		
Витрати на оплату праці	2505		
Відрахування на соціальні заходи	2510		
Амортизація	2515		
Інші операційні витрати	2520		
Разом	2550		

IV. Розрахунок показників прибутковості акцій

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	2600		
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	2605		
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2610		
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	2615		
Дивіденди на одну просту акцію	2650		

Керівник

Головний бухгалтер

Додаток 3

Звіт про рух грошових коштів

Дата (рік, місяць, число)

Підприємство _____ за ЄДРПОУ
(найменування)

Форма № 3

Код за ДКУД

КОДИ		
1801004		

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності			
Надходження від: Реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3000		
Повернення податків і зборів	3005		
у тому числі податку на додану вартість	3006		
Цільового фінансування	3010		
Інші надходження	3095		
Витрачання на оплату: Товарів (робіт, послуг)	3100	()	()
Праці	3105	()	()
Відрахувань на соціальні заходи	3110	()	()
Зобов'язань з податків і зборів	3115	()	()
Інші витрачання	3190	()	()
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195		
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності			

Надходження від реалізації: фінансових інвестицій	3200		
необоротних активів	3205		
Надходження від отриманих: відсотків	3215		
дивідендів	3220		
Надходження від деривативів	3225		
Інші надходження	3250		
Витрачання на придбання: фінансових інвестицій	3255	()	()
необоротних активів	3260	()	()
Виплати за деривативами	3270	()	()
Інші платежі	3290	()	()
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	3295		
III. Рух коштів у результаті фінансової діяльності			
Надходження від: Власного капіталу	3300		
Отримання позик	3305		
Інші надходження	3340		
Витрачання на: Викуп власних акцій	3345	()	()
Погашення позик	3350		
Сплату дивідендів	3355	()	()
Інші платежі	3390	()	()
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	3395		
Чистий рух грошових коштів за звітний період	3400		
Залишок коштів на початок року	3405		
Вплив зміни валютних курсів на залишок коштів	3410		
Залишок коштів на кінець року	3415		

Додаток 4

Звіт про власний капітал (Форма 4)

Стаття	Код рядка	Зареєстрований (пайовий) капітал	Капітал у дооцінках	Додатковий капітал	Резервний капітал	Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	Неоплачений капітал	Вилучений капітал	Всього
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Залишок на початок року	4000								
Коригування:									
Зміна облікової політики	4005								
Виправлення помилок	4010								
Інші зміни	4090								
Скоригований залишок на початок року	4095								
Чистий прибуток (збиток) за звітний період	4100								

Перепродаж випулених акцій (часток)	4265										
Анулювання випулених акцій (часток)	4270										
Вилучення частки в капіталі	4275										
Інші зміни в капіталі	4290										
Разом змін у капіталі	4295										
Залишок на кінець року	4300										

Керівник

Головний бухгалтер

Додаток 5

Зразок заповненого балансу підприємства для розрахунків за темою 8

Додаток 1
до Національного положення (стандарту)
бухгалтерського обліку
1 "Загальні вимоги до фінансової звітності"

	Дата (рік, місяць, число)	КОДИ
Підприємство _____	за СДРПОУ	01
Територія _____	за КАТОТТГ ¹	
Організаційно-правова форма господарювання _____	за КОДФГ ²	
Вид економічної діяльності _____	за КВЕД	
Середня кількість працівників ² _____		
Адреса, телефон _____		

Одиниця виміру: тис. грн без десяткового знака (окрім розділу IV Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма №2), грошові показники якого виводяться в гривнях з копійками)

Складено (зробити позначку "V" у відповідній клітині):
за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку _____
за міжнародними стандартами фінансової звітності _____

Баланс (Звіт про фінансовий стан)

на _____ 20__ р.

Форма № 1 Код за ДКУД 1801001

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	18	8
первісна вартість	1001	45	45
накопичена амортизація	1002	27	37
Незавершені капітальні інвестиції	1005	0	0
Основні засоби	1010	19 667	20 258
первісна вартість	1011	44 191	47 757
знос	1012	24 524	27 499
Інвестиційна нерухомість	1015	116	109
Довгострокові біологічні активи	1020	0	0
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	0	0
інші фінансові інвестиції	1035	1 983	1 983

Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	0	0
Відстрочені податкові активи	1045	0	0
Інші необоротні активи	1090	0	0
Усього за розділом I	1095	21 784	22 358
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	14 040	17 616
Виробничі запаси	1101	5 937	6 184
Незавершене виробництво	1102	661	803
Готова продукція	1103	7 468	9 608
Товари	1104	14	1 021
Поточні біологічні активи	1110	0	0
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	2 063	3 790
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
за виданими авансами	1130	6 287	1 973
з бюджетом	1135	21	1 144
у тому числі з податку на прибуток	1136	0	0
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	284	1 523
Поточні фінансові інвестиції	1160	0	0
Гроші та їх еквіваленти	1165	12 561	26 267
Рахунки в банках	1167	12 561	26 267
Витрати майбутніх періодів	1170	27	55
Інші оборотні активи	1190	733	2 139
Усього за розділом II	1195	36 056	54 507
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	0	0
Баланс	1300	57 840	76 865

Пасив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	264	264
Капітал у дооцінках	1405	10 953	10 891

Додатковий капітал	1410	749	807
Резервний капітал	1415	0	0
Нерозподілений прибуток (непо- критий збиток)	1420	29 779	43 957
Неоплачений капітал	1425	(0)	(0)
Вилучений капітал	1430	(0)	(0)
Усього за розділом I	1495	41 745	55 919
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	0	0
Довгострокові кредити банків	1510	0	0
Інші довгострокові зобов'язання	1515	0	0
Довгострокові забезпечення	1520	0	0
Цільове фінансування	1525	0	0
Усього за розділом II	1595	0	0
III. Поточні зобов'язання і забез- печення			
Короткострокові кредити банків	1600	0	0
Поточна кредиторська заборгова- ність за:			
довгостроковими зобов'язаннями	1610	220	0
товари, роботи, послуги	1615	43	594
розрахунками з бюджетом	1620	294	1 344
у тому числі з податку на прибуток	1621	223	1 210
розрахунками зі страхування	1625	78	112
розрахунками з оплати праці	1630	345	433
Поточні забезпечення	1660	949	1 755
Доходи майбутніх періодів	1665	0	0
Інші поточні зобов'язання	1690	14 166	16 708
Усього за розділом III	1695	16 095	20 946
IV. Зобов'язання, пов'язані з нео- оборотними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	0	0
V. Чиста вартість активів недерж- авного пенсійного фонду	1800	0	0
Баланс	1900	57 840	76 865

Автори

Шевченко Наталія Володимирівна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів
та обліку Інституту управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
(теми 1–7)

Мельник Степан Іванович,

доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів
та обліку Інституту управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
(передмова, теми 8–11)

Фінансовий менеджмент

*Навчальний посібник
у схемах і таблицях*

Редагування *Оксана Шмиговська*

Макетування *Галина Шушняк*

Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 12.12.22.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 13,02.

Тираж 100 прим. Зам. № 78-22.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.